

Integreret speciale i historie og kommunikation - 2006

af Páll Nolsøe

Vejledere Charlotte Appel & Arne Thing Mortensen

Forside fra bogen *Nordhavets pirater* af Eilif Mortansson
1976 -ISBN 87-429-1703-4. Copyright Grafisk Forlag A/S
Illustration af Ernst Køhler.

Samlet anslag med mellemrum: 212.081 (inklusive fodnoter 244.347)

Times New Roman størrelse 12 halvanden linieafstand.

Efter døden lever dyden – Historien om Magnus Heinason

Vivit post funera virtus – efter døden lever dyden

Epitafet over Magnus Heinason

*I tre henseender tilhører historien den levende: den tilhører ham i hans egenskab af
handlende og stræbende, af bevarende og beundrende, af lidende, der trænger til befrielse.*

Friedrich Nietzsche - Historiens nytte

Indhold

1. Indledning.....	5
1.1 Metode.....	7
2. Fortællingerne om Magnus Heinason i historietraditionen.....	10
2.1 De ældste beretninger om Magnus Heinason.....	10
2.2 Hædringen af Magnus Heinason.....	14
2.3 Fra helt mod skurk.....	16
2.4 Troels Lund.....	17
2.5 Magnus Heinason i den færøske historietradition.....	22
2.6 Magnus i nyere færøsk forskning.....	30
2.7 Magnus Heinason i nyere dansk historieskrivning.....	34
2.8 Fortællingerne om Magnus Heinason.....	35
3. Analyse af konflikterne mellem Christoffer Valkendorf og Magnus Heinason.....	37
3.1 Konflikternes kontekst og aktører.....	38
Danmark i 1500-tallet.....	38
Frederik 2.	40
Christoffer Valkendorf.....	42
Magnus Heinason.....	48
Hans Lindenov og Jon Heinason.....	56
3.2 Konflikterne mellem Christoffer Valkendorf og Magnus Heinason.....	57
3.3 Konflikterne omkring Færøhandelen.....	58
3.4 Konflikten med Peder Hanssøn og Margrethe Gyntersberg.....	69
3.5 Retssagen ved Herredagene i 1586.....	76
3.6 Konflikten om The John of Hull.....	80
3.7 Konflikternes motiver.....	87
4.0 Formidlingen af historien om Magnus Heinason.....	93
4.1 Lyddokumentaren: Efter døden lever dyden – historien om Magnus Heinason.....	94
5. Konklusion.....	104
5.1 Perspektivering.....	106
Résumé.....	108
Kilder og litteratur.....	109
Formidlingsartiklen.....	113
Bilag 1.0 Produktafprøvningen.....	117
Bilag 1.1 Spørgeskema.....	128
Bilag 1.2 Spørgeguide.....	129
Bilag 1.3 Fokusgruppeinterviews.....	130
Bilag 2.0 Mansukript til lydproduktionen.....	145
Bilag 2.1 Musik til lydproduktionen.....	162
Bilag 3 Visen Mogens Heinsen af Norge.....	165
Bilag 4 Gravskrift.....	165
Studieforløbsbeskrivelse for Páll Nolsøe.....	166

1. Indledning

Den færøske kaper og handelsmand Magnus Heinason¹ har en væsentlig plads i den færøske kollektive erindring og har opnået status som nationalhelt. Trods denne opmærksomhed og anerkendelse, så er hans position i den færøske historiebevidsthed dog tvetydig og diffus, og selvom han er blevet udråbt til at være den eneste færøske person siden vikingetiden, som har gjort sig fortjent til optagelse i Nordens ældre historie, så har han ikke fået en central rolle i den kollektive erindring.² Trods sin kontroversielle henrettelse på Københavns slotsplads i 1589 er han heller ikke blevet genstand for en omfattende heltedyrkelse og har heller ikke fået en afgørende rolle i fortællingerne om Færøernes selvstændighedsstrid.

Magnus Heinason fik et bemærkelsesværdigt liv, præget af dramatik og kontroverser. I sin samtid opnåede han anerkendelse og berømmelse for sit kapervirke og kampe mod piraterne, som huserede i de Nordatlantiske farvande. Desuden opnåede han Frederik 2. gunst, ikke mindst fordi han var en af de første, der for den danske krone forsøgte at genfinde vejen til Grønland. Men samtidig var hans liv præget af gentagne anklager og juridiske stridigheder, og hvor rentemester, rigsråd og senere medlem af Christian 4s formynderregering, Christoffer Valkendorf, er en gennemgående aktør.

Konflikterne begyndte med beskyldninger om svindel og embedsmisbrug i Magnus' handelsforetagende på Færøerne, og som sluttelig førte til at han mistede sine handelsrettigheder. Samtidig blev han anklaget for voldtægt af sin senere svigerinde, Margrethe Gyntersberg, anklager der førte til retssager om blodskam. Sagen kulminerede, da Magnus flygtede fra Herredagene i 1584, hvor sagen skulle afgøres, og drog i eksil til Nederlandene.

Efter nogle år i eksil vendte Magnus dog tilbage til Danmark og stridighederne var tilsyneladende bilagt. Men i 1588 blev der fra engelsk side rejst anklager mod ham, om pirateri, i forbindelse med skibet *The John*, som Magnus havde opbragt under sin tid i Nederlandene.

¹ Magnus Heinasons navn har flere forskellige stavemåder i kilderne. Troels Lund bruger Mogens, som også er stavemåden i de danske kilder og sådan han underskrev han sig også. I de engelske kilder staves han Mons eller Mouns. Efternavnet er som oftest Heinesen. Nogle gange dog Henriksøn, og i de engelske kilder Henneson. Jeg har valgt at anvende Magnus Heinason, da dette bliver brugt på Færøerne og det vil også blive brugt i lydproduktionen. Endelig har jeg også en formodning om, at Magnus var det, han brugte selv, da Hans Lindenov brugte det på gravskriftet i Ørslev Kloster.

² Begrebet kollektiverindring vil blive præsenteret i afsnit 2.5

Anklagerne og stridighederne fik en dramatisk afslutning, da Magnus i januar 1589 blev dømt til døden og henrettet i København.

Efterspillet bidrog med yderligere dramatik, for efter hans død, stævnedes Magnus' enke, Sofie Gyntersberg, og hans ven og kompagnon, Hans Lindenov, Christoffer Valkendorf. De holdt Valkendorf ansvarlig for de juridiske fejl, der var forekommet ved retssagen og de anså ham ansvarlig for Magnus' død. Sagen endte ved et forlig ved Herredagene året efter, hvor dødsdommen blev omstødt og Valkendorf forpligtede sig at betale Magnus' efterladte erstatning.

Magnus Heinasons liv og skæbne har gennem tiderne vakt opmærksomhed og fascination. Fascination har resulteret i både skønlitterære og i historiefaglige værker, hvor Troels Lunds (1840-1921) biografi fra 1877, *Mogens Heinesøn – Et Tidsbillede fra det 16de Aarhundrede*, står som det altoverskyggende værk. Fremstillingen af Magnus Heinason har dog over tid gennemgået en udvikling, hvor især synet på ham ændres. Det er dog begrænset med historievitenskabelig forskning i emnet og de historiefaglige publikationer har i overvejende grad været baseret på Troels Lunds forskning og fremstilling. Fremstillingen og behandlingen af Magnus Heinason har også været ensartet og har hovedsageligt fokuseret på og fremstillet hans stridigheder med Christoffer Valkendorf ud fra et personcentreret perspektiv. Den har været unuanceret og har centreret sig om spørgsmålet om, hvorvidt Magnus Heinason var en skurk eller en helt. Forskningen savner især inddragelse af sociale aspekter, som kan skabe en bredere forståelse og indsigt i hvad der fik Valkendorf at udøve embedsmæssig selvtægt.

Selv om Magnus Heinason ikke længere har nogen fremtrædende rolle i den danske historieskrivning, så har han fortsat en betydelig rolle i den færøske historiebevidsthed.

Historien har stadig betydning for nationale identitetsdannelser og det gør forskning i Magnus Heinason særdeles relevant, ikke mindst i forhold til den moderne færøske identitetsdannelse. Derfor er det vigtigt at skabe en nuanceret forståelse af Magnus liv og skæbne. Men samtidig er det også vigtigt at undersøge, hvorfor Magnus har fået sin særegne rolle i færøsk historietradition, ikke mindst fordi den kollektive erindring på Færøerne, forskningsmæssigt er et stort set uberørt område.

Historie kan simplificeres og anskueliggøres som værende et puslespil, hvor historikeren sidder med nogle af brikkerne – kilderne. Derfor må historikeren i sin forskning, forsøge at

afkode brud-stykkerne, for at finde frem til de manglende brikker, for at skabe helheden. Men denne situation rejser faglige problemstillinger, især når historikeren skal formidle sine forskningsresultater til målgrupper udenfor akademiske kredse. Historieformidlingen vil derfor være kompleks, da historien skal være faglig, men også belærende og vedkommende.

Til specialet er opsat følgende problemformulering:

Hvordan har fremstillingen af Magnus Heinason i historietraditionen udviklet sig?

Hvordan forløb konflikterne mellem Christoffer Valkendorf og Magnus Heinason, og hvilke omstændigheder eller motiver kan der have ligget bag disse modsætningsforhold?

Hvordan skaber man en nuanceret forståelse og opnår en fyldestgørende formidling af historien om Magnus Heinason?

1.1 Metode

Specialet er bygget op omkring tre hovedafsnit, med fokus på hver sin problemstilling.

Fortællingerne om Magnus Heinason i historietraditionen er et historiografisk afsnit og en analyse af de forskellige fremstillinger af Magnus Heinason i historietraditionen. Formålet er at belyse og diskutere udviklingen i fremstillingen af Magnus Heinason og hvad har kendetegnet fremstillingerne. Undersøgelsen er baseret på udvalgte forsknings- og historie-faglige værker, samt populærkulturelle og skønlitterære værker. Den metodiske tilgang består i en analyse af de enkelte værker, sammenligne dem og diskutere fremstillingerne i deres samtids kontekst. I afsnittet er der lagt vægt på de ældste beretninger, Troels Lunds biografi, samt de færøske fremstillinger. Desuden indeholder afsnittet en kortere analyse af udviklingen i fremstillingen af Magnus Heinason i den danske historieskrivning.

Behandlingen af de ældste beretninger inddrager de første beretninger om Magnus Heinason, samt fremstillinger frem til den videnskabelige historieskrivning i 1800-tallet. For at belyse, hvordan fortællingen om Magnus Heinason opstod og hvad der kendetegnede den.

I analysen af Troels Lunds værk vil C. F. Brickas efterfølgende kritik af værket blive inddraget for at diskutere synet på Magnus i samtidens historieskrivning. Desuden vil Lunds indflydelse på og betydning for fortællingen om Magnus Heinason blive behandlet.

Behandlingen af de færøske fremstillinger vil fokusere på publikationer, som var præget af den færøske selvstændighedsbevægelse, men også på nyere færøsk forskning. Afsnittet skal i sidste

ende afklare forskningssituation og de dominerende fortællinger om Magnus Heinason, samt diskutere hans rolle og position i den færøske kollektive erindring. Afsnittet skal belyse historiografien som leder frem til den historievidskabelige analyse i det følgende afsnit, samt præsentere det kommunikative informationsproblem, som er baggrund for formidlingen af historien om Magnus Heinason.

Hovedafsnit 2, *Analysen af konflikterne mellem Magnus Heinason og Christoffer Valkendorf* er en kildekritisk analyse af konflikterne, hvor Magnus og Valkendorf var involveret. Analysen er en kildekritisk undersøgelse, baseret på kilder fra samtiden, samt på de ældste beretninger. Disse kilder er valgt ud fra et ønske om så vidt muligt at bruge førstehåndskilder. Kilderne er fra ud-givne kildesamlinger, men omfatter også arkivalier fremskaffet fra arkiver. Desuden vil forskningslitteratur blive inddraget, først og fremmest Troels Lunds værk, men også nyere forskning vedrørende standssamfundet, magtscenesættelse og patronage.

Afsnittet indeholder en redegørelse for og behandling af de kilder, der er anvendt til analysen. For at formidle analysen og klarlægge konflikternes kontekst, indledes der med en kort præsentation af det danske samfund i anden halvdel af 1500-tallet, samt en beskrivelse af aktørerne i konflikterne, med vægt på de to hovedpersoner - Christoffer Valkendorf og Magnus Heinason. Formålet med afsnittet er at skildre konflikterne, ved at undersøge sammenhængen og udviklingen i dem. Efterfølgende vil motiverne bag konflikterne blive analyseret og diskuteret ved at forsøge på at se konflikterne i sociale kontekster, bl.a. ud fra standssamfundet og patronagesystemet. Analysen skal i sidste ende forsøge at bidrage med yderligere fortolkninger og forklaringer på konflikterne mellem Magnus Heinason og Christoffer Valkendorf, og de motiver der lå bag. Analysen vil danne baggrund for formidlingen og det kommunikative produkt.

Formidlingen af historien om Magnus Heinason behandler formidlingsdelen og -aspektet i specialet. Til at formidle historien om Magnus Heinason, er der blevet valgt at lave en lydproduktion til brug i historieundervisningen i de færøske gymnasier. Produktionen er på dansk, men hvis det bliver aktuelt at anvende produktionen som undervisningsmateriale i en færøsk sammenhæng, vil den blive oversat til færøsk. Men da den er del af et speciale på et dansk universitet er den udarbejdet på dansk. Den foreliggende produktion er en 'demo', der vil blive lavet om til færøsk.

Afsnittet indledes med en kortere diskussion af problemstillingerne omkring formidling af historie og en redegørelse for valget af Magnus Heinason som emne i formidlingen. Siden vil

produktionens indhold og udformning, samt overvejelserne bag, blive beskrevet og diskuteret. Herunder vil produktionen blive diskuteret og sat i forhold til genreteorier. Formålet med disse genremæssige definitioner er at diskutere formidlingen ud fra de teoretiske overvejelser, der ligger bag.

For at undersøge, hvordan lydproduktionen fungerer i en undervisningsmæssig sammenhæng, er der blevet lavet en produktafprøvning med to gymnasieklasser fra Tórshavn. Produktafprøvningen blev lavet med spørgeskemaer og fokusgruppeinterviews, for at se målgruppens respons og gå i dybden med dette. Produktafprøvningen blev foretaget på færøsk, for at gøre formidlingen lettere og overkomme eventuelle sproglige barrierer. Dette indebærer at spørgeskemaer og interviews var på færøsk. Materialet er efterfølgende blevet oversat til dansk til brug i analysen. Konklusionerne på produktafprøvningen indgår i formidlingsafsnittet, mens undersøgelsesmaterialet er vedlagt som bilag.³

³ Jf. bilag 1.0-1.3.

2. Fortællingerne om Magnus Heinason i historietraditionen

Magnus Heinason liv og skæbne har gennem århundrederne fascineret mange. En opmærksomhed der har resulteret i både historiefaglige og skønlitterære publikationer, og hvor fremstillingen af Magnus Heinason har været forskellig.

”Blandt de mange mærkelige Mænd, der have spillet en Rolle i Slutningen af Frederik den Andens Tid, er der ingen, som har været Gjendstand for en saa forskjelligartet Bedømmelse som Mogens Heinesøn.”⁴ Således indleder Troels Lund sin biografi om Magnus Heinason, og denne divergens er også hovedkendetegnet i historietraditionen om Magnus Heinason.

2.1 De ældste beretninger om Magnus Heinason

Kildematerialet omkring Magnus Heinason fra hans samtid, stammer overvejede fra forvaltningsdokumenter. Der findes få bevarede beretninger fra hans levetid, og han optræder nærmest kun i kalenderbeskrivelser og i enkelte viser og digte.⁵ Dog findes der to forholdsvis fyldige beretninger fra midten af 1600-tallet, i Jens Lauritsøn Wolffs og Lucas Debes’ topografiske værker. Der findes desuden beretninger om ham, som stammer fra J. H. Schrøters nedskrivning af sagnene om ham på Færøerne, i midten af 1800-tallet. Disse bliver dog ikke regnet som troværdige og, som resten af Schrøters publikationer, ikke særlig brugbare som historisk kildemateriale.⁶ Senere er et par andre bevarede sagn blevet nedskrevet og udgivet af Dr. Jakob Jakobsen, i *Færøsk Sagnhistorie* fra 1904.⁷

Jens Lauritsøn Wolff

Den ældste bevarede beretning om Magnus Heinason findes i den danske boghandler Jens Lauritsøn Wolffs (1584-ca.1660) topografiske værk *Norriga Illustrata*, fra 1651.⁸ Beretningen er forholdsvis kort og er del af afsnittet om Grønland, hvor Magnus’

⁴ Troels Lund s. 1.

⁵ Magnus optræder i en bevaret vise som angiveligt hed *Mogens Heinesen af Norge*, og som muligvis er skrevet i 1586. Desuden skrev Rigshistoriografen Lychander et digt om Magnus’ Grønlandsekspedition, som blev udgivet i 1608.

⁶ Matras 1941, s. 683.

⁷ Jakobsen *Færøsk Sagnhistorie* 1904.

⁸ Wolff s. 265-273.

Grønlandsekspedition behandles. Wolff beretter om Magnus' død, men ikke om omstændighederne bag, og nøjes med at erklære at han blev offer *...for en mørk oc vrang Sag falskeligen angifen oc forklaget...*⁹

Wolff har desuden en beretning om et sammenstød mellem Magnus og engelske fribyttere ved Norges kyst. Og Wolff fortæller at der blandt nordmænd, islændinge og færinger findes mange historier om Magnus bedrifter, som de havde fået fortalt fra sine forfædre.

Det er uvist på hvilke kilder Wolff baserede sin beretning. Wolff var berejst og havde i perioder opholdt sig i Bergen.¹⁰ Det er dog usandsynligt, at Wolff har været på Færøerne.¹¹ Dog kan det tænkes, at Wolff har fået sin viden om Magnus fortalt mundtligt under sine ophold i Bergen, og det kan oven i købet have været fra folk, der har været vidner til begivenhederne, da disse var foregået kun nogle få årtier tidligere.¹² Wolff gengiver dog gravskriftet over Magnus, hvilket tyder på, at Wolff kan have været ved Magnus grav i Ørslev Kloster.

Lucas Debes

Præsten Lucas Jacobsen Debes(1623-1675) var præst på Færøerne fra 1651 til sin død. I 1673 blev hans topografiske værk om Færøerne, *Færoæ et Færoa reserata* (Færøernes Beskrivelse) udgivet. I bogen er der et forholdsvis langt afsnit om Magnus.¹³

Debes beretter om Magnus' slægt, og hvordan hans fader Heine "Havreki" kom til Færøerne.¹⁴ Der er flere beretninger om Magnus kampe med fribyttere, samt om hans Grønlandsfærd og endeligt.

Mens Debes beretning om Magnus død var fyldigere end Wolffs, så fortælles der lidt om årsagerne til Magnus fald. Debes skrev om Magnus *... mange elskede hannem, mange frygtede hannem og mange endogsaa hadede hannem. Han fandt der hos ogsaa sine Avind-*

⁹ Wolff s. 266-267.

¹⁰ Dansk biografisk leksikon 1887-1905, bind 19. s. 152-153.

¹¹ Helgason, 1940, s. 28-29.

¹² Hændelsen, som Wolff beretter om, har sandsynligvis fundet sted omkring 1580. Wolffs værk udkom i 1651, men man ved, han har været i Bergen årtier tidligere, og at han i 1625 fik eneret til at drive boghandel i Bergen. (Dansk biografisk leksikon 1887-1905, bind 19. s. 152.)

¹³ Debes (1671) s. 100-107.

¹⁴ Heine var sammen med seks andre præstestuderende under en rejse langs Norges kyst løbet ind i en storm og var drevet til Færøerne. De andre vendte tilbage til Norge, mens Heine blev bosiddende på Færøerne og gift med en lokal kvinde. (Debes s. 100-101) Beretningen om Heine Havreki er senere nedskrevet, som sagn, af J. H. Schrøter, og er langt mere eventyrlig. Bl.a. skulle Heines kommende kone have forudset Heines ankomst i en drøm.

Mænd udi Danmark, som gemenligen sker, at Dyden finder altid sine Avinds-Mænd og Forfølgere... Frederik 2. var dog Magnus' beskytter, men efter kongens død blev han uskyldig dømt til døden.¹⁵

I modsætning til Wolff, så oplyste Debes sine kilder. Ifølge ham så var hans beretning baseret på Wolffs værk, men først og fremmest på *...et Færøeske troeværdigt Manuscripto*.¹⁶ Selv om Debes ikke nævner det selv, så kan det også tænkes, at han har fået historier om Magnus fortalt mundtligt, da Wolff fortæller, at historier om Magnus stadig fortaltes på Færøerne. Desuden beretter Debes om Magnus uægte søn, Rasmus Magnussen, som var død få år forinden.¹⁷

Det færøske manuskript, som Debes omtaler, kendes ikke fra andre sammenhænge og må derfor være gået tabt. Dog må man formode, at det er tale om et autentisk manuskript, som må være gået tabt.¹⁸ Den islandske professor i nordiske sprog, Jón Helgason, udgav i 1940 en afhandling om Lucas Debes. I publikationen analyserede Helgason Debes sprogbrug i beretningen om Magnus, ved at sammenligne med andre steder, hvor han følger andres skrifter. Ved at sammenligne Debes beretning med Wolffs, fandt han ud af hvilke dele af Debes' beretning var baserede på det færøske manuskript. Ifølge Helgason tydede Debes' sprogbrug på, at manuskriptet var skrevet på dansk, men af en person, der havde lært latin i en tidlig alder og derfor var præget af latinsk grammatik. Derfor kunne manuskriptet være skrevet af en lærd person, sandsynligvis en præst. Magnus' halvbroder, Jon Heinason, var lagmand på Færøerne. To af Jons døtre var gift med danske præster og derfor er det muligt, at det omtalte manuskript kunne være skrevet af en af disse.¹⁹

Debes beretning må regnes for at være forholdsvis pålidelig, især pga. af hans brug af kilder. Den er også sammen med Wolffs den eneste kendte kilde til Magnus' liv og færd frem til 1578, hvor han første gang optræder i forvaltningskilderne.

I Debes' og Wolff' beretninger bliver Magnus fremstillet som en helt, da de lagde vægten på Magnus bedrifter i kampene mod piraterne. Derimod blev anklagerne om embedsmisbrug, uredelighed i handelen og blodskam bliver slet ikke nævnt i beretningerne. Det nærmeste

¹⁵ Debes s. 105.

¹⁶ Debes s. 97.

¹⁷ Debes s. 101. Debes fortæller om denne Rasmus, at han blev 110 år gammel, og at han havde været barnløs, indtil han som 90 år blev gift igen og avlede fem børn. (Debes s. 119.)

¹⁸ Helgason s. 30.

¹⁹ Helgason s. 32-33.

man kommer en form for kritik, er hos Debes, hvor han tillægger Magnus drikfældighed, og misbilliger hans til tider uædle fremfærd mod piraterne.

Debes beretning må dog anses for at være farvet, især hvis det omtalte manuskript var skrevet af Magnus slægtninge. Desuden må hans fremstilling have fået præg af, at han var bosiddende på Færøerne, mens han skrev sit værk.

I årene efter Magnus Heinasons død kom Færøerne for alvor at lide under overgreb fra udenlandske fribyttere, bl.a. i det store ”Tyrkerran” i 1629, hvor nordafrikanske pirater bl.a. tog omkring 30 kvinder og børn som slaver. Debes skriver også selv, at Magnus havde ført an i kampen mod piraterne og ”...at man, saa længe Magnus levede, fornam lidet til dennem.”²⁰

Hvad angår problemerne i Magnus handelsaktiviteter, så må der tages med i betragtningerne, at uregelmæssigheder og svindel var udbredte i Færøhandelen og nærmere regelen end undtagelsen. Lucas Debes’ tid på Færøerne var i den periode, som senere skulle blive kendt som *Gabelstiden*, en tid hvor tilstandene på Færøerne forværredes markant.²¹ Der var stridigheder mellem almuens og embedsmændene på Færøerne, og Debes blev involveret da han blev bedt om at være almuens talsmand. Kommandanten i Tórshavn havde forgrebet sig på Debes’ steddatter og gjort hende gravid. Debes ønskede at drage til Danmark for at fremføre klager for Kongen, men fogeden på Færøerne forsøgte at forhindre ham i at rejse. Efter flere forsøg lykkedes det dog Debes at komme til København i 1672 og få fremført færingeres klager. Det var under dette ophold, at det lykkedes Debes at få udgivet sit værk.²²

Derfor er det meget muligt, at Debes og færingerne, pga. den fortvivlende situation, glorificerede Magnus og har set med overbærenhed på hans mindre flatterende sider, og ønsket sig tilbage til tilstandene under Magnus Heinason. Ikke mindst fordi de under Magnus’ tid tilsyneladende blev skånet for fribytters overgreb.

²⁰ Debes s. 109.

²¹ Perioden 1655-1709 hvor Christoffer Von Gabel og senere hans søn Frederik havde Færøerne som len og monopol på Færøhandelen. Denne periode bliver i den færøske historieskrivning regnet som den mørkeste periode i Færøernes historie. Færøernes befolkning led under udsultning pga. Gabelernes beskatning og overgreb fra deres embedsmænd. Samtidig var handelen præget af svindel. Efter Frederik von Gabels død i 1709 blev der nedsat en kommission, der skulle undersøge tilstandene på Færøerne. På baggrund af kommissionens rapport blev det afgjort, at kronen skulle overtage Færøhandelen, og det kongelige handelsmonopol, som fungerede frem til 1856, blev oprettet.

²² Helgason s. 5-7.

2.2 Hædringen af Magnus Heinason

I de følgende århundreder beholdt Magnus sin heltestatus. Hædringen nåede sit højdepunkt i 1770erne, da arveprins Frederik, på regeringslederen Ove Høegh-Guldbergs foranstaltning, ved slottet i Jægerspris lod opføre 54 mindestøtter af berømte og anerkendte personligheder fra kongerigets historie.²³ Et af mindesmærkerne var over Magnus, mens Valkendorf ikke blev hædret med en støtte.

Baggrunden for mindesmærkerne og valget af personer der blev hædrede, var Ove Mallings værk fra 1776, *Store og gode handlinger af Danske, Norske og Holstener*, som var en lærebog i historie.

I dette værk blev Magnus Heinason omtalt, for sin kamp mod de udenlandske fribyttere der hærgede i Nord-Atlanten. Årsagen til Magnus død var angiveligt, at ...*Store Fortienester have gierne Misundere*. Efter Frederik 2. død, fik Magnus' fjender for stor magt, da kronprins Christian var umyndig og riget derfor blev regeret af en Formynderregeringen. Det lykkedes Magnus' fjender at fremføre falske anklager, som medførte Magnus dødsdom.²⁴

I forbindelse med opførelsen af mindesmærkerne tilegnede P. T. Wandal Magnus et afsnit i sin *De paa Jægerspriis ved Mindestene hædrede fortjente Mænds Levnetsbeskrivelser* fra 1783.²⁵ Her blev Magnus hyldet for sin kamp mod de hærgende pirater og hyldet som Nordsøens mest befarne sømand. Dog inddrog Wandal også de mindre flatterende dele af Magnus' liv, hans drikfældighed, blodskam og kætteri. Wandal undskyldte dog Magnus synder med at det var sket i hans opbrusende ungdom og at han levede i den 'fordærvede' stad Bergen.

Hos Wandal var, som tidligere, misundelse årsagen til at Magnus fik fjender. Men han var den første, der gjorde opmærksom på Valkendorfs andel i Magnus fald, og at Valkendorf handlede overilet ved Magnus dødsdom, muligvis som følge af et pres fra Magnus fjender. Som en sidste retfærdiggørelse af Magnus' handlinger lagde Wandal vægt på, at Valkendorfs skulle have betalt dobbelt erstatning til Magnus' efterladte og været deres beskytter. Han skulle desuden, som aflad, have givet store almisser til de fattige.

Hædringen af Magnus i mindelunden og i Mallings værk skal ses i lyset af forsøget på at skabe en dansk national enhedsidentitet, som bl.a. kom til udtryk i loven om indfødsret fra

²³ Stryger s. 296.

²⁴ Mallings s. 191.

²⁵ Wandal s. 411-420

1776. Mallings værk var en hyldest til den danske nation, men ikke mindst monarkiet.²⁶ Magnus var den tro undersåt, der forsvarede riget mod hærgende udenlandske pirater og kæmpede for at opretholde overherredømmet over nationens territorier. Magnus havde været tilknyttet Frederik 2., men var blevet fældet af adelsvælden, under Formynderregeringen. I lyset af enevældens absolutisme ses han som monarkiets loyale støtte, der blev offer for adelsvældet.

Magnus havde også tilhørt borgerskabet og hyldesten af ham kan derfor også ses i lyset af de liberale strømninger der voksede frem i anden halvdel af 1700-tallet. Tiden var præget af forestillingen om det nationalt bevidste borgerskab, som Malling tilhørte. En elite der i slutningen af 1700-tallet kom at stå i opposition til den gamle adel.²⁷ I Mallings værk kunne borgerskabet spejle sig i historien forbilleder.²⁸ Derfor var Magnus borgerskabets patriotiske helt.

Magnus Heinason i den færøske visedigtning

Den færøske kvadtradition stammer tilbage fra middelalderen og spillede en essentiel rolle i den færøske kultur til langt op i 1800-tallet. Som med visedigtningen i 1500-tallets Danmark, var visedigtningen på Færøerne datidens form for journalistik.

Claus Lunds digt *Magnus Heinesens Minde*, trykt i 1794, er den eneste bevarede vise om Magnus Heinason. Man kan dog formode, at der har været andre viser og som er gået tabt. Claus Lund var bosiddende i Tórshavn og vikarierende i en periode som foged. I digtet hyldede han Magnus for den heltedige kamp mod de hærgende pirater.²⁹ Magnus var en beskytter af det udsatte færøske folk, som fik en skændig død.

Den kjærre dem friede af Trængsel og Død;

Thi Prisen ham bør mellem Helte. -

Ak! Helten fik selv en urimelig Død:

²⁶ Feldbæk s. 192.

²⁷ Feldbæk s. 179.

²⁸ Kryger s. 411.

²⁹ I 1700-tallet led Færøerne fortsat under fribytters plyndringer og overgreb. Det var især udenlandske krigsskibe der huserede, og deres nationalitet skiftede alt efter dansk udenrigspolitik. Den mest berømte hændelse var i 1808, hvor tyskeren Von Hompesch - "Brillemanden", som var engelsk kaper, plyndrede Thorshavn. Tilnavnet skyldtes at færingerne ikke var vant til at se briller. Claus Lund beretter om begivenhederne i sin dagbog.

*Ham nedrige Avindsmænd fældte.*³⁰

2.3 Fra helt mod skurk

I løbet af 1800-tallet begyndte synet på Magnus Heinason at ændre sig. Det skyldtes delvis J. H. Schrøters³¹ nedskrivning af sagn om Magnus Heinason.³² Schrøters historier var præget af eventyr og bidrog med nye dramatiseringer af Magnus' liv. Som ung havde Magnus ført skib mellem Bergen og Færøerne, men på sin tredje rejse skulle han være blevet udplyndret. Hjemkommen til Bergen blev han udsat for forhånelser for ikke at have forsvaret sit gods. Derfor svor Magnus hævn over piraterne.

Men Schrøters skildring var i forhold til de tidligere langt mere kritisk. Magnus misrøgtede færøhandelen, og han og hans mænd førte en særdeles udsvævende liv med druk, hor og voldtægt.³³ Schrøters gengivelser af den færøske mundtlige tradition regnes dog for upålidelige og ikke brugbare som historiske kilder.³⁴

Dog skyldtes skiftet i synet på og fremstillingen af Magnus Heinason især, at man i tråd med tidens ånd var begyndt at anvende historievitenskabelige metoder. I løbet af 1860'erne udkom de såkaldte *Norske Rigsregistrarer*, med bl.a. 16 administrative kilder vedrørende Magnus Heinason, og dermed kunne det større publikum få adgang til originale kilder.

I 1869 udgav nordmanden Ludvig Daae en kort biografi, den første historievitenskabelige afhandling om Magnus Heinason. Med sin afhandling ville Daae skildre Magnus Heinason og *...Hans Livshistorie, saaledes, som den foreligger os baade fra sikre historiske Vidnesbyrd og fra Traditionen, gjør ham ogsaa vel egnet til at ansees som typisk Personlighed fra hine Dage. Mod og Aandsnærværelse, men ogsaa Raahed og Voldsomhed vare Magnus Heinessøns Hovedegenskaber...*³⁵ I sin fremstilling fældede Daae også den

³⁰ Den danske tilskuer nr. 59 31/7 – 1794.

³¹ Johan Henrik Schrøter (1771-1851). Færøsk præst og litterat. Han arbejdede med indsamling og nedskrivning af færøske sagn og sange.

³² Schrøter s. 165-170.

³³ Ifølge Schrøter skulle bl.a. Magnus og hans mænd i løbet af deres tre år på Færøerne være ophav til omkring 300 uægte børn. På dette tidspunkt var befolkning på Færøerne højst 5000, og derfor er dette tal særdeles usandsynligt. Dog kan dette være udtryk for forhold på Færøerne, som ikke blev nævnt i Debes' beretning, men er blevet bevaret gennem den mundtlige fortælling.

³⁴ Matras s. 683.

³⁵ Daae s. 8-9.

hidtil hårdeste dom over Magnus: *Eftertiden har over Magnus' Mod og Kjekhed ganske glemt hans Ryggeløshed og Forvildelser.*³⁶

Dette skift fra helt mod skurk kom til at præge fremstillingen i den gængse danske historieskrivning, hvor Magnus kom at være den udsvævende forbryder, som Valkendorf fik fældet.

2.4 Troels Lund

Troels Lunds ”*Mogens Heinesøn – Et Tidsbillede fra det 16de Aarhundrede.*” fra 1877 spiller en central og altafgørende rolle i historiografien om Magnus Heinason. Værket er til dato den eneste større og dokumentariske biografi om Mogens Heinesen og må derfor også regnes som hovedværket i forskningen. Denne centrale rolle viser sig også i, at stort set alle senere publikationer vedrørende Magnus Heinason inddrager eller er baserede på Troels Lunds forskning.

Det skelsættende ved Troels Lunds værk, ud over at han gik videnskabelig til værks, var at han gjorde brug af det omfattende kildemateriale, som hans undersøgelser i Rigsarkivet havde tilvejebragt.³⁷

Magnus Heinason og Troels Lunds samtid

Troels Lunds værk var præget af samtidens historiesyn. Efter Danmarks nederlag i 1864 skulle det, som var blevet tabt udadtil, vindes indadtil, og dette skulle også ske gennem historieskrivningen. For Troels Lunds vedkommende resulterede dette i en fascination af Frederik 2. og Christian 4.s regeringstid, hvor det danske rige havde oplevet sin seneste storhedstid.³⁸

I årene hvor han skrev sit værk om Magnus Heinason, var historieskrivningen begyndt at blive præget af det evolutionistiske historiesyn, som var inspireret af naturvidenskaben og filosofien. Dette syn var karakteriseret af en idealistisk tanke om at folk og samfund gennemgår samme evolutionære udvikling som mennesket. Mennesket havde ikke kun udviklet sig biologisk, men også det åndelige plan. På samme måde havde samfundene vækstprogrammer, hvor historien viste, hvordan samfundet stadigt udviklede sig mod højere

³⁶ Daae s. 27.

³⁷ Forinden havde nordmanden Ludvig Daae, som nævnt, i 1869 udgivet en kortere afhandling baseret på historievidenskabelig metode, men han havde begrænset sig til de trykte kilder.

³⁸ Tandrup s. 32.

kulturelle stadier.³⁹ Lund var tilhænger af denne evolutionistiske historieopfattelse, som i en hvis grad kom til syne i hans værk om Magnus. Lund var præget af den nationalromantiske historieskrivning. Dette var baggrunden for Lunds fascination af renæssancen og 1500-tallet, da han så denne periode som overgangen fra Middelalderens mørke til den moderne stats og samfunds fødsel.⁴⁰ Troels Lund var også især inspireret af Jacob Burckhardt og tanken om renæssancen som individets fødsel.⁴¹

Troels Lunds fremstilling

Ifølge Troels Lund var der i løbet af hans århundrede, 1800-tallet, sket en forandring i opfattelsen af Magnus Heinason. Man havde tidligere set Magnus' død som en menneskeforvoldt uretfærdighed, men dog guddommelig straf for hans syndige livsførelse. I Troels Lunds samtid var man begyndt at se Christoffer Valkendorfs handlinger som embedsmæssig selvtægt, men dog en retfærdig handling. Brugen af de fundne kilder skulle derfor kaste lys over *Sagens Natur*. Formålet med Troels Lunds forskning og værk var at undersøge, hvorfor Magnus og Valkendorf stødte sammen og hvorledes disse sammenstød forløb. Troels Lund ville dog ikke i sin fremstilling tage den ene sides parti, men i stedet lade det være op til læseren at dømme.⁴²

I værket om Magnus Heinason var Troels Lund inspireret af modsætningsforholdet mellem isolerede politiske begivenhedsforløb og markante personligheder. Selvom han var præget af det evolutionistiske historiesyn, formåede han i værket ikke rigtigt at afdække sine hovedpersoners personlige udvikling, men nøjedes i stedet ud fra en romantisk forestilling at fremstille, hvordan deres almenmenneskelige egenskaber og karakteristika var afgørende for deres skæbner.⁴³

Ifølge Lund skyldtes Magnus endeligt og Valkendorfs rolle heri ikke, som før antaget, tilfældigheder. Magnus' død skulle i stedet ses som kulminationen på en længerevarende konflikt.⁴⁴ Årsagen til de to hovedpersoners sammenstød var, at de hver især havde gennem-

³⁹ Danmarks historie bind. 10, 1992 s. 278-279.

⁴⁰ Wittendorf s. 383.

⁴¹ Tandrup s. 32. Jacob Burckhardt (1818-1897). Han kom med sit værk fra 1860, "Die Kultur der renaissance in Italien", til at præge eftertidens syn på renæssancen, som den kulturelle forvandling, som indledte Europas moderne historie, og den tidsalder hvor individualismen fødtes. (Gads historieleksikon s. 77)

⁴² Troels Lund s. 5-7.

⁴³ Tandrup s. 32.

⁴⁴ Troels Lund s. 6.

gået uforenelige udviklinger. Da de begge havde tilknytning til Frederik 2., endte de på kollisionskurs, og konflikten var uundgåelig.⁴⁵

På den ene side stod eventyreren Magnus, der søgte efter gods og guld og ikke lod noget komme i vejen for sine ambitioner og dermed gentagne gange kom på kant med loven. Men med sin karisma og enestående egenskaber til at udnytte omstændighederne, lykkedes det Magnus at undslippe at blive stillet til ansvar for konsekvenserne af sin fremfærd. Men konflikten var også et spil omkring kongen Frederik 2., hvor Magnus gennem sine evner og bedrifter vandt kongens gunst og derved undgik at blive stillet til ansvar for sine gerninger. På den anden side stod den dygtige og pligtopfyldende administrator Christoffer Valkendorf, der så det som sin pligt at opretholde lov og orden. At Magnus gang på gang undslap at blive stillet til ansvar, vakte derfor Valkendorfs frustration og fjendskab, og han forfulgte derfor hævngherrigt Magnus. Efter Frederik 2.s død fik Valkendorf så mulighed for at gøre regnskabet op med Magnus. Valkendorf var tilbøjelig til at have en særdeles hårdhændet fremgangsmåde i sit embedsvirke, hvilket blev årsagen til konfliktens skæbnesvangre udfald. Derfor var konflikten og det centrale i Troels Lund skildring, et sammenstød mellem to vidt forskellige personligheder, livsopfattelser og levemåder.

Kritik af Troels Lund

Troels Lund havde tidligere vakt opmærksomhed med sine *Historiske Skitser* fra 1876, men også fået skarp kritik fra datidens historikerkredse. Troels Lunds værk om Magnus Heinason fik også kritik, men denne kom dog ikke til at blive så omfattende.

Efter udgivelsen skrev C. F. Bricka en længere anmeldelse af værket i *Historisk Tidsskrift*.⁴⁶ Denne anmeldelse er til dato den eneste forholdsvis grundige diskussion af Troels Lund fremstilling af Magnus Heinason.⁴⁷

Kritikken af *Historiske Skitser* var især gået på Lund manglende brug af kildemateriale. I sin anmeldelse var Bricka langt mere tilbageholdende i sin kritik af Troels Lunds arbejde, da Troels Lund i sit værk om Magnus i langt højere grad havde gjort brug af kildemateriale og havde ”... *betydelig indskrænket sin Fantasis skabende Virksomhed*...”. Bricka roste også

⁴⁵ Troels Lund s. 8.

⁴⁶ Bricka s. 139-168.

⁴⁷ Andre som har beskæftiget sig med Valkendorf, bl.a. Hassø i sin biografi om Valkendorf og Michael Venge i sin artikel *Christoffer Valkendorf*, diskuterer Troels Lund påstande, men i disse udgivelser er der kun tale om enkelte aspekter og ikke Troels Lunds værk som helhed.

Troels Lund for at have formået at skrive en særdeles spændende bog, på trods af, at han holdt sig til kildematerialet.⁴⁸

Brickas kritik gik i første omgang på valget af emne, og man kan genkende den dominerende holdning til Magnus Heinason, som Troels Lund selv påviste i sit værk. ”*Hvor mange kjende nutildags Mogens Hejnesen? Og hvor mange ville ikke, naar de gennem Bogen have stiftet Bekjendtskab med ham, vende sig med Afsky fra denne ryggesløse Sørøver og finde, at en saa lidet fremtrædende og saa lidet tiltalende Person ikke fortjener en saa vidtløftig Monografi?*”⁴⁹

Brickas kritik gik derfor især på personen Magnus Heinason, som han anså for ubetydelig i forhold til alle de store personligheder, som Norden havde fostret, f.eks. Tordenskjold. Derfor havde Troels Lund givet Magnus en højere anerkendelse, end han fortjente. Desuden var Bricka særdeles uenig med Troels Lunds betegnelse af Magnus som *et Tidsbillede fra det 16de Aarhundrede*, som ifølge Bricka var misvisende. Magnus repræsenterede absolut ikke den tids ånd, hvorimod man i mænd som Tycho Brahe og Christoffer Valkendorf følte *Samtidens Puls*.⁵⁰

Bricka fandt det forundringsværdigt, at det var lykkedes Troels Lund, med det sparsomme kildemateriale - nogle kongebrev, et par processer med tilhørende aktstykker samt et par sagn, at skrive en bog på 250 sider. Det var ”*Et sørgeligt Materiale til der ud af at skabe et Livsbillede!*”, men dog var det lykkedes Troels Lund at skabe en spektakulær biografi, hvor Bricka satte spørgsmålstegn ved fremstillingens pålidelighed.⁵¹ Derfor lagde Bricka i sin anmeldelse vægten på at revidere Troels Lunds fremstilling og påstande. Brickas arbejde vanskeliggjordes dog af, efter hans eget undskyldende udsagn, mangel på trykte kilder, da de omtalte *Norske Rigsregistranter* på dette tidspunkt, i 1870erne, var de eneste trykte forvaltningskilder omkring Magnus Heinason. Bricka gjorde også kun brug af disse og dermed blev hans kildekritiske muligheder og tilgang begrænset. Han forsøgte dog at sætte spørgsmålstegn ved Troels Lunds metodiske tilgang til de eksisterende kilder.⁵² Det eneste væsentlige aspekt, som Bricka forsøgte at udfordre, var Frederik 2. rolle i konflikten, men formåede dog kun at få sat spørgsmål ved forholdsvis underordnede detaljer. Det lykkedes dog Bricka at anfægte Troels Lunds påstand om, at Valkendorf skulle have forladt alle sine

⁴⁸ Bricka s. 139.

⁴⁹ Bricka s. 140.

⁵⁰ Bricka s.142-143.

⁵¹ Bricka s.145.

⁵² Bricka s. 160-161.

embeder som følge af at Magnus' dødsdom blev omstødt. Det gjorde han ved at påvise, at Valkendorf mere end et år forinden havde forladt posten som rentemester og at det dermed kunne det ikke være en konsekvens af hans andel i Magnus' død.⁵³

Bricka formåede derfor kun at anfægte mindre detaljer i Lunds fortolkninger og udfordrede ikke den samlede fremstilling. Kritikken var ikke kildekritisk funderet, men i stedet et udtryk for hans egen holdning til Magnus og synet på 1500-tallets Danmark og gik derfor først og fremmest på personen Magnus Heinason og Troels Lunds ophøjelse af ham.

Individet og den moderne stats fødsel

Troels Lund var især fascineret af Magnus Heinason som person og så i ham et udtryk for renæssancens individualisering. Det var derfor individet, der var i centrum i Troels Lunds fremstilling og konflikten mellem Magnus og Valkendorf ses som et udtryk for kampen mellem individet og statsmagten. Selv om Lunds fremstilling af Magnus Heinason for det meste begrænsede sig til at være en fortælling om kampe mellem forskelle i personkarakteristika, så aner man også indflydelsen fra samtidens evolutionistiske syn på historien. For Lunds fremstilling af de to hovedpersoner kan også ses som en afbildning af en kamp mellem individ og stat, i form af deres personligheder – promiskuøshed over for orden, som symboler for henholdsvis anarki og civilisation. Derfor var deres konflikt en del af udviklingen frem mod og fortællingen om den moderne stats fødsel.

Bricka gjorde Magnus til en del af den samme fortælling, men dog med en anderledes rolle, som det fremgår af hans kritik af Troels Lunds værk. Fælles for Lund og Bricka var, at de så Magnus og Valkendorf som aktører i kampen for den moderne stats fødsel og kombattanter i konflikten mellem den spirende statsmagt og det anarkistiske livssyn. En konflikt hvor Troels Lund ikke ville tage parti, men kun afdække og beskrive. Bricka derimod tog stilling og så Magnus som skurken, og hvor Valkendorf var helten - statsmanden hvis indsats var med til at skabe statsmagten og sejre over anarkiet. Magnus var derfor ikke værd at ofre en biografi på og havde Valkendorf derfor ikke fået sin retsmæssige anerkendelse, da han med Lunds værk var kommet til at stå i skyggen af galgenfuglen Magnus Heinason.

Brickas anmeldelse er på mange måder betegnende for den eksisterende historiografi omkring Magnus. Ingen har formået at anfægte fremstillingen ud fra en historiemetodisk

⁵³ Bricka s. 166.

tilgang og diskussionen forbliver på et fortolkningsplan, hvor det især er bedømmelsen af hovedpersonerne i fortællingen, der er det afgørende. En udfordring af Troels Lunds fremstilling vanskeliggøres også af det begrænsede tilgængelige kildemateriale og af at hans værk var kildekritisk holdbart.

2.5 Magnus Heinason i den færøske historietradition

Magnus Heinason har stadig en om ikke væsentlig, så dog central rolle i den færøske historiebevidsthed og bliver regnet som en nationalhelt. Dette fremgår af mange publikationer og af at stort set alle værker vedrørende ældre færøsk historie inddrager ham. Han har fået gader opkaldt efter sig, og det færøske fiskerilaboratoriums skib bærer hans navn.

Den færøske nationale og selvstændighedsbevægelse, som opstod i 1880'erne, har præget den færøske historieskrivning og har haft og har stadig stor indflydelse på den færøske kollektive erindring.

Den færøske nationalbevægelse havde som alle andre nationalbevægelser brug for sine helte. Magnus Heinason blev derfor fremhævet, som en af Færøernes nationalhelte. Dog kom Magnus ikke til at spille en så fremtrædende rolle, som man måske kunne have forventet. Der er ingen færøske biografier om Magnus Heinason, og de eksisterende publikationer har i overvejende grad tenderet det overfladiske og går ikke i dybden med problemstillingerne.⁵⁴ Heller ikke er der opført statuer eller monumenter, som der ellers er tilfældet for stort set samtlige andre færøske nationalhelte. Den nationale bevægelse har dog haft stor indflydelse på fremstillingen af Magnus Heinason i den færøske historieskrivning og historiefortælling.

Den færøske nationale bevægelse og den kollektive erindring

Begrebet kollektiv erindring henviser til de erindringsfællesskaber, som grupper af mennesker eller hele samfund deler. Dette erindringsfællesskab opstår ud fra den erindringsproduktion, som skabes i disse grupper og samfund. De kollektive erindringer har den funktion i det fællesskab, som skaber historien, at de tjener som identitetsskabende. Der kan dog

⁵⁴ Eneste værker om Magnus Heinason på færøsk, er Eilif Mortanson ungdomsbøger, der blev oversat i 1990'erne. (Jf. Magnus Heinason i skønlitteraturen)

og vil ofte opstå modsætninger indenfor disse erindringsfællesskaber, især mellem historievidenskabens og den populære brug af historien.⁵⁵

Men hvor der ofte opstår modsætninger i erindringsfællesskaber, mellem historievidenskaben og populærkulturen, har den færøske historieskrivning, især tidligere, gjort brug af myter og sagn som var de pålidelige kilder, især i fremstillingen af Færøernes ældre historie og Magnus Heinason, men også i skabelsen af det færøske folks identitet.

Nationalbevægelsens fremstilling af Magnus Heinason

Dr. Jakob Jakobsen (1864-1918) var blandt de første der beskæftigede sig videnskabeligt med færøsk historie.⁵⁶ Hans biografi om *Nólsoyar Páll*, fra 1912, var det første historievidenskabelige værk skrevet på færøsk.⁵⁷

Jakobsen havde i sin *Færøsk Sagnhistorie* behandlet sagn om Magnus Heinason og inddrog ham også i indledningen til biografien om *Nólsoyar Páll*, hvor han berettede om markante personer og begivenheder på Færøerne fra oldtid frem til nyere tid. Ifølge Jakobsen havde Færøerne siden vikingetiden fostret få store personligheder, men at Magnus fortjener at blive fremhævet pga. sin indsats for at rense havene for sørøvere.⁵⁸ I *Færøsk Sagnhistorie* anførte Jakobsen, at ud over beretningerne om Magnus kampe mod pirater, var de bevarede sagn om ham særdeles få, i modsætning til hvad der var blevet fremført og antaget af Troels Lund.

Símun av Skarði

Nationalbevægelsens måske væsentligste bidrag til fortællingen om Magnus Heinason kom i 1909 med Símun av Skarðis artikel, *Søga Magnus Heinasonar*, i tidsskriftet *Ungu Føroyar*. Símun av Skarði (1872-1945) var højskoleforstander, men er mest kendt for at have skrevet

⁵⁵ Bryld og Warring s. 19-21.

⁵⁶ Jakob Jakobsen var doktor i lingvistik og fremtrædende i den færøske nationalbevægelse, især i bestræbelserne på at skabe et færøsk skriftsprog. Han beskæftigede sig også med nedskrivning af færøske sagn.

⁵⁷ Poul Poulsen Nolsøe (1766-1808), bonde, handelsmand, kaptajn og digter. *Nólsoyar Páll* regnes for Færøernes største nationalhelt. *Nólsoyar Páll* var inspireret af den franske revolutions ideer og de liberalistiske strømninger. Han arbejdede for indførelse af fri handel på Færøerne, men kom i konflikt med den danske embedsstand på Færøerne. I protest skrev han det på Færøerne berømte, og stadig sungne "Fuglakvæði" (Fuglekvadet) hvor han gør grin med embedsmændene. I visen lader han persongalleriet på Færøerne optræde som fugle. Selv er han strandskaden, som beskytter lammene mod rovfuglene – embedsmændene. Visens betydning i den færøske historiebevidsthed viser sig i at strandskaden i nyere tid er blevet Færøernes nationalfugl. *Nólsoyar Páll* forsvandt på en sørejse i 1808. Allerede dengang og ikke mindst siden, har hans forsvinden været genstand for diskussion og givet anledning til konspirationsteorier om at det var de danske embedsmænd der stod bag hans forsvinden, og at *Nólsoyar Pálls* skib skulle være blevet sænket af et kaperskib lejet af embedsmændene. Denne teori blev også fremlagt af Jakob Jakobsen i hans biografi.

⁵⁸ Jakobsen (1912) s. 1-2.

teksten til Færøernes nationalsang. Artiklens betydning viser sig især i, at den blev en del af den første færøske læsebog, fra 1939.

Artiklen var en biografisk fortælling om Magnus' liv, bygget over Troels Lunds fremstilling, hvor Símun av Skarði dog var langt mere fantasifuld i sin fremstilling.

Historien bliver indledt med fortællingen om hans fader Heine Havreki. Den er baseret på sagnet om ham, men bliver dog fremstillet, som om der var tale om et historisk faktum.

I denne fortælling bliver Magnus fremstillet som værende mandig og modig allerede fra barnsben, og at han allerede som barn ønskede at kæmpe mod de hærgende pirater. Símun av Skarði inddrager Schrøters udlægning af sagnet om, hvordan Magnus på sin tredje rejse mellem Bergen og Færøerne blev udplyndret af pirater og svor hævn over alle pirater.

Magnus skulle have deltaget i Nederlandenes frihedskamp mod Spanien og skulle have været ven med Vilhelm af Oranien.⁵⁹

Símun av Skarðis fortælling om Magnus gav også anledning til at fremhæve tilstandene på Færøerne, i Magnus samtid og i årene efter. Øerne led under piraters hærgen og overgreb fra udenlandske fiskere, som tog færinger som slaver til deres fiskeri. Befolkningen led også under embedsmændenes magtmisbrug og undertrykkelse. Bønderne turde ikke klage, og det var kun enkelte, som f.eks. Magnus' uægte søn, Rasmus Magnussøn, som klagede. Handelsmonopolet medførte, at færingerne til tider var nødt til at handle med smuglere. Dels fordi handelen kun fandtes i Tórshavn, men også fordi smuglernes varer som regel var både bedre og billigere.

Allerede ved deres første møde mødte Magnus modstand fra Christoffer Valkendorfs side. Konflikten blev fremstillet som et spil om Frederik 2.s, gunst, hvor Valkendorf havde fordel, da han havde sæde i København og var tæt på kongen. Valkendorf brugte alle kneb for at få fældet Magnus og ethvert rygte om Magnus blev brugt af Valkendorf i forsøget at samle beviser mod Magnus. Hans smeden rænker var dog forgæves, både fordi Magnus var uskyldig og fordi Frederik 2. anerkendte Magnus evner og indsats. Valkendorf var dog så magtfuld en modstander, at Magnus så sig nødsaget til at flygte tilbage til Nederlandene. Da kongen døde fik Valkendorf frie hænder til at få Magnus fældet. Retfærdigheden sejrede dog, da Valkendorf blev stillet til ansvar for sit mord på Magnus.

⁵⁹ Vilhelm 1. af Oranien (1533-1584). Han stod i spidsen for Nederlandenes uafhængighedskamp mod Spanien og blev i 1579 den første leder af det nederlandske statsforbund. (Gads historieleksikon s. 673)

Vores historie

I årene 1970-1973 udgav folkeskolelæreren Christian Høj (1904-1992) to-bindsværket *Okkara Søga*, (Vores historie). Der var tale om lærebøger, beregnet på historieundervisningen i folkeskolen. Værket er til dato eneste lærebog i færøsk historie til folkeskolen og er stadig i brug. Andet bind indeholder et afsnit om Magnus Heinason,⁶⁰ der må anses for det vigtigste bidrag til Magnus' position i den færøske kollektive erindring, i hvert fald for de yngre generationer. Dette kom ikke mindst til syne ved produktafprøvningerne.⁶¹

I *Okkara Søga* kommer afsnittet om Magnus Heinason i forlængelse af et afsnit om Heine Havreki. Høj brugte, som Símun av Skarði, sagnet som grundlag for sin fortælling. Ifølge Høj skulle Heine have bragt Luthers tanker med sig til Færøerne og have været ophav til reformationens udbredelse på Færøerne.

Højs fremstilling af Magnus følger i de store træk Símun av Skarðis. Der er fortællingen om Magnus, som allerede i barndommen viser utrolige evner og mod og som efter at være blevet udplyndret på den famøse tredje rejse mellem Bergen og Færøerne sværger hævn over piraterne. Vi hører om at han efterfølgende tager til Nederlandene, og om at da Frederik 2. hører om hans enestående evner, sender han bud efter ham. Magnus kommer i Frederiks tjeneste og bliver sendt ud for at rense havene for piraterne, som han havde svoret hævn over. Høj inddrager to af de folkelige beretninger om Magnus' kampe mod fribytterne.

Høj giver dog ikke så stor plads til Christoffer Valkendorf, men nøjes kun med at konstatere, at Magnus havde en fjende i ham. Da klagen kom fra England og Magnus blev stillet for retten, sørgede Valkendorf at dreje retssagen således, at Magnus blev dømt til døden. Men da sagen efterfølgende blev genoptaget, sejrede retfærdigheden. Valkendorf blev dømt til at betale Magnus familie erstatning, og han mistede alle sine embeder.

Okkara Søga har i mange år været stærkt kritiseret blandt historikere, især pga. af forfatterens ukritiske brug af sagn, men også pga. af hans stærkt religiøse og nationalromantiske fremstilling af Færøernes historie. Men bogen er blevet brugt, da det er den eneste lærebog i færøsk historie.

I 1999 blev andet bind genudgivet. I den nye udgave blev der tilføjet en indledning om historie som fag og en redegørelse omkring brugen af kilder, og hvor sagn og sagaers

⁶⁰ Høj s. 9-18.

⁶¹ Jf. bilag 1.0

brugbarhed som historiske kilder behandles.⁶² Den nye udgave fik tilføjet nye afsnit og historikere havde omredigeret enkelte af de oprindelige afsnit. Dog blev der ikke redigeret i afsnittet om Magnus Heinason. Højs fremstilling står derfor fortsat hos færøske skolebørn som den primære tilgang til Magnus Heinason.

Magnus Heinason i skønlitteraturen

Magnus Heinasons liv og skæbne har inspireret forfattere gennem tiderne. Alt tyder på, at Henrik Ibsen (1828-1906) i årene 1863-1870 havde planer om at skrive et teaterstykke om Magnus Heinason, som dog ikke blev til noget.⁶³ I sin biografi om Magnus Heinason, *Mogens Heinessøn – Et Ibsenskuespill som aldri ble skrevet*, kommer kunsthistorikeren Einar Østvedt med et bud på hvordan stykket kunne have set ud. Dette gjorde han ved at se Magnus Heinason og hans skæbne i lyset af Ibsens forfatterskab og sammenligne med andre af hans værker.

Ifølge Østvedt blev Ibsen fascineret af Magnus Heinason, idet han, som Troels Lund, så ham som udtryk for renæssancens individualisme. Ibsen anså, at der hvor staten ophørte, begyndte menneskets frihed og denne frihed var noget, der måtte erobres. Han måtte derfor have set Magnus' konflikter som en kamp mellem stat og individ, hvor Magnus var det frigjorte menneske, der nægtede at anerkende begrænsningerne, som staten lagde på menneskets frihed. Valkendorf var derfor repræsentant og symbol for statsmagten, som satte punktum for Magnus' frie livsudfoldelse.⁶⁴

Foruden Ibsens planer om et teaterstykke kan nævnes at blandt andet de danske forfattere Carl Ewald (1856-1908) og J. F. F. Friis (1815-1879) har udgivet romaner om ham i henholdsvis 1909 og 1870.

Men især på Færøerne er Magnus Heinason blevet hyldet, først og fremmest i lyrik, og hvor Magnus er blevet gjort til talerør for politiske overbevisninger og for digternes egne livsanskuelser.

⁶² Carlson s. 1-11.

⁶³ Østvedt 1969, s. 9-18.

⁶⁴ Østvedt s.179-192. Ifølge Østvedt kan der have været flere årsager til at Ibsens planer om stykket om Magnus strandede. I første omgang havde han et for spinkelt kildemateriale og desuden blev han optaget af andre værker. Noget tyder også, at efter udgivelsen af Ludvig Daaes afhandling i 1869, fik han et nyt syn på Magnus. For i 1870 skal Ibsen have sagt om Magnus, at han var en skurk. Dog mente Østvedt, at man kan se flere lighedstegn med Magnus Heinason i andre af Ibsens figurer, bl.a. hos Per Gynt. Østvedt 1969, s. 9-18, 179-192.

H. A. Djurhuus

H. A. Djurhuus (1883–1951) skrev i 1910 digtet *Drápa Magnusar Heinasonar*, (Hyldesthymne til Magnus Heinason).⁶⁵ Djurhuus var, og er sandsynligvis stadig, den mest folkekære forfatter på Færøerne. Hans forfatterskab kom især til udtryk i børnesange og -rim, og hans litterære produktion var romantisk, ofte inspireret af og med figurer fra Færøernes historie.

I digtet lader han i første omgang Magnus fortælle om sit liv: *En lystig leg var mit liv*. Magnus beretter om sine fjender, som bliver besejrede, men også om lystige stunder i drikkelag og om varm elskov. Han beretter også om, hvordan han kæmpede mod de hærgende pirater, og om hvordan han forsvarede sit land: *Du fattige land, jeg dig freden vandt...*

Magnus blev offer for *forgiftende tunger på slot* og mistede livet på torvet, hvor, *Så mangen en hæderfuld sin bane fik*.

Djurhuus var nationalist, og endte sit digt med at hylde Magnus' minde og betydning for Færøerne.

*Dog står fjeldene endnu – skuende langt – Og de ved så meget og gemmer så mangt minde - Om ham, som i striden holdt banneret skinnende.*⁶⁶

Eilif Mortansson

De nyeste prosafremstillinger af Magnus Heinason er Eilif Mortanssons børne- og ungdomsbøger. Det er tale om en serie på fem bøger, som blev udgivet i 1950erne og genudgivet i 1970erne. Mortansson var færing, bosiddende i Danmark, og skrev som mange forfattere fra sin generation på dansk. I 90erne blev serien oversat til færøsk.

Bøgerne er genre-mæssigt drengbøger. I bøgerne følger man Magnus fra hans tidlige ungdom på Færøerne, hvor han er vidne til piraternes hærgen, og som den eneste forsøger at kæmpe mod dem. Siden følger vi Magnus' dramatiske og eventyrlige liv. Mortansson digtede i vid udstrækning frit i forhold til kilderne og lader således Magnus tilbringe flere år som galejslave i Middelhavet. Magnus fremstilles som en modig og retfærdig helt. Han kæmper ved flere lejligheder mod Spanien sammen med "... *de frihedselskende nederlandske oprørere.*"⁶⁷ De mindre flatterende dele af Magnus' liv bliver ikke berørt, og

⁶⁵ Djurhuus s. 70-71. Oversættelsen er min egen.

⁶⁶ Djurhuus s. 70-71.

⁶⁷ Mortansson "Kaptajnens sidste rejse." s. 11.

Margrethe Gyntersberg optræder slet ikke i bøgerne. Dog bliver Magnus gift med Sofie Gyntersberg, men det er ikke som følge af et kompromitterende arrangement fra hendes familie. Derimod bliver giftermålet indgået efter Sofie i flere år har været hengiven til Magnus. Da Magnus til sidst frier, siger Sofie: *"Jeg er stolt over at få en af rigets bedste mænd til ægtefælle. Der er ingen tvivl i mit hjerte."*⁶⁸

Magnus møder og står over for talrige fjender i bøgerne, men som en gennemgående "mørk skygge" står Valkendorf. Han bliver fremstillet som en hofsnog, der benytter enhver mulighed for at lægge Magnus hindringer i vejen. Anklagerne om svindel og om åger i Magnus handelsforetagende stammer fra Valkendorf, hvis rænkesmeden især består i at sprede onde rygter om Magnus. Han sender desuden ved flere lejligheder snigmordere efter Magnus. Valkendorf fremstår aldrig direkte i forgrunden i historierne, og Magnus siger selv: *"Ak ja! Jeg burde have lært, at ingen nogen sinde har mødt Christoffer Walkendorf i åben kamp. Det har han altid været for fej til."*⁶⁹

Valkendorf får i bøgerne rollen som undertrykker. Fogeden på Færøerne Hr. Poul holder befolkningen på Færøerne nede i stor fattigdom og har Valkendorfs gunst, da han er grundig i opkrævningen af de høje skatter, som Valkendorf har pålagt færingerne.⁷⁰ Fogeden sender oven i købet, på Valkendorfs befaling, en forræder ombord på Magnus skib for at øve sabotere Grønlandsekspeditionen.⁷¹ Magnus slår dog til slut hr. Poul ihjel i selvforsvar.⁷²

Årsagen til Valkendorfs fjendskab mod Magnus fremgår dog ikke tydeligt af bøgerne. Magnus spørger på et tidspunkt sig selv, efter det endnu engang er lykkedes ham at afværge et attentat: *"Det måtte være rentemesteren Christoffer Walkendorf. Hvorfor nærede han et så voldsomt fjendskab til ham, Mogens Heinesøn, som kun ønskede at tjene den danske konge på bedste måde?"*⁷³ Dog bliver ordet misundelse brugt ved flere lejligheder, bl.a. siger Magnus bror, Jon: *"Jeg gad se Walkendorfs ansigt, den dag du vender hjem og står foran kongen som en af hans bedste mænd. Da kender hans misundelse nok ingen grænser, for det er såmænd nok forklaringen på hans fjendskab mod dig."*⁷⁴

⁶⁸ Mortansson "Kaptajnens sidste rejse." s. 10.

⁶⁹ Mortansson "Kaptajnens sidste rejse." s. 83.

⁷⁰ Mortansson "Nordhavets pirater." s. 63.

⁷¹ Mortansson "Forræder om bord." s. 20-22.

⁷² Mortansson "Forræder om bord." s. 37-38.

⁷³ Mortansson "Forræder om bord." s. 27-28.

⁷⁴ Mortansson "Forræder om bord" (1976), s. 36.

Poul F. Joensen

Den mest politiske brug af Magnus findes nok i Poul F. Joensens (1898-1970) digt, *Deyði Magnus Heinasonar – Danaveldinum í Føroyum ognad*.⁷⁵ I 1988 udgav visesangeren Hanus G. Johansen en plade med fortolkninger af Poul F. Joensens digte, deriblandt *Deyði Magnus Heinasonar*. Pladen blev en stor succes og er stadig et af de populæreste og bedst sælgende album på Færøerne.

Poul F. Joensen, i folkemunde kaldet *Pól F.*, bliver regnet som den færøske litteraturs 'enfant terrible'. Han var samfundskritisk, erklæret ateist, og præster og sekteriske bevægelser var yndede ofre for hans spydigheder og hån. Han var stærkt nationalistisk og hørte hjemme på den yderste højrefløj. Hans kærlighedsdigte er dog meget populære, og han regnes af mange for at være færøsk litteraturs største kærlighedslyriker.

Digtet skildrer Magnus Heinasons sidste stund, hvor han sidder i sin celle og venter på at blive henrettet. Magnus fortæller om, hvordan han har vundet sig hæder rundt om i verdenen og om hvordan han har besejret det udenlandske røverslæg og skræmt dem væk fra Færøerne.

Pól F. fremstiller Magnus som en person af overmenneskelig natur. Magnus er afklaret, har forsonet sig med sin skæbne og frygter ikke døden: *Är det du, kolsvarte präst? Hör min bikt, och låt sedan Walkendof få veta hur en färing dör*.⁷⁶ Pól F. lod Magnus være talerør for sin egen ateistiske livsanskuelse, da han siger til præsten: *Tror du jag är rädd för döden, att du inger mej mod? Nej, du vitkrage, gudlig skenhelighet gör inget djupt intryck på mej*.

Pól F.s nationalistiske holdninger kom til syne i digtet. *Om bara sjörövaren vore den värste – men värre var den rövare som tog makten i din borg och suger märgen ur dej. Dansken har utarmat vår rika jord, dina stolta fjäll, mitt hem. Nu ar du som ett as där korpar skrånande hållar fest*.

Han gjorde Magnus til en del af selvstændighedskampen og gav ham rollen som en frihedshelt, der forsøgte at befri Færøerne: *Ditt friborna öfolk är trampat i smutsen. Jag ville kasta av oket, därför sitter jag här, bunden. Så djupt har färingen sjunkit, att landets förtroendevalda kryper som slagna hundar – Vakna och visa tänder!*

⁷⁵ Magnus Heinasons død – tilegnet Dannevældet på Færøerne. Digtet blev oprindeligt udgivet i digtsamlingen "Millum heims og Heljar" fra 1942. Genudgivet i digtsamlingen *Gaman og Álvara* fra 1988, som udkom i forbindelse med Hanus G. Johansens plade. Samlingen indeholder svenske oversættelser ved Jannika Häggström.

⁷⁶Joensen, svensk oversættelse.

Men der er i lige så høj tale om en grad en kritik af Pól F.s' samtid, ikke mindst de politiske myndigheder på Færøerne og den danske kulturelle indflydelse på Færøerne. *De säljer land, och sej själva. Ros får de bara av dansken. Varje pratt som lärt sej gala på danska är snart deras avgud. De låtsas vara ena sjuhelvetes karlar (...) men röven är ovanför huvudet så fort en dansk är inom synhåll.*

Pól F. så Magnus som et frigjort individ. Han satte derfor Magnus' skæbne ind i modsætningen mellem Magnus, det ærefulde og frigjorte menneske og trællene, som har underkastet sig *dansken* - Valkendorf og staten. *Jasså, vill du binda för mina ögon, bödel? Stackare, kärnner du inte mej? Har du någonsin hört att Magnus skulle ha bleknat? (...) Darra inte på handen, träl, när du hugger en oskyldig.*

Magnus er blevet besejret, men han gik i døden frigjort og med æren i behold. Han var en martyr i en friheds- og løsrivelseskamp mod den danske stat, og han har givet sit liv til sit moderland – Færøerne. *Bödel, tag mej ur världen, det är vämjeligt att leva här som trälär slickar sej till makt, som nu Walkendorff. Alla mina bragder och hjältedåd tillägnar jag färingarna. Farväl, Färöar, min moder, lyckan följ dej.*

Hanus G. Johansens fortolkning af digtet er dog næppe et af de væsentligste bidrag til den færøske kollektive erindring. Dette kom til syne under produktafprøvningen, hvor ingen af eleverne nævnte sangen, som ophav til deres viden om Magnus. Dette skyldes måske, at *Deyði Magnus Heinason* ikke er blandt de mest spillede numre fra pladen.

Pól F.' er den eneste i den færøske historiefortælling, der har gjort Magnus Heinason til en decideret martyr i en færøsk selvstændighedskamp. Dyrkelsen af overmennesket Magnus Heinason og skildringen af undermenneskene, de fremmede sørøverhorder og trællene som har underkastet sig *dansken*, kan ses som udtryk for den mest yderliggående del af nationalbevægelsen, der flirtede med fascismen.

2.6 Magnus i nyere færøsk forskning

Magnus Heinason er blevet behandlet i nyere forskningsbaserede værker om Færøernes historie, bl.a. i værkerne *Havnar Søga*,⁷⁷ *Føroya Søga*⁷⁸ og *Føroya Siglingarsøga*.⁷⁹ De to

⁷⁷ "Tórshavns Byhistorie", Nolsøe & Jespersen, 2004.

⁷⁸ "Færøernes Historie" H. J. Debes, bind 2, 1995.

⁷⁹ "Færøernes Søfartshistorie" Páll J. Nolsøe, bind 1, 1955.

første værker inddrager Magnus Heinason som del af behandlingen af handelen på Færøerne, mens de i mindre grad beskæftiger sig med konflikterne med Christoffer Valkendorf. Fælles for disse tre værker er at de ikke behandler Magnus Heinason kildekritisk, men i stedet baserer sig på Troels Lunds forskning, men i modsætning til tidligere færøske fremstillinger så inddrager disse værker f.eks. anklagerne om blodskam og voldtægt.

I *Føroya Siglingarsøga* har Páll J. Nolsøe den mest kritiske fremstilling af Magnus Heinason i den færøske historietradition. Magnus var sandsynligvis skyldig i alle anklagerne, inklusive voldtægt af begge Gyntersberg søstre. Men dog var han en mand, som udmærkede sig over *middelmænd* og den eneste færing siden vikingetiden, der opnåede at blive nævnt i Nordens historie. Forfatteren havde dog efter eget udsagn valgt at gå let henover emnet, og afsluttede med at sige at det sidste ord om Magnus Heinason ikke var skrevet, før det omfattende kilde-materiale i arkiverne var blevet undersøgt på ny.⁸⁰

Louis Zachariassen

Foruden Troels Lund, så har Louis Zachariassen en væsentlig rolle i historiografien. I sit værk fra 1960, *Føroyar sum rættarsamfelag 1535-1655*,⁸¹ har han et længere afsnit vedrørende Magnus Heinason. Et interessant aspekt ved Zachariassens forskning er at han som den eneste, bortset fra Troels Lund, gik kildekritisk til værks og gjorde brug af forvaltningskilderne i sin forskning. Dog er det tydeligt, at han "kun" har gjort brug af de trykte kilder.⁸² Samtidig er Troels Lunds indflydelse på hans fremstilling tydelig, da han gentagne gange lægger sig op ad Lunds fortolkninger af begivenhederne.

Zachariassen har en grundig og dybtgående gennemgang af konflikten mellem Magnus og Valkendorf, med fokus på de juridiske aspekter, og han gennemgår anklagerne og rets-sagerne mod Magnus.

Louis Zachariassen var aktiv i den færøske selvstændighedsbevægelse.⁸³ Dette afspejler sig også i fremstillingen af Magnus Heinason, da hans fremstilling overvejende, så vidt muligt, er et forsøg på at frifinde Magnus for alle anklagerne. Hvor Lund forsøger en objektiv frem-

⁸⁰ P. J. Nolsøe 1955 s. 5-13.

⁸¹ "Færøerne som retssamfund 1535-1655"

⁸² Evensen og Degns kildesamlinger jf. afsnit 2.

⁸³ Louis Zachariassen (1890-1960) opnåede en form for martyrstatus hos de færøske nationalister, da han som ung forlod sin lærerstilling i protest mod forbudet at undervise på færøsk. Senere repræsenterede han Selvstændighedspartiet i Lagtinget og i Landsstyret. Han var også en overgang redaktør på Selvstændigspartiets avis *Tingakrossur*. (Dahl s. 96-97)

stilling, så ligger Zachariasens sympati tydeligt på Magnus' side. Ifølge Zachariasen var Magnus, trods sin ukorrekte fremfærd, også mod færingerne, et lyspunkt i en mørk periode i færøsk historie, hvor øerne og befolkningen led under overgreb fra udenlandske sørøvere. Og han var en usædvanlig personlighed for sin samtid, en ...*víkingur* og *renessansumenniskja*.⁸⁴

John F. West

Englænderen John F. West var den førende ikke-skandinaviske ekspert i Færøernes historie. Selvom Wests forskning omkring Magnus Heinason er begrænset, så er hans bidrag særdeles relevant.

I 1969 udgav West den korte artikel, *Bretsk skjøl um Magnus Heinason*.⁸⁵ Artiklen var skrevet på baggrund af Wests undersøgelser i britiske arkiver, for at finde kildemateriale vedrørende Magnus Heinason. Søgningen resulterede kun i en håndfuld dokumenter, men Wests artikel er til dato det eneste forskningsmæssige bidrag til Magnus Heinason, der er baseret på kilder ud over dem, som Troels Lund i sin tid brugte. Disse kilder giver et grundigt indblik i Magnus kapring af *The John* i 1585, og ikke mindst i det efterfølgende juridiske og politiske forløb.

West holdt sig dog ikke tilbage i sin bedømmelse af Magnus Heinason, som han betegnede som en forbryder og nærmest med bitterhed kritiserede Zachariasens og andre færøske historikers forsøg på at nørkle om mindet om Magnus Heinason.⁸⁶

Den nyere færøske forskning har behandlet de kritiske aspekter i Magnus Heinasons liv, men har dog ikke formået at bidrage yderligere til belysning af Magnus. Selvom konflikterne er blevet behandlet, så har man stillet sig spørgende overfor hvilke motiver og omstændigheder der lå bag konflikterne, og nøjes med at konstatere, at der forelå et dybt fjendskab fra Valkendorfs side.

Magnus Heinason i den færøske kollektive erindring

Selv om Magnus Heinason har en plads blandt de nationale helte, så har han ikke fået en fremtrædende position i den færøske historieskrivning. Der er ingen færøske biografier om

⁸⁴ Zachariasen s. 190. (viking og renæssancemenneske)

⁸⁵ "Britiske dokumenter vedrørende Magnus Heinason"

⁸⁶ West s. 11-16.

ham. Selvom der er tale om et lille kultur- og sprogområde, så er der Færøerne relativt betragtet, særdeles produktive i litteraturmæssig henseende, og der udgivet flere biografier om færinger, på færøsk. Foruden Jakob Jakobsens biografi om Nólsoyar Páll, så er der de sidste årtier udgivet mange biografier, ofte flerbinds værker, om berømte og anerkendte færøske skippere og redere.

Magnus Heinason er ikke blevet dyrket som f.eks. Nólsoyar Páll, som har gjort sig fortjent til flere monumenter. Dette på trods af at Magnus i langt større grad gjorde sig bemærket i sin samtid, og af at han er den eneste i færing, siden vikingetiden, der her fået en plads i Nordens historie. Det eneste monument over Magnus er derimod opført i Danmark, som del af en hyldest til den danske nation og monarkiet.

Årsagen var hovedsagelig, at Magnus ikke rigtigt passede ind i nationalbevægelsens historiefortælling. Magnus udfordrede ikke det eksisterende og undertrykkende system. I stedet for at kritisere embedstanden på Færøerne og udfordre statsmagten, som Nólsoyar Páll gjorde, var Magnus en del af den embedsstand, som i den færøske kollektive erindring har fået rollen som det mest fremtrædende aspekt i undertrykkelsen af Færøerne. En nærmere behandling af Magnus ville derfor måske have åbnet op for diskussionen af, hvem der var undertrykkerne på Færøerne. Om det var den danske statsmagt eller en overklasse på Færøerne, som formåede at udnytte samfundsstrukturen til at tilegne sig magt og velstand.

Men Magnus var dog for "betydningsfuld" til at blive udeladt af Færøernes historie. Han er derfor blevet fremhævet som et dygtigt og heroisk menneske, som forsvarede Færøerne. Men som blev offer for misundelse og uretfærdig behandling fra Valkendorf og embedskorpset side, hvis fjendskab skyldtes underlegne menneskelige egenskaber og karakterer.

Man har også, ved at fremhæve hans tid i Nederlandene og krigen mod Spanien, forsøgt at gøre ham til del af en frihedskamp, og dermed forsøgt at distancere ham fra det undertrykkende system. Men især har man forsøgt at få ham frikendt for anklagerne og nedtone hans forseelser, som hos Zachariassen, eller som i Símun av Skarðis fremstillinger, helt undladt at nævne 'skyggesiderne' i hans liv.

Hans rolle er først og fremmest den bemærkelsesværdige personlighed med enestående evner og som opnåede status i sin samtid. Denne fremstilling kan drage paralleller til sagaernes modige og initiativrige vikinger, som byggede Færøerne. Disse forfædre, som trodsede statsmagter og drog ud i verden og vandt sig hæder. Dermed er han et historisk forbillede for

det moderne Færøernes nationalhelte, de entreprenante og modige skippere der drog ud på havene og førte industrisamfundets guld – fisken, tilbage til Færøerne.

2.7 Magnus Heinason i nyere dansk historieskrivning

I den bredere danske historieforskning og historieskrivning er Magnus' rolle minimal, som oftest nævnes han blot i forbindelsen med Valkendorfs udtrædelse fra Formynderregeringen. Selv i Arthur G. Hassøs biografi om Valkendorf, fra 1933, nævnes Magnus kun i forbindelse med Valkendorfs udtrædelse af Formynderregeringen. I enkelte tilfælde bliver Magnus' skæbne behandlet kort. Erik Arup har et kort afsnit om Magnus i sin *Danmarks Historie* fra 1932. Her bliver Magnus fremstillet som en svindler og forbryder, som det til sidst lykkes Valkendorf at få straffet.⁸⁷ Fælles for disse fremstillinger er, at de ser Valkendorfs handlinger alene som et forsøg på at sikre retfærdighedens fyldest og ikke som afslutningen på en længerevarende konflikt.

Magnus optræder i alle de tre udgaver af dansk biografisk leksikon.⁸⁸ Afsnittet i første udgave var som forventet skrevet af Troels Lund og hans fremstilling var den samme som i hans biografi. I slutningen af afsnittet fornemmer man et genmæle til Brickas kritik af Magnus Heinason: *Han (Magnus) egner sig ikke til at bedømmes efter Nutidens Maalestok, knap efter sin egen, man maa søge tilbage til vikingetiden for at finde en maalestok der passer.*⁸⁹

Troels Lund fokus på personerne har domineret fremstillingerne af konflikten og motiverne. I afsnittet om Christoffer Valkendorf, i samme udgave af Dansk Biografisk Leksikon, skrev H.F. Rørdam: *Vistnok kan det ikke betvivles, at M. Heinesen med sine Bedragerier og voldsgjerninger havde fortjent den straf, der overgik ham; men i Sagens Behandling havde dog Valkendorf dog ikke gaaet frem med den Besindighed og Klogskab, som ellers udmærkede ham, noget der maaske har sin forklaring deri, at M. Heinesen i høj Grad havde misbrugt den Tillid, Valkendorf i sin tid havde vist ham ved at skaffe ham Eneretten til Handel paa Færøerne.*⁹⁰

⁸⁷ Arup s. 635-636.

⁸⁸ Udgaverne 1887-1905, 1933-44 og 1979-1984.

⁸⁹ Troels Lund (1887-1905) s. 274-276.

⁹⁰ Rørdam s. 215

Det er altså dette ønske om gengældelse for den krænkelse af tilliden Valkendorf havde vist Magnus ved at tildele ham Færøhandelen, der fik ham at øve selvtægten. Det er først i tredje udgave, at Cedergreen lægger vægt på og inddrager Magnus adelige støtter, og anfører at Valkendorfs selvtægt sandsynligvis skyldtes en frygte for at Magnus' støtter ville få ham fri for dom. Det er dog kun Troels Lund, der inddrog Valkendorf i konflikten med Margrethe Gyntersberg og fremstillede det som en sammenhængende konflikt.

Einar Østvedt

Troels Lunds værk er ikke den eneste biografi om Magnus Heinason. I 1969 udgav nordmanden Einar Østvedt *Mogens Heinessøn – Et Ibsen-skuespil der aldrig ble skrevet*. Selvom det er et værk af populær karakter, så er det en spændende fremstilling, hvor Østvedt kommer med yderligere bud på omstændigheder i konflikterne. Dog følger Østvedt Troels Lund personcentrede fremstilling, og ud fra Ibsens angivelige syn på konflikterne, som en kamp mellem stat og individ. En kamp i lyset af renæssancen, en tid præget af religionsopløsning og letsindets glanstid. Magnus var et menneske fanget i den forkerte tidsalder og havde befundet sig bedre i et samfund uden en statsmagt - vikingetiden.

2.8 Fortællingerne om Magnus Heinason

Fremstillingerne af historien om Magnus Heinason har det til fælles, at de har fokus på helte- og skurkeroller.

De ældste beretninger fremstillede Magnus som helten, der forsvarede Færøerne mod de udenlandske fribytteres hærgen. De efterfølgende århundreder beholdt Magnus sin heltestatus, hvor han blev fremstillet som monarkiets trofaste tjener, der forsvarede rigets indbyggere. Han blev også gjort til et historisk forbillede for det nationalt bevidste borgerskab og en helt, der blev offer for adelsvældet.

Det afgørende brud i fremstillingerne kom i midten af 1800-tallet, sammen med den videnskabeliggjorte historieskrivning. Studierne af kildematerialet fra Magnus samtid afdækkede hans ugerninger og hans promiskuøsitet. Bruddet skyldtes dog især samtidens historiesyn og forestillingerne om samfundets udvikling mod højere stadier, udviklingen af statsmagten og det moderne samfunds fødsel. Denne fortælling så Valkendorf i rollen som statsmanden, hvis

virke og ihærdige indsats var med til at skabe statsmagten. Trods Troels Lund neutrale fremstilling, blev han kritiseret for at ophøje Magnus gennem sin biografi, og Magnus blev skurken og forbryderen - en repræsentant for anarkiet, som i civilisationens navn måtte overvindes. Men med Troels Lund forskning og værk blev fundamentet også lagt til fremstillingen af Magnus Heinasons fald som resultatet af og kulminationen på en længerevarende konflikt med Christoffer Valkendorf.

Denne fremstilling tog den færøske historieskrivning til sig. Den færøske nationalbevægelse havde brug for helte, og i Magnus fandt de folkehelten, der forsvarede øerne. I de færøske fremstillinger og fortællinger er der dog nuancer. Det var kun den yderliggående del af nationalbevægelsen, som Pól F., der gjorde Magnus til martyr i en frihedskamp. I stedet blev han fremhævet som en enestående person, hvis mod og initiativ var et forbillede for det moderne samfund. En helt, der blev offer for den korrupte og uduelige danske embedstand.

Nyere forskning har ikke udfordret de ældre fremstillinger. I Danmark spiller Magnus ikke nogen større rolle i historieskrivningen, hvor man i overvejende grad holdt fast ved Troels Lunds fremstilling og set Valkendorfs motiver i et ønske om hævn og et drastisk ønske om og forsøg på retfærdighed.

Den nye forskning på Færøerne har ikke bidraget yderligere til fortællingen om Magnus Heinason, og fortællingen har gengivet eller bygget videre på Troels Lunds fremstilling. Man har ikke forsøgt at sætte konflikterne ind i en bredere kontekst, men i stedet stillet sig spørgende med hensyn til hvilke motiver, der lå bag Valkendorfs modstand mod Magnus.

Magnus Heinason er en malerisk skikkelse i historietraditionen, hvor man har forsøgt at afdække hans konflikter med Christoffer Valkendorf. Forskningen har dog hverken formået eller forsøgt at anskue eller diskutere konflikterne ud fra andre perspektiver end det personcentrerede. Fortællingen om Magnus Heinason er ensporet og stridens æble har været og er stadig spørgsmålet om hvorvidt Magnus var helt eller skurk. Uenigheden går alene på hvilke motiver der lå til grund for Valkendorfs selvtægt, hvorvidt Valkendorfs handling skal ses som et forsøg at sikre retfærdighedens gang eller om den var kulminationen på en langvarig konflikt, opstået på grund af forskellene i de to hovedaktørers personlige egenskaber.

Forskningen i Magnus Heinason mangler derfor at behandle konflikterne i et bredere perspektiv og den sociale kontekst, for at afdække mulige sociale og politiske motiver og baggrunde for konflikten.

3. Analyse af konflikterne mellem Christoffer Valkendorf og Magnus Heinason

Kildegrundlaget omkring Magnus Heinason er begrænset. Der findes særdeles få beretninger om ham fra hans levetid, og disse findes nærmest kun i kalenderbeskrivelser samt i enkelte viser og digte.

Udover Wolffs og Debes' beretninger, så optræder Magnus i den såkaldte *Norske Sou*, et anonymt klageskrift, som beskriver tilstanden i Bergen i årene op til 1584.⁹¹ Selvom Magnus kun bliver nævnt to gange i den *Norske Sou*, så er den særdeles relevant eftersom, at det stort set er den eneste samtidige beretning om Magnus. Forfatteren havde opholdt sig i Bergen, men efter 1580 var han bosiddende i Tyskland. Derfor har han næppe været førstehåndskilde til alle hændelserne. Dog fremgår det af skriftet, at han efter at have forladt Bergen havde kontakt med personer bosiddende i byen, derfor været andenhåndskilde.⁹²

Kildematerialet består overvejende af forvaltningsdokumenter. De fleste af disse kilder er senere udgivet i A. C. Evensen⁹³ og Anton Degns⁹⁴ kildesamlinger. Dokumenterne stammer hovedsageligt fra Magnus handelsaktiviteter og fra de juridiske tvister og retssager, som han var involveret i. Forvaltningskilderne spænder fra 1578, hvor Magnus formodentlig vendte tilbage til det danske kongerige og til nogle år efter hans død.⁹⁵

Kildematerialet som jeg har brugt er stort set det samme som Troels Lund havde til rådighed.⁹⁶ Dog er der senere dukket nye kilder op. Der findes et par dokumenter i de britiske arkiver, som John F. West fandt i sine undersøgelser. I efteråret 2005 blev Wests privatarkiv overdraget til Færøernes Landsarkiv. Privatarkivet indeholder Wests egne afskrifter af disse dokumenter og fotokopier af dem er blevet brugt i dette speciale.

⁹¹ Nicolaysen. s. 1-50 Det har været diskuteret hvem forfatteren kunne have været, men ifølge Nicolaysen var det mest sandsynligt en vis Sabinus, der pga. sin kritik af adelen, blev halshugget i København i 1585.

⁹² Nicolaysen s. 3-6.

⁹³ Evensen: *Savn til Føroyinga søgu í 16 øld*. 1908 (Samling til Færingernes historie i 16. århundrede)

⁹⁴ Degn: *Nøkur gomul, áður óprentað brøv o.a. Føroyum viðvíkjandi*. 1939 (Nogle gamle, før utrykte breve o.l. vedrørende Færøerne)

⁹⁵ Efter Magnus' død fortsatte sagen omkring kapringen af *The John*. De engelske ejere af skibet førte en erstatningssag mod Magnus ven og partner Hans Lindenov, da de holdt Lindenov ansvarlig p.g.a. af hans forbindelser med Magnus. Sagen endte med Lindenovs frifindelse ved Herredagene i 1598.

⁹⁶ Siden Troels Lund skrev sit værk har man reorganiseret Rigsarkivet under Proveniensprincippet, og derfor har der været vanskeligt at finde enkelte dokumenter som Lund gjorde brug af. Med assistance fra Rigsarkivet er det lykkedes at fremskaffe de fleste, men et enkelt dokument: *Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40. a. 98. b.* har det ikke været muligt at fremskaffe.

Desuden er bevaret en vise som sandsynligvis omhandler Magnus Heinason, og som Troels Lund ikke havde til rådighed. Mindre dele af visen er gået tabt, men titlen har formodentlig været *Mogens Heinesen af Norge*. Selvom ingen navne er nævnt i visen så har visens jægperson flere lighedspunkter med Magnus Heinasons liv og situation. Visen bærer tydeligt præg af at være bestillingsarbejde. Visedigtning var datidens form for journalistik, og visen er en appel til Kongen om at vise Magnus gunst og beskytte ham mod modstand og anklager fra magtfulde personer. Visen stammer sandsynligvis fra 1586, hvor Magnus var i eksil, eftersom at visen omtaler, at hovedpersonen er flygtet til Nederlandene. Forfatteren er ukendt, men det kan muligvis have været en af samtidens kendteste digtere, Hieronimus Justesen Ranch, som havde været tilstede ved Herredagene i 1584. Visen kan også muligvis være digtet på opfordring fra Hans Lindenov.⁹⁷

Der findes efter al sandsynlighed mere kildemateriale om Magnus Heinason, end det der har været til rådighed og brugt i specialet. I forbindelse med specialet blev Rigsarkivets samling af Valkendorfs brevkorrespondance undersøgt. Udvalgte breve, hvor det var mest sandsynligt, at Magnus kunne være omtalt, blev gennemlæst, dog uden gevinst.⁹⁸

Kildematerialet er forholdsvis fyldigt, men der er dog kun tale om brudstykker. Forvaltningskilderne giver indblik i forløbet i konflikterne, da de bl.a. danner grundlag for de juridiske forløb der inddrog Magnus Heinason og Christoffer Valkendorf. Men da kilderne overvejende er administrative findes der få belæg for de hvilke sociale omstændigheder eller private motiver der kan have været afgørende for konflikterne. Derfor vil man i forskningen, som de der før har beskæftiget sig med emnet, også være overladt til formodninger og indicier.

3.1 Konflikternes kontekst og aktører

Danmark i 1500-tallet

Magnus Heinasons samtid i den anden halvdel af 1500-tallet var det danske samfund præget af højkonjunktur og fred indenrigs. Samfundet var stadig et standssamfund, hvor

⁹⁷ Grüner Nielsen s. 15-20.

⁹⁸ Hassø skriver i forordet til sin biografi om Valkendorf, at der findes særdeles få bevarede kilder skrevet af Valkendorf selv.

befolkningen var delt op i stænder, med hver deres pligter og rettigheder. Privilegierne tilfaldt dog i overvejende grad det adelige mindretal, som bl.a. havde skattefrihed.

I de første årtier af 1500-tallet havde Danmark, under Christian 2., oplevet politisk uro og konflikt mellem konge og adel, og senere den blodige borgerkrig - Grevens Fejde.

Efter Grevens Fejde var oprørstrangen i bondestanden og borgerskabet knækket. Borgerkrigen havde sendt chokbølger gennem samfundet, og i samfundets top rådede en stadig frygt for opstand. De tidligere stridigheder mellem konge og adel blev bilagt, for begge parter havde stadig brug for hinanden. Ingen af parterne havde interesse i at vende tilbage til de kaotiske tilstande under Christian 2., og man ville for alt i verden undgå endnu en blodig borgerkrig. Denne nye samfundsorden var kendetegnene af et gensidigt ønske om en stabil og varende regeringsform, som resulterede i at man sikrede tronfølgen.⁹⁹

Christian 3. stod som sejrherre efter Grevens Fejde og som følge af Reformationen og kronens overtagelse af kirkens ejendomme kom kongemagten til at stå stærkere end nogensinde før.¹⁰⁰ Man begyndte en langsom centralisering og udbygning af administrationen, som medførte en stærk statsmagt. Samtidig påbegyndte man de såkaldte lensreformer, hvor man lagde len sammen i større enheder for at effektivisere lensadministrationen og øge udbyttet. Den militære udvikling indebar, at hærene i mindre grad bestod af adelsmænd, og i højere grad af udenlandske lejesoldater. Udbygningen af administrationen og statsmagten indebar et større behov for embedsmænd, og adelen kom til at udfylde dette behov.

Adelen havde i mange år været i krise, for standens position afhang af ressourcer, og der var i adelen stor indbyrdes konkurrence om jord og len. Lensreformerne resulterede desuden i, at der blev stadig færre lensposter, og det resulterede i en polarisering inden for adelen. Konkurrencen om jorden og lensposter faldt ud i højadelens favør, især fordi embedsposterne krævede uddannelse, og det var hovedsagelig højadelen, der havde råd at uddanne deres sønner. Derfor mødte især lensreformerne modstand fra lavadelen.

Adelen forsøgte at værne om sin dominerende position i samfundet, udtrykt igennem privilegier. Adelen bevarede eneretten til len og kun adelige kunne blive optaget i Rigsrådet.¹⁰¹ Samfundsudviklingen betød at adelen gik fra at være en krigerkaste til at blive en embedsstand. Dette medførte en identitetskrise, for adelens privilegier var traditionelt baseret på dens funktion som krigerne der beskyttede samfundet og riget. For at bibeholde sin

⁹⁹ Jespersen 1989, s. 21-22.

¹⁰⁰ Wittendorf s. 210.

¹⁰¹ Gamrath s. 380-381.

position i samfundsordenen måtte adelen distancere sig fra de lavere stænder. Denne sociale overlegenhed blev bl.a. manifesteret i overdådig og luksuriøs livsførelse.¹⁰²

Højkonjunkturen byggede især på den voksende handel, der medførte, at en lille gruppe købmænd opnåede stor velstand og kunne leve overdådigt. Adelen var derfor truet, især da dette købmandsaristokrati overgik størstedelen af adelen i velstand, og dermed underminerede adelens førende position. Dette købmandsaristokratis status var dog kun af økonomisk karakter, og de havde ingen politisk indflydelse. Lovgivningen blev også brugt, i et forsøg på at afmontere denne trussel. Bl.a. blev de såkaldte Luksuslove blev indført, som regulerede befolkningens og stændernes ret til luksus og som begrænsede overdådig livsførelse.¹⁰³

Adelen fastholdt sin position, og det viste sig i at adelen forblev en lukket samfundsgruppe. I Danmark, modsætning til andre europæiske lande, blev særdeles få personer udenfor adelen adlede, og adelstanden forblev nærmest en lukket kaste.¹⁰⁴

Tiden efter Reformationen var præget af en stadig stærkere kongemagt. Men samfundsudviklingen begunstige højadelen, som derfor støttede op omkring udviklingen af statsmagten, og højadelen kom til at dominere Rigsrådet. Det var et interessefællesskab, men også en magtbalance og et gensidigt afhængighedsforhold mellem konge og højadel.

Et af de mest fremtrædende medlemmer af højadelen, var Christoffer Valkendorf, som spillede en aktiv rolle i udbygningen af statsmagten, men som også formåede at udnytte udviklingen til at begunstige sig selv.

Frederik 2.

Frederik 2. blev født i 1534. Allerede i 1536 havde faderen, Christian 3., sikret sin arvefølge da Frederik af Rigsrådet blev kåret til arvefølger. Efter Christian 3.s død blev Frederik konge i 1559.¹⁰⁵

Frederik arvede den nye og stærke kongemagt, men også magtalliancen med højadelen og Rigsrådet.¹⁰⁶ Der skulle dog ikke gå mange år før Frederik udfordrede magtbalancen. Efter

¹⁰² Jespersen 2001. s. 362-385.

¹⁰³ Jespersen 2001. s. 362-385.

¹⁰⁴ Ladewig Petersen 1980, s. 268-269. En adling krævede Rigsrådets samtykke. Stort set alle der blev optaget i den danske adelsstand var udenlandske adelige. I Frederik 2 regeringstid blev kun tre ikke-adelige optagede i adelsstanden. (Fabritius s. 47)

¹⁰⁵ Jensen s. 525.

længere diplomatiske stridigheder med Sverige ønskede Frederik at indlede en krig. På trods af at flertallet i Rigsrådet var imod, lykkedes det for Frederik at få presset en krigserklæring igennem og den såkaldte Syvårskrig var en realitet. Krigen viste sig efterhånden at få katastrofale følger, da den forventede sejr udeblev. Tabstallene var store og krigen kostede enorme økonomiske ressourcer. I 1569 ønskede Rigsrådet at forsøge at få en fredsaftale med svenskerne, men Frederik modsatte sig, og truede med at abdicere hvis Rigsrådet ikke bevilligede flere skatter til at fortsætte krigshandlingerne. Dermed var han ved at sætte magtalliancen over styr og en politiske krise var under opsejling. Det lykkedes dog Rigsrådet at få overbevist Frederik om at freden var nødvendig, og i 1570 blev en fredsaftale underskrevet med Sverige.¹⁰⁷

De politiske stridigheder mellem kongen og højadelen under Syvårskrigen er på mange måder udtryk for magtbalancen og afhængighedsforholdet mellem parterne. Kongemagten stod stærkt, men var især afhængig af Rigsrådets myndighed til at udskrive skatter. Trods samarbejdsproblemerne med Frederik, ønskede rådet at beholde kongen da han var centrum i samfundet og en garant for orden og stabilitet.

I Frederik 2. regeringstid kom modsætningsforholdet mellem konge og adelen til udtryk, især i hofkulturen. Hofkulturen var udtryk for magtens aura og en iscenesættelse af samfundets magtstrukturer og de herskende kredsers overlegenhed. Under Frederik 2 undergik hoffet en forandring fra det såkaldte patriarkalske til det ceremonielle hof, som gennem overdådighed skulle manifestere kongens pragt og magt. Et af hovedkendetegnene ved Frederik 2.s hof var forsøg på at lægge en distance til adelstanden. Fra en samtidig kilde ses dette ønske om distancering, hvor Frederik efter at fået syet nye klæder pålagde skrædderen ikke at vise mønstrene til nogen for han ønskede at have de flotteste klæder ved hoffet. Der var dog ikke tale om en decideret rivalisering mellem kongen og adelen, da begge parter nød godt af freden og den gode konjunktur.¹⁰⁸ Derimod var det udtryk for, at kongen ønskede at stadfæste sin førende position og magt.

Frederik var blandt de sidste danske konger, der ikke havde et fast sæde, men som fortsat rejste rundt i landet med sit hof, mellem kronens besiddelser. Dog havde han altid dele af sin administration med sig, og derfor var den centrale administration i høj grad opbygget omkring

¹⁰⁶ Wittendorff s. 306.

¹⁰⁷ Wittendorff s. 310-313.

¹⁰⁸ Olden- Jørgensen s. 4-7.

kongens person og det var kun Rentekammeret der havde permanent sæde i København.¹⁰⁹ Dette resulterede i, at Christoffer Valkendorf igennem sin stilling som rentemester, fik stor indflydelse og magt, da kongens indflydelse på rentekammeret var begrænset.

I midten af 1580'erne begyndte Frederik at vise sygdomstegn, og i 1588 døde han, 54 år gammel.

Det er uvist hvad hans sygdom og død skyldtes. I ligprædikenen gav biskop Vedel drikfældighed skylden for Frederiks død, men det har sandsynligvis været tale om en ondartet brystlidelse.¹¹⁰ Men Frederik 2.s eftermæle har været præget af hans drikfældighed og hans dyrkelse af ridderskabet og dets idealer. I en samtids vise siges det: *Kong Frederik sidder på Koldinghus. Med riddere og svende han drikker god en rus.* Frederik ynglings beskæftigelser var druk og krigervæsen, og i drikkelag med krigsfolk befandt han sig bedst.¹¹¹

Det er også i denne kontekst at det gode forhold mellem Frederik og Magnus kan ses. Krig og druk var beskæftigelser som Magnus udmærkede sig i, og derfor passede han særdeles godt ind i kongen selskab.

Efter Syvårskrigen kom regeringen i Frederiks regeringstid ikke til at opleve større og dramatiske politiske stridigheder. Centraliseringen og udvidelsen af statsmagten fortsatte, og både kongemagten og højadelen nød godt af højkonjunkturen. Men dette var ikke ensbetydende med, at der ikke fandtes konflikter indenfor denne lille magtgruppe. Det kom ved flere lejligheder til sammenstød mellem Frederik og enkelte Rigsråder.¹¹² Ikke mindst kom Frederik at have et problematisk forhold til Christoffer Valkendorf, et forhold som var udtryk for en magtkamp, men også magtbalancen mellem kronen og højadelen.

Christoffer Valkendorf

Christoffer Valkendorf blev født på godset Glorup på Fyn i august 1525, og tilhørte af fødsel den højadel som dominerede samfundet socialt og politisk.

Der findes få oplysninger om Valkendorfs barndom og tidlige ungdom. Han voksede sandsynligvis op på slægtens stamgods Glorup og fik en opvækst og opdragelse, som de fleste af

¹⁰⁹ Jensen s. 526.

¹¹⁰ Jensen s. 529.

¹¹¹ Østvedt s. 84-85.

¹¹² Jensen s. 526.

hans standsfæller. I sin barndom må han sandsynligvis have været vidne til uroen og det blodige oprør som også hærgede på Fyn under Grevens Fejde.¹¹³

Valkendorf fik ikke nogen universitetsuddannelse, men må han have fået en boglig uddannelse, for i en ung alder fik han embede i Christian 3. kancelli.¹¹⁴ Han må tidligt have vist sine evner og kapaciteter som embedsmand, og i 1553 udnævntes han til kongelig sekretær. Hans karrieresucces fortsatte og i 1556 udnævnes han til lensmand på Bergenhus.¹¹⁵ Denne post var en af rigets betydningsfulde, men også vanskeligste. For kongemagten havde problemer i Bergen, da Hanseaterne havde fået for stor indflydelse og magt over byen.

Med tiden var Hanseaternes indflydelse i Bergen vokset støt og under Grevens Fejde, mens uroen herskede i Danmark, havde de siddet nærmest uforstyrret og havde på det nærmeste overtaget kontrollen over byen. Dette gjorde, at Hanseaterne nærmest uhindret dominerende handelen og tyranniserede de lokale handelsmænd og håndværkere, ofte gennem ulovlige midler, så byen var præget af lovløshed.¹¹⁶ Hanseaterne opførte sig som herrer over byen og lokale anklagede dem for at respektere hverken konge eller adel.¹¹⁷ Ifølge handelsrettighederne, som de tyske handelsmænd havde fået, var det dem blevet forbudt at gifte sig så længe de opholdt sig i Norge. Dog havde dette blot medført, at tyskerne fik sig friller og prostitutionen florerede i byen.¹¹⁸

Valkendorf kom til at bevise sine evner som embedsmand. Selvom Hanseaterne truede med væbnet kamp, lod Valkendorf sig ikke skræmme. Han genvandt langsomt kontrollen over byen ved at indskrænke Hanseaternes privilegier og slå hårdt ned på lovovertrædelser. Samtidig gik han også i gang med at få bugt med udsædeligheden i byen. Horehusene blev lukkede og han indførte særlove og foranstaltninger for tyskernes friller.¹¹⁹

Han kom dog også til at afsløre de tendenser, som kom til at præge ham i hans senere embedskarriere – hårdheden og tendensen til at gå over gevind. Han krævede, at når tyske handelsmænd og håndværkere forlod købstaden, skulle de møde for ham personlig og takke ham for god tjeneste og behandling.¹²⁰

¹¹³ Hassø s. 7.

¹¹⁴ Østvedt s. 39-40.

¹¹⁵ Hassø s. 10-11.

¹¹⁶ Hassø s. 12-40.

¹¹⁷ Nolsøe & Jespersen 1. bind s. 234.

¹¹⁸ Hassø s. 12-40.

¹¹⁹ Østvedt s. 42-44.

¹²⁰ Tandrup s. 252.

Selvom modstanden fra tyskerne i Bergen ikke brød ud i åben modstand, så medførte Valkendorfs styring skarpe protester fra Hanseaterne. De klagede til Frederik 2. som havde efterfulgt sin fader i 1559, og kongen indledte undersøgelser af Valkendorfs embedsførelse. Selvom Valkendorf havde udført kongemagtens vilje så havde Frederik 2. brug for en alliance med Hanseaterne i krigen mod Sverige som var under opsejling. Enden blev derfor at Valkendorf blev fjernet fra posten i Bergen. Dette bragte Valkendorf på kollisionskurs med Frederik 2, og en mindre markskelstrid mellem Valkendorfs og kronens bønder udviklede sig til åben konflikt, som endte med at Valkendorf drog i eksil i Sachsen. Han blev dog hurtigt taget til nåde igen og vendte tilbage fra sit eksil.¹²¹

Valkendorf som rentemester

De følgende år havde Valkendorf en omflakkende karriere med opgaver i rigets grænseegne. Han blev sendt til Øsel og var senere bl.a. lensmand på Gotland og over Island. Den omflakkende karriere fik sin ende i 1574, da Valkendorf fik en stilling ved kancelliet som rentemester. Gennem sin ihærdige arbejdsindsats og evner formåede han at effektivisere rentekammeret og formåede at gøre sig næsten uundværlig og sikre sig en magtfuld position i central-administrationen. Efter 1575 var han i flere omgange statholder for København og var i perioder flådens øverste bestyrer. Samtidig blev han bindeledet mellem det omrejsende hof og regeringen i København.¹²²

I sin tid som rentemester engagerede Valkendorfs sig i handelen på Færøerne og Island, hvis forhold han kendte fra sin tid i Bergen og som lensmand over Island. Hanseaterne dominerede denne handel og øerne led under svigtende varetilførsel. Samtidig var handelen præget af svindel. For at bryde Hanseaternes dominans og sikre varetilførsel arbejdede Valkendorf for at kongemagten selv skulle drive handelen. Over for svindel anvendte Valkendorf den samme kontante hårdhed, som han havde vist overfor Hanseaterne i Bergen. I 1586 lod han den kongelige købmand på Vestmanøerne, Poul Hansen, henrette for svindel.¹²³ Under sin tid som rentemester begyndte han også at favorisere købmænd fra København, som han havde tætte forbindelser til.¹²⁴ Dette medførte at handelen med Færøerne begyndte at gå fra København i stedet for Bergen som havde været handelsforbindelsen siden middelalderen.

¹²¹ Tandrup s. 252-253.

¹²² Tandrup s. 253-254.

¹²³ Arup 1932 s.632-634.

¹²⁴ Ladewig s. 282

Det var ikke kun Valkendorf politiske indflydelse, der voksede. Sin position i administrationen udnyttede han til at tilegne sig forlener og jord og endte med at være en af rigets mest velhavende mænd.¹²⁵

Konflikten med Frederik 2.

Forholdet mellem Valkendorf og Frederik 2. har været omdiskuteret. I sin biografi om Valkendorf nedtonede Hassø konflikterne med Frederik 2. Michael Venge mente derimod, at Valkendorfs poster i disse år var udtryk for et problemfyldt forhold til kongen, da Valkendorf blev placeret så langt væk fra hoffet som muligt og magtens centrum. Senere kom der dog til at eksistere et godt, hvis ikke lige frem *hjerteligt* forhold mellem dem to.¹²⁶ Dog tyder meget på at forholdet fortsat var problematisk. Tandrup konstaterer, at Frederik 2. forblev forbeholden overfor Valkendorf. Han blev først medlem af Rigsrådet i 1576 og trods sin loyalitet og arbejdsindsats blev han ikke forfremmet til Righofmester, efter denne post i 1575 var blevet ledig.¹²⁷

Men trods den tilsyneladende modvilje fra Frederik 2., så lykkedes det Valkendorf at udbygge sin indflydelse igennem sin ihærdige indsats i sine embeder. Det er nok her man skal finde årsagen til modstanden fra kongen. Frederik 2. har efter alt at dømme har anset Valkendorf for selvrådig og magtkær, men også Valkendorfs store indflydelse som en magtopinion til kongemagten. Men Valkendorf var værdifuld for administrationen og hvis kongen fjernede ham fra posten ville det uden tvivl medføre en større politisk konflikt.

Personen Valkendorf

Valkendorfs personlighed har været et yndet tema, ikke mindst hos Troels Lund, men også hos Hassø. Troels Lund gav Valkendorf karaktertræk som grundighed og klogskab, men også hårdhed og hævngherrighed.

Valkendorf forblev ugift og efterlod sig igen arvinger og Hassø karakteriserede ham som en *pebersvend*, med *...et sjældent Maadehold i Livsførelse...*¹²⁸

¹²⁵ Østvedt s. 48-49. Tandrup s. 253-254.

¹²⁶ Venge s. 8-9

¹²⁷ Tandrup s. 253.

¹²⁸ Hassø s. 82 og 242.

Valkendorf viste gejstligheden velvilje og interesse for dens vilkår og fremstår som en gudfrygtig person.¹²⁹ Men Valkendorf viste også interesse for videnskab og både som embedsmand og velgører gjorde han en stor indsats for universiteterne.¹³⁰

Der hersker næppe nogen tvivl om, at Valkendorf var en dygtig og særdeles arbejdsom embedsmand. Men kilder fra samtiden vidner også om selvrådighed eller herskesyge. Han involverede sig i områder hvor han ikke havde nogen myndighed og hans optræden var desuden til tider stødende.¹³¹ Ud fra breve fra Frederik 2. kan man se at kongen ikke holdt sig tilbage fra spydige kommentarer til Valkendorf, hvis ikke ligefrem forhånelser.¹³²

Valkendorfs fald

Valkendorfs karriere og indflydelse nåede højdepunktet efter Frederik 2. død i 1588. Tronarvingen var ikke myndig og riget skulle derfor styres gennem en formynderregering indtil Christian blev myndig. Valkendorf blev del af denne firemands formynderregering, sammen med kansleren Niels Kaas,¹³³ Jørgen Rosenkrants¹³⁴ og Peder Munk.¹³⁵

Valkendorf kom dog hurtigt i modvind. Gennem sin karriere havde han fået mange modstandere, især pga. af hans trang at hævde sin magt overfor sine kollegaer.¹³⁶ I Formynderregeringen var der også problemer og der var et åbent fjendskab mellem Valkendorf og Peder Munk, da Munk mente at Valkendorf havde trængt sig ind på hans område, flåden.¹³⁷

¹²⁹ Hassø s. 228-229.

¹³⁰ Hassø s. 206-209. Valkendorf grundlagde også Danmarks første kollegium.

¹³¹ Hassø s. 81-83

¹³² I 1583 havde Valkendorf svage ben. I sit svar omkring Valkendorf sygdom, afsluttede kongen, at han havde ønsket at se Valkendorf til et kommende bryllup, da Valkendorf: *...med Drik skulde gøre Gæsterne Fyldest og med Dansen (...) gøre Fruer og Jomfruer des lystigere...* Samme år havde Valkendorf undladt at rejse til kongen pga. et rejseforbud pga. en huserende pest. Da Frederik 2. efterfølgende anmodede Valkendorf om at trodse rejseforbudet, spurgte han i brevet Valkendorf om hans uvilje om at rejse skyldtes at han ikke ville fra de københavnske fruer. (Hassø s. 81-82)

¹³³ Niels Kaas (1534-94) Rigsråd og Kansler. Kaas havde stor indflydelse i Frederik 2. regering. Han blev leder i Formynderregeringen. (Jensen s. 430-432)

¹³⁴ Jørgen Rosenkrantz (1523-1596) Rigsråd. Efter Niels Kaas' død, som han havde haft et tæt forhold til, fik han størst indflydelse i Formynderregeringen. (Colding s. 356-358)

¹³⁵ Peder Munk (1534-1623) Rigsråd og rigsdirektør. Blev i 1593 Rigmarsk og forlod Formynderregeringen. (Heiberg s. 126-127) Peder bror, Ludvig (1537-1602), har efter alt at dømme investeret i Magnus handelsforetagende. (jf. afsnit *Konflikten om The John of Hull*)

¹³⁶ Tandrup s. 254.

¹³⁷ Wittendorff s. 321.

Ved herredagene i 1590 anklagede Peder Munk Valkendorf for forsømmelighed i forbindelse med prinsesse Annas mislykkede rejse til Skotland.¹³⁸ Valkendorf blev dog frifundet, men ved samme Herredage stod han anklaget i sagen om Magnus Heinason. For sin andel i Magnus Heinasons død var han blevet stævnet af Magnus' ven og kompagnon Hans Lindenov og enken Sofie Gyntersberg, og sagen endte for Herredagene i 1590.¹³⁹

Under Herredagene skulle Magnus Heinasons adelige støtter, der havde investeret i hans handelsvirksomhed, have skabt tumultagtige scener, da de var rasende på Valkendorf og beskyldte ham for at være skyld i deres tabte investeringer og tabte indtægter fra Magnus' virksomhed.¹⁴⁰ Det tyder på at Peder Munks bror, Ludvig var en investorenne, så Peder Munk har sandsynligvis også deltaget i balladen. Sagen endte med et forlig, hvor Valkendorf skulle betale Hans Lindenov og Sofie Gyntersberg erstatning.¹⁴¹

Efter Herredagene trådte Valkendorf ud af formynderregeringen. Årsagen til Valkendorfs politiske degradering skyldes sandsynligvis, at hans politiske modstandere ønskede at presse ham ud af regeringen og sagen om Magnus Heinason blev en kærkommen lejlighed til at fjerne ham fra magten.¹⁴²

Valkendorfs oprejsning

Selvom Valkendorf havde lidt politisk degradering, så skulle hans karriere ikke være overstået. Administrationen havde stadig brug for hans evner, og alt tyder på at han bed ydmygelsen i sig og ventede på sin mulighed at rejse sig igen.¹⁴³

Som kompensation for de mistede embeder modtog han skiftende lensposter. De kommende år gjorde formynderregeringen brug af ham i regeringsanliggender. I 1596 blev han udnævnt til Rigshofmester af den nu myndige Christian 4., uden tvivl pga. af sin loyalitet mod kongemagten.

Valkendorf døde i 1601 og på gravskriftet, som han forinden havde ladet udføre, hyldede han sin indsats og loyalitet overfor kongemagten: *...jeg glæder mig i Gud at jeg har reget mine*

¹³⁸ Anna var Frederik 2. næstældste datter og skulle giftes med den skotske konge Jacob VI. Men flåden der skulle fragte hende til Skotland løb ind i storm og endte i Norge, hvorefter Jacob selv drog til Norge, hvor de blev gift.

¹³⁹ Tandrup s. 254.

¹⁴⁰ Rapport til det engelske hof, 2/6-1592. Public Record Office, London, S.P. 12-224; Calendar of State Papers, Domestic Series 1591-1594, Nendeln 1967. s. 229-30. (West's privatarkiv)

¹⁴¹ Rigsarkivet (RA): Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598.

¹⁴² Tandrup s. 254.

¹⁴³ Rapport til det engelske hof, 2/6-1592. Public Record Office, London, S.P. 12-224; Calendar of State Papers, Domestic Series 1591-1594, Nendeln 1967. s. 229-30. (West's privatarkiv)

*tjenere i fred, med sagtmodighed og kærlighed, Gud ske lov! Giv kejseren, hvad kejserens er.*¹⁴⁴

Christoffer Valkendorf har fået stor del af æren for udbygningen af administrationen og skabelse af den stærke centralmagt. Han er et af de bedste eksempler på den del af adelen der udviklede sig fra krigerkaste til embedsstand, og formåede at indordne sig og udnytte samfundsudviklingen.

Som højadelig i varetog han dog sin stands interesser og værnede om adelens privilegier og position. Og disse interesser kom at præge hans konflikter med Magnus Heinason.

Magnus Heinason

Der findes ikke mange oplysninger om Magnus' barndom og ungdom. Han blev muligvis født omkring år 1545,¹⁴⁵ og efter alt at dømme på Færøerne.¹⁴⁶ Hans fader var den sagnomspundne Heine "Havreki" Jonsson. Heine var prætestuderende og blev senere provst på Færøerne. Heine blev først gift med den lokale Herborg Arnbjørnsdatter, men efter dennes død blev han gift med den norske Gyrid Arnbjørnsdatter, som blev moder til Magnus.¹⁴⁷

Mens Magnus stadig var barn eller ung fik Heine et præsteembede i Norge og Magnus fulgte med til Norge. Man må formode at han i Bergen begyndte i købmandsfaget, muligvis hos norske slægtninge.¹⁴⁸ Han sejlede den første tid med varer mellem Bergen og Færøerne, men har efter alt at dømme tidligt forladt Norge.¹⁴⁹ Ifølge sagnet skulle dette være sket som følge af et røverisk overfald på Magnus tredje rejse.¹⁵⁰ Bergen var på dette tidspunkt Nordens største by og mange udenlandske købmænd var bosiddende og handlede i byen. Derfor er det meget muligt at Magnus har fået kontakt med udenlandske købmænd, og dermed forbindelser og lysten at søge ud i verden.

¹⁴⁴ Tandrup s. 255.

¹⁴⁵ Fødeåret 1545 blev fremført af Chr. Heilskov, dog uden kildehenvisning. Hans fødeår fremgår ikke af ældre kilder, men 1545 er dog sandsynligt i forhold til Debes beretning.

¹⁴⁶ Ifølge Wolff var han nordmand og født i Norge. I visen Mogens Heinesen af Norge bliver det også sagt at han er født udi Norge. (jf. bilag 3) Men Debes tilbageviste Wolff påstand, og mente det var en fejltagelse som skyldtes at begge Magnus forældre var norske. (Debes s. 100)

¹⁴⁷ Debes s. 101.

¹⁴⁸ Schrøter s. 165.

¹⁴⁹ Visen Mogens Heinesen af Norge siges det: *...vandrett haffuer ieg udi fremmede landt, alt sidenn ieg vaar ett barnn...* (jf. bilag 3.)

¹⁵⁰ Schrøter s. 165

Nederlandene

Magnus veje gik til Nederlandene,¹⁵¹ og har muligvis forsat i handelsfaget. Nederlandene var blevet del af Europas handelscentrum, og handelen havde medført vækst og stor rigdom. Nederlandene var begyndt deres uafhængighedskrig mod Spanien, og Magnus gik efter alt at dømmе i nederlandsk krigstjeneste.

De nederlandske samfund var markant anderledes end det danske samfund. Hvor Danmark var et kongerige med en stærk kongemagt, var Nederlandene et statsforbund, hvor magten var delt mellem flere mindre republikker. Nederlandene skilte sig også markant fra Danmark og de fleste andre europæiske stater på det sociale område. Hvor Danmark i denne periode tydeligt var præget af at være et standssamfund, med en dominerende adel og fyrstemagt, så havde det nederlandske borgerskab ikke kun stor rigdom, men også politisk indflydelse og magt.

Der findes så godt som ingen oplysninger om disse første år, som Magnus tilbragte i Nederlandene. Troels Lund mente, at Magnus havde udmærket sig i kampen mod Spanien og måtte have anbefalinger med da han vendte tilbage til det danske kongerige.¹⁵² Dette understøttes delvist af Lucas Debes der skrev, at Magnus i sin tid i Nederlandene havde opnået en ansethed som også nåede Frederik 2.¹⁵³

Magnus vender tilbage til Bergen

Det vides ikke præcis hvornår Magnus vendte tilbage til det danske kongerige, men sandsynligvis skete det i slutningen af 1570erne. Han dukker op i 1578, hvor han i København den 17. april fik tilladelse fra kongen til at sejle til Færøerne for at indkræve gammel gæld.¹⁵⁴ Meget tyder dog på at Magnus havde andre intentioner med rejsen til Færøerne. Samme år havde kongen på Valkendorfs opfordring afgjort selv at drive handelen på Færøerne.¹⁵⁵ Magnus rejste derfor til Færøerne for at skaffe sig opbakning, hvor han havde forbindelser og støtte, først og fremmest gennem sin halvbroder Jon, der var Lagmand over øerne. I december 1578 kom der en delegation fra Færøerne som anmodede kongen om at enten færingerne eller Magnus Heinason skulle drive færøhandelen.¹⁵⁶

¹⁵¹ Debes s. 101

¹⁵² Troels Lund s. 30.

¹⁵³ Debes s. 101.

¹⁵⁴ Brev fra Frederik 2. til Magnus Heinason, 17/4 -1578. RA - Norske Registre. (Evensen dok. 142)

¹⁵⁵ Brev fra Frederik 2. til Christoffer Valkendorf 6/12 – 1578. RA - Sjællandske tegnelser. (Evensen dok. 143)

¹⁵⁶ Brev fra Frederik 2. til Christoffer Valkendorf 6/12 – 1578. RA - Sjællandske tegnelser. (Evensen dok. 143)

Færøhandelen

Den 4. februar 1579 fik Magnus Heinason, sammen med medredere i Bergen, retten til at drive handel på Færøerne. Der opstod dog hurtigt problemer i Magnus handelsforetagende, og i løbet af de næste år kom flere anklager om uredeligheder og svindel i Magnus handelsforetagende.

I november 1579 tilbød Magnus sin tjeneste til Frederik 2. og fik kongeligt kaperbrev, til at angribe sørøvere. Samtidig skulle han opbringe de skibe der sejlede nord om Norge for at handle med Rusland, da disse krænkede kronens toldrettigheder og begrænsede Øresundstolden.¹⁵⁷

Magnus kapervirksomhed

De næste år udøvede Magnus sit kapervirke. Debes har flere beretninger fra kampene. Magnus udviste stort mod og opfindsomhed i kampene mod de udenlandske handelsskibe og fribyttere, som ofte var i overmagt.

Hans besætning bestod af flere nationaliteter. Ved en lejlighed gjorde besætningen mytteri, men mytteriet blev overvundet og Magnus skulle personligt have dræbt 13 af mytteristerne.¹⁵⁸

I februar 1581 var Magnus hos kongen og ved denne lejlighed tilbød han Frederik 2. at genfinde søvejen til Grønland, for egen regning.¹⁵⁹ Årsagen til at Magnus kom med dette tilbud skyldtes uden tvivl at han følte sin position truet, og han ønskede at beholde handelsrettighederne.

Det var også en stor tjeneste han tilbød kongemagten. Man havde i en længere årrække ønsket at få forbindelse med Grønland, da man mente at der stadig fandtes undersåtter. Samtidig var man bange for at udenlandske magter skulle genopdage Grønland og kræve retten til landet. Hvis ekspeditionen lykkedes, ville der være udsigter til stor belønning for Magnus. Ifølge søbrevet skulle kongen, hvis ekspeditionen lykkedes, belønne Magnus og ... *hannem for slig hans Troskab, Flid og Umage naadigst betænke, at han derfor skal have os underdanigst at betakke ...*¹⁶⁰ Det er uvist hvad denne belønning skulle være, men ifølge Troels Lund havde Magnus muligvis en adelstitel i udsigt.¹⁶¹ Magnus tilbud har næppe kun været en tjeneste for

¹⁵⁷ Kongeligt kaperbrev til Magnus Heinason, 20/11 og 1/12 - 1579. RA – Norske Registre. (Evensen. dok. 149 og 151)

¹⁵⁸ Debes s. 104.

¹⁵⁹ Søbrev til Magnus Heinason 18/2 – 1581. RA – Norske tegnelser. (Evensen dok. 162)

¹⁶⁰ Søbrev til Magnus Heinason 18/2 – 1581. RA – Norske tegnelser. (Evensen dok. 162)

¹⁶¹ Troels Lund s. 69

kongeriget, men sandsynligvis også været en gave til Frederik 2., og anmodning om indgåelse af et patronat forhold.

Frederik 2. og patronage

Patronagesystemet var et samfundsfænomen som de europæiske samfund var præget af. Det var også et system som magtstrukturer var opbygget af og baserede på.¹⁶² Systemet skal dog ikke forveksles med systemer der var bygget på økonomiske eller hierarkiske relationer og dets eksistens skal ses i lyset af samtidens begrænsede institutionalisering, hvor den offentlige og private sfære ikke var adskilt.¹⁶³

For klienten, som ønskede at opnå patronat og beskyttelse fra patronen, var det et spørgsmål om at have et sikkerhedsnet. Patronforholdet var også en nødvendighed i forbindelse med at opnå stillinger og karrieremæssige advancementer, i denne tid hvor der ikke eksisterede nøje gældende procedurer.¹⁶⁴

Ifølge samtidens normer blev et patronforhold indledt med, at klienten gav den ønskede patron en gave, i forbindelse med sin anmodning om forholdet.¹⁶⁵ Derfor må Magnus' tilbud ses som denne gave, og indledningen af dette patronageforhold. Beskyttelsen kom også prompte da Magnus sammen med søbrevet fik kongeligt værgebrev, hvor Frederik 2. lovede Magnus, hans husstand og gods beskyttelse.¹⁶⁶

Anklagerne om uredelighed medførte dog, at handelsfortaget i Bergen mistede handelsrettighederne til færøhandelen. I november 1581 blev Færøhandelen givet til købmænd fra København og Hamborg. Magnus havde fået et fordelagtigt forhold til kongen, for Magnus beholdt sine handelsrettigheder, og indgik i det nye handelsforetagende.¹⁶⁷

Grønlandsfærden

Magnus arrangerede og udrustede ekspeditionen, og om foråret 1582 gik turen via Færøerne mod Grønland.¹⁶⁸ Ekspeditionen mislykkedes dog, der fandtes kun gamle henvisninger fra

¹⁶² Dannekiold-Samsøe. s. 163-191.

¹⁶³ Dannekiold-Samsøe. s. 180.

¹⁶⁴ Dannekiold-Samsøe. s. 173.

¹⁶⁵ Dannekiold-Samsøe. s. 171.

¹⁶⁶ Kongeligt værgebrev til Magnus Heinason. 17/2-1581. RA – Norske tegnelser. (Evensen dok. 161)

¹⁶⁷ Handelstilladelse fra Frederik 2. til Jochim Thim, Magnus Heinason og Jørgen Kyd. 1/11 – 1581. RA – Norske Registre. (Evensen dok. 166)

¹⁶⁸ Troels Lund s. 71-78.

Middel-alderen til sørutten og man kendte ikke til strømforholdene. Magnus og hans skibe endte i drivis øst for Grønland og måtte vende om. I august 1582 var Magnus tilbage i Norge.¹⁶⁹

Blodskam

Kort tid efter hjemkomsten blev han anklaget for voldtægt. Anklagerne kom fra lagmanden for Nordlandene, Peder Hanssøn, som anklagede Magnus for at have voldtægtet hans kone, Margrethe Gyntersberg. Ifølge Peder Hanssøn var dette sket nogle år forinden, inden han var blevet gift med Margrethe, men han havde været uvidende om overgrebet indtil den 15. august, hvor Margrethe afslørede hemmeligheden, som hun havde båret på.¹⁷⁰ Efter alt at dømme var Margrethe blevet gravid, men havde født barnet i dølgsmål og barnet døde.

Hvad der var skete og hvad der i virkeligheden lå bag anklagerne, har været genstand for diskussion og forskellige fremstillinger. Enkelte har ment, at anklagen om voldtægt var sand og hendes afsløring kom efter, at Magnus havde forgrebet sig på hendes søster.¹⁷¹ Troels Lund mente at anklagen var hævn over Magnus for at have bragt hende i uføre.¹⁷² Margrethes anklage om voldtægt kan dog ses som et forsøg at redde sit eget skind, da det efter samtidens love ville være tale om blodskam. Og blodskam blev straffet med døden.¹⁷³ Sagen bliver nævnt i Den Norske Sou:

*Magnus Heinessøn besov to systre med deres faders vidende, men han og andre af de fornemste folk magede det saa, at han tog den ene til ekte. Almuen i Bergen ved nok, at denne hofferdige og løstgite fugl der har bedrevet flere slige stykker.*¹⁷⁴

Derfor må man antage, at Magnus havde haft et seksuelt forhold til begge søstre, og for at udgå en skandale arrangerede søstrenes far, Axel Gyntersberg, at Magnus skulle giftes med Sofie.

Magnus har næppe modsat sig ægteskabet. Sofie var et godt ægteskabsparti. Foruden at være adelig, så tilhørte hun på moderens side Benkestock familien, som ejede meget jord på Færøerne.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Norske Rigsarkiv: Rettertingsdom af 26. januar 1583. Dokumentet fandtes tidligere i Rigsarkivet under samlingen: Pergamentsbreve Domme no. 121. Dokumentet er siden overdraget og findes nu i det norske Rigsarkiv.

¹⁷⁰ Norske Rigsarkiv: Rettertingsdom af 26. januar 1583.

¹⁷¹ P. J. Nolsøe s. 9.

¹⁷² Troels Lund s. 82.

¹⁷³ Østvedt s. 82-83.

¹⁷⁴ Norske Sou s. 37.

Magnus slap i første omgang fri for anklagerne ved retten i Bergen, ved hjælp fra lensmanden på Bergenhus, Hans Lindenov, som lod Margrethe fængsle. Den 25. februar 1582 blev Magnus gift med Sofie. Hans Lindenov var vært for brylluppet, som blev holdt på Bergenhus slot,¹⁷⁶ hvor Margrethe stadig sad fængslet.

Selv om Grønlandsekspeditionen var mislykkedes så syntes Magnus at have beholdt Frederik 2. gunst og anseelse. Righistoriografen Claus Lychander skrev et digt om ekspeditionen, *Den grønlandske Chronica*. Digtet blev sandsynligvis fremført ved hoffet, og i digtet blev Magnus mod og færd hyldet.¹⁷⁷

Nye problemer

Problemerne var ikke overstået. Om sommeren 1582 havde Valkendorf sendt fogeden Søren Flue til Færøerne for at undersøge tilstanden. Søren Flue vendte tilbage med omfattende anklager om svindel og embedsmisbrug. Anklagerne førte til flere retssager, hvor Magnus dog undslap straf, men i begyndelsen af 1584 mistede han sine handelsrettigheder.

Sagen med Margrethe Gyntersberg var i mellemtiden blevet genoptaget, og skulle afgøres ved Herredagene i 1584. Magnus mødte ved Herredagene, men følte sig angiveligt så truet, at han valgte at flygte. Der blev udstedt en arrestordre på ham, men Magnus var sandsynligvis flygtet ud af landet.

Senere på året gav Frederik 2. Magnus vægebrev på at vende tilbage, hvor han fik frit lejde til sagen var afgjort ved en Herredag.

Noget tyder dog på at der var gået skår i forholdet til kongen. Men Magnus havde adelige støtter, først og fremmest Hans Lindenov. Muligvis på Lindenovs opfordring blev visen *Mogens Heinesen af Norge* digtet, og med visen forsøgte man sandsynligvis at hjælpe Magnus, ved at bringe konflikten ud til offentligheden. For i visen blev Magnus situation beklaget og den var en tydelig appel til de herskende kredse om at vise Magnus nåde og beskytte ham mod hans modstandere der forsøgte at få ham fra livet. Men visen var først og fremmest en appel til Frederik 2. og sandsynligvis et forsøg at få ham at leve op til sin forpligtelse som patron.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Nolsøe & Jespersen 1. bind s. 246-247.

¹⁷⁶ RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598.

¹⁷⁷ Østvedt s. 72-75.

¹⁷⁸ Jf. bilag 3.

Magnus i eksil

Magnus var draget i eksil i Nederlandene og gik igen i nederlandsk krigstjeneste. I juni 1585 fik han kaperbrev fra statholderen for Nederlandene, Moritz af Oranien.¹⁷⁹ Men forinden havde han kapret det engelske handelsskib *The John*. De følgende år fortsatte Magnus i nederlandsk tjeneste og havde efter alt at dømme en større kapervirksomhed med flere skibe.¹⁸⁰

Alt tyder dog på at Frederik 2. havde taget ham til nåde, for i sommeren 1586 var Magnus for en kort overgang tilbage i Danmark, uden at sagen med Margrethe Gyntersberg blev genoptaget. Ved Herredagene i 1586 havde Valkendorf stævnet Magnus bl.a. for ærekrænkelse. Magnus undgik dog dom ved denne lejlighed.

Magnus endeligt

I juni 1587 fik Magnus angiveligt orlov fra nederlandske krigstjeneste, og modtog hædersbevis for troskab og tapperhed. Han vendte tilbage til Danmark og bosatte sig som købmand i Aalborg. Hans Lindenov var i mellemtiden blevet overdommer over Nordjylland og han blev medejer i Magnus handelsforetagende.

Angiveligt havde Frederik 2. tidligere lovet Magnus et len og i juni 1588 fik han tildelt øen Egholm i Limfjorden som len. Forinden havde Magnus fået tilladelse til at sejle til Færøerne for at indkræve gammel gæld, og vendte angiveligt først tilbage til Danmark i juli.

Den 4. april døde Frederik 2., og dette skulle få skæbnesvangre følger for Magnus. Samtidig med at Magnus vendte tilbage til Danmark kom der anklager fra det engelske hof om kapringen af et engelsk handelsskib tilbage i 1585. Sagen blev bragt for Formynderregeringen, som beordrede sagen afgjort. Magnus forsøgte endnu engang at flygte, men blev arresteret i Bergen og ført til København, hvor han blev fængslet.

Efter nogle måneders tovtrækkeri kom sagen i januar for Rådstueretten. Her blev Magnus dømt til døden og henrettet to dage senere. Ifølge Debes beretning bevarede Magnus sit mod til den allersidste stund. Da bøddelen spurgte ham om han ønskede bind for øjnene, svarede

¹⁷⁹ Moritz af Oranien (1567-1625). Søn af Vilhelm, som han efterfulgte på posten som statsholder over Nederlandene efter dennes død i 1584.

¹⁸⁰ Rapport fra Daniel Rogers til The English Privy Council 24/7-1588. Public Record Office, London S. P. 75-1; Calendar of State Papers, Foreign Series, Vol. XXII, London 1936, side 75-6. (Wests privatarkiv)

Magnus: ”Jeg haver set saa mangen dragen Klinge, jeg er intet ræd, vær du ikkun intet ræd.”¹⁸¹

Som bekendt klagede Hans Lindenov og Sofie, og sagen endte med et forlig ved de efterfølgende Herredage. Ifølge forliget skulle Valkendorf betale Lindenov og Magnus efterladte erstatning. Sagen skulle nedlægges for altid og der måtte ikke udtages nye stævninger. Dødsdommen fra den 16. januar 1589 blev omstødt og selve dommen skulle stryges fra domsprotokollen. Som del af forliget havde Sofie Gyntersberg fået lov til at grave Magnus op igen. Den 6. november 1590 blev graven på St. Nikolaj kirkegård åbnet og Magnus jordiske rester ført til Nordjylland og begravet på Lindenovs gods, Ørslev kloster. For at hædre sin gamle ven lod Hans Lindenov en mindetavle opføre i kirken.¹⁸²

Magnus Heinason opnåede berømmelse og anerkendelse i sin levetid.¹⁸³ Men der findes også beretninger om hans drikfældighed, f.eks. da Debes beretter om at Magnus blev overrumplet, mens de lå i havn på Færøerne, fordi både han selv besætningen var døddrukne.¹⁸⁴ Hans kontroversielle handlinger, især blodskamsagen må have vakt opsigt og forargelse. I den Norske Sou bliver der sagt: *Hvilken kjetter og blodskamsbedriver er ikke Magnus Heinessøn.*¹⁸⁵

Magnus udviste en bemærkelsesværdig social mobilitet og opstigning. Han blev gift med en adelig og havde tætte forbindelser til og støtter i adelstanden. Han fik tildelt et len, selvom lenene ifølge håndfæstningerne og adelens privilegier var forbeholdt adelen.¹⁸⁶ Magnus har efter alt at dømme opnået velstand, gennem sit kapervirke og handelsaktiviteter som adelige investerede i. Derfor har han angiveligt enten været del af eller på vej til at blive del af købmandsaristokratiet. Selvom han ikke blev adlet, så tyder det på at han førte en levevis og opførte sig som adelig. Ud fra den Norske Sou fremgår det at i hvert fald forfatteren betragtede ham som del af ...*Den ringere adel...* som ville ...*gjerne efterabe den store i at*

¹⁸¹ Debes s. 105.

¹⁸² Debes s. 105-107. RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598.

¹⁸³ Flere samtidskilder betegner ham som den *berømte* Magnus Heinason bl.a. et manuskript på det Kongelige Bibliotek – Ny kgl. Saml. 865, 4°. (Evensen dok. 200)

¹⁸⁴ Debes s. 103-104.

¹⁸⁵ Norske Sou s. 34.

¹⁸⁶ Gamrath og Ladewig Petersen s. 380-381

bære silke- og fløjsklæder...¹⁸⁷ Desuden har Magnus opnået status ved hoffet, da han blev hyldet i forbindelse med Grønlands ekspeditionen. Ikke mindst havde han det fordelagtige patronageforhold til Frederik 2. som uden tvivl har været afgørende for denne sociale opstigning. Magnus blev dog aldrig optaget i adelsstanden. Ifølge forordningerne skulle en adelig som giftede sig udenfor sin stand miste sine adelsprivilegier. Sofie mistede angiveligt også sin adelsstatus, og efter Magnus død beklagede hun sin situation for Formynderregeringen. Hun fik i første omgang ophold på Maribo kloster, som adelsjomfru. Men i 1591 fik hun en gård af kronen uden afgift, og senere blev hun gift på ny.¹⁸⁸ Men Magnus forblev borgerlig, og det er nok årsagen, at Valkendorf kunne og turde udøve sin selvtægt.

Hans Lindenov og Jon Heinason

Der er få kilder om Hans Lindenov. Han tilhørte en sønderjysk adelsslægt. Slægten Lindenov formåede at skabe sig en gunstig social opstigning og nåede hurtigt op i højadelen gennem fordelagtige mageskifter med kongemagten.¹⁸⁹

I 1578 blev Hans Lindenov udnævnt til lensmand over Bergen, en post han besad til 1586, hvor han blev overdommer i Nordjylland og bosatte sig på Ørslev Kloster, som han tidligere havde erhvervet, gennem et mageskifte med kronen. Fra 1594 var han lensmand over Bornholm, hvor han døde i 1610.

Lindenov var uden tvivl Magnus vigtigste støtte, og dette viste sig gentagne gange under Magnus konflikter. Hans Lindenov havde tilsyneladende gode forbindelser til hoffet, og han har derfor foranstaltet Magnus tilknytning til Frederik 2.

Det vides ikke hvornår forbindelsen mellem Magnus og Lindenov opstod, men ifølge Lindenov opstod den under hans tid i Bergen og at de havde et tæt venskab.¹⁹⁰ Troels Lund fremstillede Lindenov som værende medsammensvoren i Magnus svindel på Færøerne og hemmelig medreder i Magnus handelsforetagende på Færøerne. Denne fremstilling har også været dominerende i historietraditionen om Magnus Heinason, og noget kunne tyde på, at disse mistanker blev ytrede under konflikterne. Efter Magnus' død forsøgte ejerne af *The John* en

¹⁸⁷ Den Norske Sou. S. 34. Norske Magasin 1860-1870, bind 3.

¹⁸⁸ Troels Lund s. 216-217.

¹⁸⁹ Ladewig Petersen s. 268.

¹⁹⁰ RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598.

erstatningssag mod Lindenov, da de mente, at Lindenov var forpligtet at betale erstatningen for det røvede gods pga. af hans forbindelser med Magnus. Sagen endte ved Herredagene i 1598 hvor Hans Lindenov blev frifundet.

Jon Heinason, ofte kaldet Jon ”Lagmand” var Magnus Heinasons halvbroder. Han blev muligvis født 1541, og død mellem 1603 og 1613.¹⁹¹ Han var søn af Heine ”Havreki” og dennes første kone Herborg Arnbjørnsdatter.¹⁹² Herborg var af storbonde slægt og Jon tilhørte det færøske storbondearistokrati og blev i 1572 lagmand for Færøerne.¹⁹³ Han var Magnus vigtigste støtte på Færøerne, og meget tyder på, at brødrene nød godt af hinandens respektive positioner. Jon blev med tiden den største jordbesidder på Færøerne.¹⁹⁴

Ifølge Søren Flues rapport om tilstandene på Færøerne var Jon skyldig i omfattende embedsmisbrug. Dette omfattende bl.a. at han i fællesskab med Magnus opkrævede ulovlige skatter og købte op af kongens jordejendomme. Som følge af anklagerne om embedsmisbrug, som stammede fra Søren Flues rapport, blev Jon i 1583 afsat som lagmand.

3.2 Konflikterne mellem Christoffer Valkendorf og Magnus Heinason

Det vides ikke, hvornår Magnus Heinasons og Christoffer Valkendorfs veje første gang krydses. Zachariassen mente, at de må have mødt hinanden i 1568, da Valkendorf var i Bergen i embedsærinder.¹⁹⁵ Dette er dog usandsynligt, da Magnus efter alt at dømme allerede havde forladt Bergen.

De første møder, vi har kendskab til, er i årene 1578-1579 hvor Magnus får Færøhandelen. De følgende år blev de involveret i flere konflikter, som involverede Valkendorf og tog aktivt del i eller hvor de kom at stå overfor hinanden som direkte modparter.

¹⁹¹ Petersen s. 156-157.

¹⁹² Chr. Heilskov s. 9.

¹⁹³ Åbent brev fra Frederik 2 til Jon Heinesøn, dateret 3/1-1572. Fra Norske Registre. (Evensen dok. 136.)

¹⁹⁴ Petersen s. 156.

¹⁹⁵ Zachariassen s. 189.

3.3 Konflikterne omkring Færøhandelen.

I februar 1579 fik Magnus sammen med sine medredere i Bergen tilladelse at handle på Færø-erne.¹⁹⁶ Magnus fik tilladelse at købe de naturalier, som tilfaldt kronen i skatter. Samtidig var det pålagt Magnus og medrederne at forsyne øerne forsvarligt og med gode varer, der skulle handles efter de lovmæssige måleenheder. Der måtte ikke inddrages udenlandske handelsmænd i handelsforetagendet. De skulle betale afgifter af handelen og føre regnskab, som skulle fore-lægges rentekammeret i København, hvor afgifterne også skulle betales. De forpligtede sig også til at sørge for uden beregning at transportere kongens foged og skrivere til øerne. Hvert år inden afrejsen til Færøerne skulle de stille en sum i garanti hos lensmanden på Bergenhus, Hans Lindenov.¹⁹⁷

I handelsrettighederne udformning ses Valkendorfs politik og bestræbelser på at få ordnede forhold. Denne handelsbevilling adskilte sig fra tidligere, ved at det blev Magnus pålagt at forsyne øerne med tilstrækkelig med varer.¹⁹⁸ Samtidig peger forbudet mod at inddrage udenlandske købmænd på de dele af Valkendorfs politik, der gik på at fravriste hanseaterne handelen. Desuden tyder forpligtelsen til at transportere kongelige tjenestemænd samt kravet om afgifter og regnskab på at handelen nu var underlagt kronen.

Klercks plyndringer

Men der opstod hurtigt problemer i Magnus' handel. I løbet af sommeren 1579 havde piraten Klerck¹⁹⁹ hærget Tórshavn og plyndret handelsbutikken og pakhusene.²⁰⁰

Efterfølgende fik kongen via fogeden på Færøerne, Mads Poulsøn, en klage om ranet, samt en udførlig redegørelse over hvor meget gods var blevet taget. Som vidner stod Jon Heinason og andre fremtrædende personer på Færøerne.²⁰¹ Senere samme år, i slutningen af november,

¹⁹⁶ Selvom medrederne ikke fremgår af denne handelstilladelse, at det må have været om de to, Søren Andersen og Hans Pederssøn.

¹⁹⁷ Åbent brev og handelstilladelse fra Frederik 2. til Magnus Heinason og medredere, 4/2 – 1579. RA – Norske registre (Evensen dok. 145)

¹⁹⁸ Handelstilladelse til Jochim Thim, 3/11–1573. RA – Norske registre. (Evensen dok 138)

¹⁹⁹ Man har troet, at denne Klerck var skotte, men ifølge West var der tale om den engelske fribytter Thomas Clark som huserede i Nord-Atlanten fra 1575 til sin i død i 1582. (West s. 2-9.)

²⁰⁰ Brev til Valkendorf 2/11-1579. RA: Kancelliets brevbøger (Evensen dok 148)

²⁰¹ Brev 26/8-1579. RA – Kancelliets aflevering. Færøerne Div. sager no. 37. (Degn s. 36-37.)

mødte Magnus for kongen og anmodede om at blive fritaget for afgifterne for det gods, som Klerck havde taget.²⁰² Hoffet sendte klagen videre til det skotske hof.²⁰³ Som del af regnskabsførelsen skulle Magnus aflevere en oversigt over det røvede gods til rentekammeret, men oversigtens gyldighed var tvivlsom og blev betvivlet, ikke mindst af senere historikere.

Troels Lund mente at redegørelsen var overdreven og falsk. Han kom desuden med den tese, at fogeden på Færøerne, Mads Poulsen, var med i svindelen, da redegørelsen for godset var baseret på fogedens regnskab. Til gengæld fik Mads Poulsen en del af gevinsten fra bedrageriet, da Magnus skulle have beholdt noget af det påståede plyndrede gods og solgt det uden om regnskabet.²⁰⁴ Men under alle omstændigheder var det umuligt at fastslå præcist hvor meget gods var blevet plyndret, da den seneste opgørelse var fortaget i efteråret 1578, hvilket var i tråd med den normale procedure, hvor opgørelsen blev gjort om efteråret.²⁰⁵

Klercks plyndringer havde formindsket Magnus' muligheder for gevinst det år. Det er derfor muligt, at Magnus overdrev plyndringerne og gjorde tabet større for at opnå kongens sympati og dermed slippe for afgifterne og opnå større gevinst.

Valkendorf fik, ifølge eget udsagn, med det samme mistanke om svindel. Mistanken kom fra selve regnskabet, hvor redegørelsen fra 26. august var baseret på fogedens optælling af hvad der lå inde i handelen i efteråret 1578. Ifølge Valkendorf gjorde dette redegørelsen uholdbar, og at der skulle foreligge optællinger til frem til ranet for at gøre regnskabet troværdigt.²⁰⁶ Men tilsyneladende førte mistanken ikke til nogle anklager fra Valkendorfs side. Dette understøttes af, at Valkendorf først i 1584 refererede til denne mistanke om svindel. Dog er det muligt at Valkendorf oprindeligt har udtrykt sin tvivl om opgørelsen overfor Frederik 2., men der findes ingen oplysninger om dette i kilderne.

At der ikke skete mere omkring oversigten skyldes muligvis, at Magnus på dette tidspunkt havde tilbudt kongen sin tjeneste som kaper.²⁰⁷ For sagen endte med at Magnus fik eftergivet halvdelen af afgifterne.²⁰⁸

²⁰² Brev fra Frederik 2. til Valkendorf, 3/12-1579. RA: Norske tegnelser. (Evensen. Dok. 153)

²⁰³ Man havde tidligere fra dansk side klaget om Klerck. Disse klager blev dog resultatsløse, bl.a. fordi Klerck havde støtter og investorer helt op i den engelske hof. Derudover stod han i ledtog med jarlen af Orkney, Robert Steward. Magnus skulle dog nogle år senere selv samarbejde med Robert Steward. (West s. 2-9.)

²⁰⁴ Troels Lund s. 39.

²⁰⁵ Nolsøe & Jespersen 1. bind s.266.

²⁰⁶ Skrivelse fra Valkendorf til Frederik 2, 10/2-1584. RA: Kanceliets afleveringer. Færøerne. Div. sager no. 37. (Degn s. 64-68.)

²⁰⁷ Breve fra Frederik 2. til Magnus Heinason, 30/11 og 1/12-1579: RA: Norske registre. (Evensen. dok. 149 og 151.)

De første klager om uredelighed

Der skulle dog ikke gå lang tid før den var gal igen. Om foråret 1580 havde en købmand fra Hamborg været på Færøerne og havde handlet med indbyggerne.²⁰⁹ Købmandens navn blev ikke nævnt i meddelelsen, men der må have været tale om hamburgeren Jochim Thim der tidligere, i perioden 1573-1578, havde haft tilladelse til at handle på Færøerne.²¹⁰

Underretninger om dette nåede frem til hoffet hen på sommeren og reaktionen var, at Magnus, gennem Hans Lindenov, fik ordre om at arrestere hamburgeren.²¹¹ Magnus imødekom befalingen og hamburgerens skib samt gods blev opbragt og ført til Bergen.²¹²

Med sig fra Færøerne havde hamburgeren en skriftlig klage, som i første omgang endte hos Valkendorf og i løbet af februar 1581 blev præsenteret for kongen. Klagen er ikke bevaret, men det fremgår af en senere skrivelse, at færingerne klagede over manglende vareforsyninger.²¹³

Den 8. februar 1581 fik Valkendorf en skrivelse fra kongen. Valkendorf blev, på baggrund af sin egen opfordring og råd, beordret at forpagte færøhandelen til 3 eller 4 købmænd fra København. Dog skulle det ikke forbydes de lokale bønder at sejle fra øerne, som det tidligere var sket, eftersom at de dermed var blevet forhindrede i at klage.²¹⁴ Dette var uden tvivl en reaktion på klagen fra Færøerne, men det er vigtigt at bemærke, at denne befaling og foranstaltning skete efter opfordring fra Valkendorf.

Magnus mødte i februar frem hos kongen i Skanderborg. Han klagede over mistede indtægter på grund af Klercks plyndringer og hamburgerens opkøb af varer på Færøerne og bad om at få lov til at beholde handelsrettighederne. Magnus tilbageviste anklagerne om at han havde misrøgtet handelen. Han undskyldte mangelen på varer med, at han havde i 1580 havde været længe om at nå til Færøerne angiveligt pga. af sit kapervirke. Men han havde året forinden, i 1579 efterladt fødevarer, så nøden kunne ikke have været så stor.

Magnus appel var en succes, for kongen annullerede den 16. februar sit tidligere påbud til Valkendorf om at forpagte handelen ud til andre. Kongen bekendtgjorde at hamburgeren ikke skulle få udleveret noget af det beslaglagde gods. Valkendorf blev samtidig befalet at udruste

²⁰⁸ Brev fra Frederik 2. til Valkendorf, 3/12-1579. RA: Norske tegnelser. (Evensen. dok 153.)

²⁰⁹ Brev fra Frederik 2. til Hans Lindenov, 9/7-1580. RA: Norske tegnesler. (Evensen dok 157.)

²¹⁰ Nolsøe og Jespersen, 2. bind, s. 267.

²¹¹ Brev fra Frederik 2. til Hans Lindenov, 9/7-1580. RA: Norske tegnesler. (Evensen dok 157.)

²¹² Brev fra Frederik 2. til Valkendorf, 16/2-1581. RA: Sjællandske tegnelser. (Evensen dok 159.)

²¹³ Brev fra Frederik 2. til Valkendorf, 17/2-1581. RA: Sjællandske tegnelser. (Evensen dok 160.)

²¹⁴ Brev fra Frederik 2. til Valkendorf, 8/2-1581. RA: Sjællandske tegnelser. (Evensen dok 158.)

Magnus' skib med ammunition, eftersom hollænderne, som Magnus forsøgte at standse, var for godt udrustede.²¹⁵ Noget tyder derfor på, at Magnus ikke kun formåede at tale sin sag, men at Frederik 2. også havde tiltro til Magnus kapreraktiviteter.

Men under dette ophold hos kongen, tilbød Magnus også at forsøge at genopdage Grønland. Alt tyder også på at Magnus, hvis ikke han har haft den før, nu for alvor vandt Frederik 2.s gunst og blev hans klient. For den 17. februar modtog Magnus et kongeligt væрге og beskyttelsesbrev, hvor Frederik lover beskyttelse til Magnus' samt hans gods og folk.²¹⁶ Ifølge søbrevet tilbød Magnus at finde søvejen til Grønland for egen regning. Kongen opfordrede derfor sine undersåtter at hjælpe Magnus og om nødvendigt forsyne ham med skibsgrej, besætning og fødevarer.²¹⁷

Det lykkedes Magnus at arrangere ekspeditionen, men udrustningen skulle senere medføre yderligere anklager mod ham. Angiveligt lykkedes det Magnus at få overbevist sine medredere i Bergen om at hjælpe med finansieringen, ved at påstå, at kongen havde befalet ham at udføre denne ekspedition.²¹⁸ Efterfølgende, sandsynligvis tidligt på foråret, drog han med to skibe mod Færøerne. Inden afrejsen fra København købte han 50 tønner øl samt et andet parti øl. På Færøerne skaffede han sig sandsynligvis resten af forsyningerne samt størstedelen af besætningen.²¹⁹

Det andet handelsforetagende

Mens Magnus var optaget af sin Grønlandsekspedition, udviklede stridighederne og forholdene omkring færøhandelen sig yderligere. Den 8. april 1581 sendte Frederik 2. to breve til henholdsvis Valkendorf og Hans Lindenov. I brevet til Lindenov beordrer kongen, at besætningen på hamburgerens skib skal få deres beslaglagte gods tilbage.²²⁰ I brevet til Valkendorf meddelte kongen, at han har eftergivet hamburgeren halvdelen af det beslaglagte

²¹⁵ Breve fra Frederik 2. til Valkendorf, 16/2 og 17/2-1581. RA: Sjællandske tegnelser. (Evensen dok 159 og 160)

²¹⁶ Kongeligt vægebrev til Magnus Heinason, 17/2-1581. RA: Norske tegnelser. (Evensen dok 161.)

²¹⁷ Søbrev fra Frederik 2. til Magnus Heinason 18/2-1581. RA: Norske tegnelser. (Evensen dok 162)

²¹⁸ RA: Herredagsdombog 1586-88. Dom imellem Valkendorf og Magnus Heinason af 3. juni 1586.

²¹⁹ Skriftlige vidne forklaringer fra Søren Flue og Palle Christensøn afgivet til Valkendorf, udaterede. RA: Kancelliets afleveringer. Færøerne. Div. sager no. 37. (Degn s. 39-42 og 50-51.)

²²⁰ Brev fra Frederik 2. til Hans Lindenov, 8/4-1581. RA: Norske tegnelser. (Evensen dok 163.)

gods.²²¹ Det er ikke til at sige, hvad der lå bag denne nye drejning i sagen. At Thim fik eftergivet en del af godset, må tolkes som en delvis frifindelse. Men det tyder på, at Valkendorf var begyndt at støtte Thim for at få gennemført sine handelspolitiske planer.

Den 27. oktober 1581 fik Valkendorf tilsendt brev fra kongen. Heraf fremgår, at Thim havde fået lovning på handelsrettighederne og at Magnus stadig havde ønske om at drive handelen. Eftersom færingerne så ofte havde klaget om situationen med handelen, ville kongen følge Valkendorfs råd og sendte Thim og Magnus til København. Her skulle Valkendorf organisere og bortforpagte færøhandelen til disse to og en borger fra København.²²² Så selvom Frederik 2. tilsyneladende fulgte Valkendorfs råd og handelspolitiske planer, så støttede han stadig Magnus.

Den 1. november 1581 blev handelsrettighederne til Færøerne givet til Jørgen Kyd, borger i København og til Jochim Thim, samt til Magnus Heinason. De fik handelsrettighederne med de samme tidligere forpligtelser. Dog måtte de ikke forhindre færingerne i at sejle fra øerne og klage.²²³ Dette tyder på, at man havde taget hensyn til de tidligere klager fra Færøerne og handelstilladelsen skal også ses som en videreførelse af Valkendorfs handelspolitik.

Magnus færøhandels endeligt

Efter at handelstilladelsen var givet til Kyd, Thim og Magnus, synes der at falde ro over Færøhandelen. Noget tyder dog på, at Valkendorf ikke havde tænkt sig at lade sagen falde, men i stedet for alvor var i gang med at samle beviser for at få frataget Magnus hans handelsrettigheder.

I begyndelsen af 1582 sendte Valkendorf Søren Christensøn Flue, byskriver i København, til Færøerne som kongelig foged, for at undersøge situationen.²²⁴ Søren Flue opholdt sig på øerne fra 1. maj til 29. september og hjemvendt aflagde han rapport til Valkendorf.²²⁵ Indberetningen var delvist baseret på oplysninger fra to af Magnus tidligere handelssvende på

²²¹ Brev fra Frederik 2. til Valkendorf 8/4-1581. RA: Sjællandske tegnelser. (Evensen dok 164.)

²²² Brev fra Frederik 2. til Valkendorf 27/10-1581. RA: Sjællandske tegnelser. (Evensen dok 165.)

²²³ Handelstilladelse fra Frederik 2. til Jochim Thim, Magnus Heinason og Jørgen Kyd, 1/11-1581. RA: Norske registre. (Evensen dok 166.)

²²⁴ Søren Flue efterlod dog næppe et godt indtryk efter sig på Færøerne. Ifølge sagnet, blev rygtet om hans død den 13. september 1596 da det nåede Færøerne, ophav til ordsproget: *Få sørger en fogeds død*. Degn s. 42.

²²⁵ Degn s. 33

Færøerne, Palle Christensøn og Hans Didriksøn, og efterfølgende lod Valkendorf indberetningen nedskrive.²²⁶

I sin rapport kom Søren Flue med omfattende anklager mod Magnus og broderen, Jon, om svindel og embedsmisbrug.

Magnus og Jon havde pålagt indbyggerne ekstraskatter for at finansiere delegationen i 1578, der var draget til Danmark og anmodet kongen om at lade færinger drive færøhandelen. Intention var, at Magnus havde planer om at eksportere øernes bedste varer selv og dette imod kongens egne interesser. Magnus havde ladet en af sine handelssvende rejse rundt på øerne og opkøbe bøndernes varer. Resultatet var, at bønderne ikke kunne betale deres skatter til kongen og ville stå i bundløs gæld og landet ville blive kastet ud i armod. Brødrene havde også ulovligt opkøbt kongelig jord og opført huse på ejendommene og handlede med bønderne, som de lystede.

Under Grønlandsekspeditionen havde Magnus med kongens befaling nærmest tvangsudskrevet mandskab. Befolkningen havde også forsynet ekspeditionen med fødevarer. Nogle villigt, andre modvilligt. En fattig mand, der nægtede at tage med og forlade sin *Nering och Biering*, var blevet pådømt en stor bøde til kongen.

Under det sidste lagting, den 14. august, var der kommet anklager frem om, at Magnus' handelssvende brugte en falsk alen. Magnus havde været til stede ved tinget. Søren Flue havde krævet dom i sagen og Magnus havde indvilliget i at forsvare sin sag.

Han anklagede også Jon for ikke at udføre sit embede. Han førte ikke Lagtingsbogen og var uvillig til at fremme kongens anliggender. Desuden for syg til at rejse rundt i landet og havde derfor anskaffet en sårlæge på landets regning.

Til sidst erklærede Søren Flue, at hvis kongen lod Magnus beholde landet og regere som han gjorde, ville øerne blive forarmede. For Magnus agerede ikke som en hæderlig handelsmand, men som en regent over landet.²²⁷

Søren Flues anklager førte til retssager og i april 1583 stod Magnus anklaget både i Bergen og København.

²²⁶ Valkendorf lod senere deres vidneforklaringer nedskrive, med egen hånd. Degn s. 50-52.

²²⁷ Skriftlig vidne forklaringer fra Søren Flue afgivet til Valkendorf, udaterede. RA: Kancelliets afleveringer. Færøerne. Div. sager no. 37. (Degn s. 39-42.)

Valkendorf havde på kongens vegne beordret Hans Lindenov at iværksætte en domstol i Bergen, der skulle dømme omkring den falske alen der skulle have været brugt på Færøerne.²²⁸

Retten mødte på Bergenhus den 18. april 1583. Ved retten var flere vidner til stede, blandt andet to af Magnus' handelssvende i Tórshavn, Lambert Jansøn og Eggert Stadtlænder. De to bevidnede, at de havde brugt bemeldte alen. Alenen skulle de have fået fra Magnus' handelsfælle, Hans Pedersøn. Ifølge Lambert Jansøn skulle alenen være lavet af fogeden, Thomas Simonsøn, ud fra en alen som præsten i Tórshavn, Morten Brunck, havde i sit eje. Eggert Stadtlænder indrømmede, at alenen var blevet brugt frem til foråret 1582, hvor Magnus havde set alenen. Men to skipper bevidnede, at de havde været til stede, da Magnus havde målt alenen mod anden. Men da han så, at den var kortere, havde han knækket den.²²⁹ Dette vidnesbyrd modstred Søren Flues forklaring, som sagde, at Magnus stadig var i besiddelse af alenen.

Senere fik kongen en skrivelse fra Hans Lindenov, hvor han redegjorde for sagen omkring den falske alen. Ifølge Hans Lindenov var det ikke muligt at få en dommer at dømme Magnus fra hverken liv eller gods, så længe der ikke fandtes klare vidneforklaringer. Domstolen kunne derimod kun stadfæste, at der var tale om en for kort alen, men ikke at den var falsk.²³⁰

Magnus' forhold til Hans Lindenov må dog have haft rolle i at retssagen faldt i hans favør og han klarede frisag.

I København havde Valkendorf lagt Søren Flues anklager for Rådstueretten.²³¹ De tidligere handelssvende Palle Kristensen og Hans Didriksen var mødt som vidner, men Magnus var ikke mødt. Som følge af Magnus manglende fremmøde blev Hans Lindenov pålagt at videregive ordren om, at Magnus skulle holde sig fra alle handelsaktiviteter på Færøerne, indtil han havde tilbagevist anklagerne.²³² Ved samme lejlighed blev de to tidligere handelssvendenes vidneforklaringer sandsynligvis nedskrevet og i vidneforklaringerne fremkom der yderligere anklager. Bl.a. påstod Palle Didriksøn, at Magnus skulle have blandet brændt

²²⁸ Brev fra Hans Lindenov til Frederik 2., udateret. RA: Kancelliets afleveringer. Færøerne. Div. sager no. 37. (Degn s. 59-60.)

²²⁹ Tingvidne erklæring, 18/4-1583. RA: Kancelliets afleveringer. Færøerne. Div. sager no. 37. (Degn s. 52-54.)

²³⁰ Brev fra Hans Lindenov til Frederik 2., udateret. RA: Kancelliets afleveringer. Færøerne. Div. sager no. 37. (Degn s. 59-60.)

²³¹ Rådstueretten var en selvstændig domstol i købstæderne, som hvor særligt svære eller store sager blev bragt for. Rådstueretten i København tog sig af sager som involverede søvæsnet, derunder og kaperi. (Jørgensen s. 511-512)

²³² Brev fra Frederik 2. til Hans Lindenov, april 1583. RA: Norske tegnelser. (Evensen dok 172.)

korn op i kornet, som blev solgt. Desuden skulle Magnus på vej mod Grønland have solgt almindeligt øl, som han havde købt i København, som dyrt Rostocker øl til en langt større værdi.²³³

Overfor Jon Heinason var reaktionen mere prompte og han blev afsat som lagmand. I et brev til færingerne dateret 27. april 1583 blev der bekendtgjort, at Isak Guttormsson skulle være ny Lagmand.²³⁴ Ifølge Zachariassen var dette udtryk for, at Valkendorf havde fået kongen at handle hurtigt, idet den normale procedure, hvor Lagtinget indstillede en kandidat, var blevet tilsidesat.²³⁵

Magnus' forsvar

Magnus' forsvar kom i første omgang i form af et brev. Magnus indledte brevet med ... *Jeg fattig Mand*.... En formulering han også afsluttede med, sikkert for at understrege, at hans handelsvirksomhed havde lidt tab og for at stille sig som den svage i konflikten.

I brevet tilbageviste Magnus alle anklagerne. Palle Kristensen og Hans Didriksen løj og dette beviste han med at fremlægge falske regnskaber, som de skulle have lavet og sendt til Valkendorf.²³⁶ Didriksen skulle også være en *skalch*, der også før var rømmet fra godtfolks tjeneste.

Han endte brevet med, at han i gennem længere tid havde været generet og efterhiget, da man ønskede hans ... *endellig forderf och wndergang*... Derfor havde han ingen anden at ty til end Gud og hans højhed kongen.²³⁷ Brevet tyder derfor på, at Magnus forsøgte at udnytte sin position som kongens klient og få beskyttelse og velvilje. Men i brevet ser vi også for første gang belæg for den konflikt, som Magnus var del af og den forfølgelse han mente sig udsat for.

Om sommeren 1583 var Magnus på Færøerne. Som respons på Jons afsættelse som lagmand, fik Magnus og Jon samlet en forsamling, som mødtes den 25. juni. Forsamlingen talte 19

²³³ Skriftlig vidneforklaring fra Palle Christensøn afgivet til Valkendorf, udaterede. RA: Kancelliets afleveringer. Færøerne. Div. sager no. 37. (Degn s. 50-51.)

²³⁴ Åbent brev fra Frederik 2. til Færøerne, 27/4-1583. RA: Norske registre. (Evensen dok 173.)

²³⁵ Zachariassen s. 198.

²³⁶ Disse dokumenter er ikke bevarede. (Zachariassen s. 200). Men af Magnus brev fremgår det, at han havde modtaget disse to vidneforklaringer.

²³⁷ Brev fra Magnus Heinason til Frederik 2. RA: Kancelliets afleveringer. Færøerne. Div. sager no. 37. (Degn s. 50-51.) Brevet er ikke dateret, men Zachariassen mente, at det må have været skrevet efter kongen havde forbudt Magnus handel på Færøerne. (Zachariassen s. 200.)

lagttingsmedlemmer, flertallet af Lagtinget, samt 5 præster. Til stede var kongens høvedsmand, Jacob Meyer, samt den kongelige foged, Mikkel Ibsøn. Jon oplæste en erklæring for forsamlingen. I erklæringen spurgte han bl.a. forsamlingen om han nogen sinde havde gjort nogen uret i sit embede eller som privatperson have forbrudt sig mod loven. Lagmændene og præsterne bevidnede hans uskyld og gav samtidig Jon det bedste skudsmål.²³⁸

Efter alt at dømme har forsamlingen også givet Magnus det bedste skudsmål. Af ukendte grunde er denne erklæring ikke bevaret, men Magnus' anden bror, Heine, tilvejebragte en ny vidneerklæring, dateret 17. august samme år. Magnus var ikke selv til stede ved mødet, han var på dette tidspunkt taget tilbage til Bergen²³⁹ og i denne erklæring vedstod 12 lagttingsmænd sig deres vidneudsagn fra 25. juni, samt bevidnede, at de intet dårligt kunne sige om, eller havde hørt andet end, at Magnus havde bragt øernes befolkning godt al den tid han havde været der.²⁴⁰

Årsagen til, at disse vidneudsagn blev fremskaffet igen, må have været, at de to, Jacob Meyer og Mikkel Ibsøn, nogle dage forinden havde fået en ny vidneforklaring fra 25 mænd, bl.a. Magnus' bror, Jon, og den nye lagmand, Isak Guttormsøn. I denne bevidnede de, at de tilsammen havde givet Magnus' værdier for 1714 daler og 60 gylden.²⁴¹ På dette dokument underskrev og bevidnede senere Søren Flue, at han havde fået denne klage, mens han var på Færøerne i 1582, dog uden at han havde nedfældet den i sin rapport.²⁴²

Senere på året var der en intern retssag i Bergen mellem Magnus og hans tidligere handelsfæller fra det første handelsforetagende, Hans Pedersøn og Søren Andersøn. De havde stævnet Magnus for at få rede på deres fælles regnskab, da de mente, at de fortsat havde penge til gode hos Magnus. Samtidig anklagede de Magnus for at have bedraget dem ved finansieringen af Grønlandsekspeditionen, hvor han skulle have pålagt dem at hjælpe med finansieringen under påskud af, at kongen havde befalet ekspeditionen. Dog endte denne sag uden domfældelse.²⁴³

I januar 1584 var Magnus hos kongen og med sig havde han vidneerklæringerne fra Færøerne. Han klagede over de usande anklagerne om svindel og anmodede om at få sine

²³⁸ Jon Heinessøns skudsmål, 25/6-1583. RA: Kancelliets afleveringer. Færøerne. Div. sager no. 37. (Degn s. 42-46.)

²³⁹ A. Degn s. 47.

²⁴⁰ Skudsmål af 17/8-1583. RA: Kancelliets afleveringer. Færøerne. Div. sager no. 37. (Degn s. 46-47.)

²⁴¹ Gylden er en færøsk værdienhed, som havde samme værdi som en daler.

²⁴² Lagtings vidner. 14/8-1583. RA: Kancelliets afleveringer. Færøerne. Div. sager. No. 37. (Degn s. 47-49.)

²⁴³ RA: Herredagsdombog 1586-88. Dom imellem Valkendorf og Mogens Heinesen af 3. juni 1586.

handelsprivilegier tilbage. Samtidig fremførte han en klage fra Jon over det mistet sit lagmandsembede. Kongen erklærede, at han ikke kendte til årsagen for Jons afskedigelse, samt at vidneerklæringerne rensede Magnus for alle anklagerne. Derfor videresendte han vidneerklæringerne til Valkendorf i København, for at han skulle komme med sin mening om sagen.²⁴⁴

Disse vidneerklæringer var dog forgæves. For Jons vedkommende så blev han ikke indsat i Lagmandsembedet igen og selvom Magnus undslap en dom i sagen, så fik han ikke retten til Færøhandelen igen.

I to skrivelser, dateret 10. februar 1584, gav Valkendorf kongen en rapport, skrevet personlig af ham selv og redegørelse for, hvorfor handelsrettighederne var taget fra Magnus og hvorfor Jon havde mistet sit embede.

Årsagen til, at Jon havde mistet Lagmandsembedet skyldtes uduelighed. Han havde handlet eftergivende overfor Magnus og dette på kongens bekostning. Beviset på dette var bl.a. vidnesbyrdet han havde givet omkring Klercks plyndringer. Vedrørende skudsmålene som Jon og Magnus havde fået fra Lagtinget, så kunne værdien i disse af, da nogle af samme mænd også havde vidnet omkring Klercks plyndringer.

Valkendorf skrev, at han frygtede, at kongen ville give Magnus handelsrettighederne tilbage. For at bevise og retfærdiggøre, at Magnus havde mistet handelen, henviste Valkendorf til alle de tidligere beviser fra bl.a. Søren Flue. Til sidst oplyste han kongen, at Magnus' fjernelse fra færøhandelen havde medført en forøgelse af kongens indtægter på mere en 1000 dalere.²⁴⁵

Årsagen til, at Magnus mistede færøhandelen, var derfor ikke kun de omfattende beviser. Valkendorf havde i sit embede som rentemester formået at effektivisere administrationen og forøge statsmagtens indtægter og dette må have medført tillid fra kongen til Valkendorfs evner og handelspolitik. Men Valkendorf henvisning til forøgede indtægter må have været et afgørende argument for at fratage Magnus handelen.

Magnus kom aldrig igen til at have tilladelse til handel på Færøerne. Der er dog næppe nogen tvivl om, at Magnus ønskede at få handelen igen. Men på dette tidspunkt i 1584 har han været fuldt okkuperet med sagen omkring Margrethe Gyntersberg, som var ved at nå sit højdepunkt.

²⁴⁴ Brev fra Frederik 2. til Valkendorf, 30/1-1584. RA: Sjællandske tegnelser. (Evensen dok 176.)

²⁴⁵ Brev fra Valkendor til Frederik 2. 10/2-1584. RA: Kancelliets afleveringer. Færøerne. Div. sager. No. 37. (Degn s. 60-68.)

En handelspolitisk konflikt

Valkendorf blev gennem sit embede del af konflikten, da han som rentemester havde ansvaret for og skulle føre tilsyn med Færøhandelen.

Magnus' aktiviteter på Færøerne gav anledning til adskillige anklager og omfattende bevismateriale på svindel og embedsmisbrug. Derfor var det Valkendorfs pligt at få orden i tingene og straffe den ansvarlige, Magnus.

Dog må man tage i betragtning, at anklagerne og beviserne blev fremlagt af Valkendorf og de mest omfattende anklager desuden blev fremskaffet af Søren Flue, som var i Valkendorfs tjeneste.²⁴⁶ Derfor kan man se bevismaterialet i lyset af, at der har der være tale om modstridende bevisførelse og forklaringer. Men man må desuden formode, at Valkendorf havde interesse i at få fravristet Magnus Færøhandelen.

Man har i den færøske historieforskning, især Louis Zachariassen, undersøgt og forsøgt at sætte spørgsmålstegn ved anklagernes og bevisernes holdbarhed. Af nyere dato har Nolsø og Jespersen diskuteret omstændighederne omkring denne famøse falske alen. Ifølge dem kan årsagen til miseren sandsynligvis skyldes, at der var tale om en hamburgsk alen, som man i middelalderen havde brugt på Færøerne. Denne alen målte 57,3 cm, mens måleenheden som blev brugt i Danmark var 62,77 cm.²⁴⁷

Dog kan man ikke komme uden om de talrige og omfattende anklager og bevisførelser mod Magnus og derfor må man se konflikten, som et forsøg fra Valkendorfs side på at få Magnus stillet til ansvar for sine gerninger. Det er også i denne kontekst, at Troels Lund så kimen til konflikterne. Ud fra sin pligtfølelse begyndte Valkendorf at forfølge Magnus på grund af hans bedrag. Men også med hævnmotiver og vrede over Magnus' misbrug af den tillid Valkendorf havde vist ham ved at give tildeling af handelsrettigheder.

Men man må også se konflikten som en interessekonflikt. Før Magnus fik handelsrettighederne havde kongen selv drevet handelen. Dette var sket på Valkendorfs opfordring og ønske, samt at han senere forslø, at hvis kongen ikke ønskede at drive handelen, så skulle borgere i København drive den.²⁴⁸ Dette stammede fra Valkendorf politik, med at favorisere det københavnske købmandskab og sandsynligvis fra et ønske om at lade handelen udgå fra København, hvor han havde mere kontrol over handelen. Da Frederik 2. gav Magnus og hans medredere i Bergen handelsrettigheder, valgte han dermed at forkaste Valkendorfs råd. Måske

²⁴⁶ Hassø s. 118.

²⁴⁷ Nolsø & Jespersen, 1. bind, s. 245.

²⁴⁸ Brev fra Frederik 2. til Christoffer Valkendorf 6/12 – 1578. RA - Sjællandske tegnelser. (Evensen dok. 143)

fordi han så en mulighed for at vise sin myndighed overfor Valkendorf.²⁴⁹ Derfor må man antage, at Valkendorf havde ønsket om at få færøhandelen til København. Dette kom til syne i det andet handelsforetagende, som efter Valkendorfs råd og ønske, foruden Magnus bestod af Jochim Thim fra Hamborg og Jørgen Kyd fra København. Valkendorfs fik også efter, at Magnus mistede handelsprivilegierne, gennemført sin politik, da handelen i 1586, blev tildelt Jochim Wichmand fra Hamborg og Oluf Matssøn fra København.²⁵⁰ Desuden taget i betragtning af, at Valkendorf havde tætte forbindelser til den københavnske handel, som han favoriserede.²⁵¹ Derfor kan Valkendorf muligvis have haft klienter iblandt købmænd i København, hvis handelsinteresser han ønskede at pleje. Forbindelser som uden tvivl har medført ham økonomisk gevinst.

Derfor var anklagerne om uregelmæssigheder og svindel i Magnus' handelsforetagende en oplagt måde at få frataget ham handelsrettighederne og en mulighed at få dem til København. Derfor kan man betragte Valkendorfs rolle og handlinger i konflikten om færøhandelen som et spørgsmål om handelspolitiske interesser.

Valkendorf burde være tilfreds, da det andet handelsforetagende bliver foranstaltet i slutningen af 1581 og handelen kom til at gå fra København. Men i stedet synes konflikten at blive optrappet, især da Valkendorf sender Søren Flue til Færøerne. Det er også på dette tidspunkt, at man i Magnus' brev til Frederik 2. i 1583 ser de første belæg i kilderne for, at Magnus så sig forfulgt og man ser belæg for en decideret konflikt. Derfor må man antage, at der allerede i på dette tidspunkt var tale om en konflikt mellem Christoffer Valkendorf og Magnus Heinason. En konflikt der ikke kun handlede om handelsforhold, men en konflikt hvor Valkendorf ønskede at få Magnus fældet. Årsagen til denne eskalering i konflikten må have været sagen med Margrethe Gyntersberg.

3.4 Konflikten med Peder Hanssøn og Margrethe Gyntersberg

Kort tid efter Magnus' hjemkomst fra Grønlandsekspeditionen den 22. august 1581, blev han anklaget for voldtægt. Anklagerne kom fra lagmanden for Nordlandene, Peder Hanssøn, som

²⁴⁹ Arup 1932 s. 634.

²⁵⁰ Handelstilladelse fra Frederik 2. 22/2-1586. (Evensen dok 187.)

²⁵¹ Ladewig Petersen s. 282

anklagede Magnus for at have voldtaget hans kone, Margrethe Gyntersberg, nogle år tidligere.²⁵²

Margrethe og Peder Hanssøn gik til hendes fader, Axel Gyntersberg, som efterfølgende stævnedes Magnus for retten i Bergen. Sagen kom for retten i Bergen den 11. september 1581 og Magnus mødte for retten.²⁵³ Men Magnus' forhold til Hans Lindenov må efter alt at dømme have haft afgørende indflydelse på denne retssags udfald.

Margrethe vidnede for retten og desuden angav hun flere detaljer fra deres forhold. Magnus tilbageviste alle anklagerne og dermed stod påstand mod påstand. Hans Lindenov, som tilsyneladende var til stede ved retten som tilskuer, begærede derefter, at Magnus skulle få mulighed for at bekræfte sit vidneudsagn gennem en ed. Flere af medlemmerne af retten protesterede og fastholdt, at Magnus havde givet en ufyldstgørende forklaring, men eftersom at Lindenov ikke var impliceret i sagen, lod det sig gøre. Magnus svor med hånden på bibelen, at han var uskyldig. Efterfølgende dømte retten Magnus fri for sagen, samt at hans ære og rygte skulle stå ukrænket, så længe hans ed stod ved magt.²⁵⁴

Derefter lod Lindenov Margrethe fængsle. Magnus var derimod sluppet fri og kunne han fortsætte til Danmark for at aflægge rapport om Grønlandsekspeditionen for Frederik 2.

Omkring årsskiftet var Magnus tilbage i Bergen og efter alt at dømme ønskede han at indgå ægteskab med Sofie. Ifølge Troels Lund må Gyntersbergs familien i første omgang have modsat sig ægteskabet, da familiens ære stadig var krænket. For at genoprette familiens ære gik en af sønnerne til Margrethe på Bergenhus, hvor hun var fængslet og tvang hende til at underskrive en ny vidneforklaring,²⁵⁵ hvor hun tilstod, at alle hendes anklager var usande og at det var hendes mand, der af had mod Magnus havde tvunget hende til at komme med sine anklager.²⁵⁶

Nu var Gyntersbergfamiliens ære tilsyneladende genoprettet og den 25. februar 1582 blev Magnus gift med Sofie.²⁵⁷

²⁵² Rettertingsdom af 26. januar 1583. Dokumentet fandtes oprindeligt i Rigsarkivet under samlingen: Pergamentsbreve Domme no. 121. Dokumentet er siden overdraget og findes nu i det norske Rigsarkiv.

²⁵³ Norske Rigsarkiv: Kongehusets og rigets arkiv. Rettertingsdom af 26. januar 1583.

²⁵⁴ Norske Rigsarkiv: Kongehusets og rigets arkiv. Rettertingsdom af 26. januar 1583.

²⁵⁵ Troels Lund s. 90-91

²⁵⁶ Norske Rigsarkiv: Kongehusets og rigets arkiv. Rettertingsdom af 26. januar 1583.

²⁵⁷ RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598.

Magnus lod dog ikke sagen ligge. Han anklagede Peder Hanssøn for ærekrænkelse og krævede erstatning, men Peder Hanssøn unddrog sig ansvaret med det påskud, at det ikke var ham, der havde anklaget Magnus. Kort tid efter drog Magnus til søs for at drive sin handelsvirksomhed, men forinden skrev han til kongen og bad ham nedsætte en kommission at afgøre sagen. Kongen befalede derefter lensmanden for Trondheim at nedsætte en kommission.²⁵⁸

Margrethe og Peder Hanssøn har sandsynligvis modsat sig at møde for kommissionen. De havde i hvert fald i kraft af deres position som adelsfolk ret til dette, da det kun var Rigsrådet, der kunne dømme adelige i æressager. Sagen blev derfor lagt for Rigsrådet.

Imellem tiden var Margrethe fremkommet med flere anklager og nye oplysninger i sagen. Hun krævede, at Hans Lindenov foretog undersøgelser og oplyste, hvor liget af hendes og Magnus' barn lå begravet. Lindenov sendte folk til stedet, hvor man fandt resterne af et barnelig.²⁵⁹

Sagen kommer for Rigsrådet – Valkendorf bliver involveret

Rigsrådet kom sammen for at dømme i sagen i begyndelsen af december 1582. I et brev fra kongen til Hans Lindenov fremgår det, at Hans Pederssøn var mødt og Magnus havde undladt at møde, men var taget til Hamborg i handelsærinder. Der blev erklæret, at Magnus' udeblivelse var yderst mistænkelig og kunne anses for et forsøg at forhindre rettens gang. Derfor blev det pålagt Hans Lindenov at sørge for at Magnus mødte for retten. Samtidig blev Magnus økonomiske forhold inddraget og der blev bedt om en udredning af Magnus' finansielle mellemværende i forbindelse med den garanti Magnus skulle stille hos Lindenov i forbindelsen med færøhandelen. Desuden bad man Lindenov om en redegørelse for, hvem der var økonomiske kautionister i Magnus' handelsforetagende. For hvis Magnus ikke mødte for retten ville Lindenov og garanterne blive stillet til ansvar og hæfte økonomisk.²⁶⁰

I brevet ser man, at der nu blev lagt pres på Lindenov og man har haft formodninger om, at Lindenov var medejer i Magnus handelsforetagende. Men Valkendorf har sandsynligvis haft indflydelse på det pres, der nu blev lagt på Hans Lindenov. Man må også formode, at

²⁵⁸ Norske Rigsarkiv: Kongehusets og rigets arkiv. Rettertingsdom af 26. januar 1583.

²⁵⁹ Norske Rigsarkiv: Kongehusets og rigets arkiv. Rettertingsdom af 26. januar 1583.

²⁶⁰ Brev fra Frederik 2. til Hans Lindenov, 9/12-1582. RA: Norske tegnelser. (Evensen dok. 167.)

Valkendorf har haft mistanke om, at Magnus forsøgte at undvige retssagen, for på dette tidspunkt havde han beslaglagt gods tilhørende Magnus.²⁶¹

Rettertinget den 26. januar 1583 på København slot.

Den 1. januar 1583 befalede kongen så 8 rigsråder, heriblandt Christoffer Valkendorf, at dømme i sagen mellem Magnus og Peder Hanssøn, heriblandt Christoffer Valkendorf.²⁶²

Den 26. januar 1583 var forsamlingen samlet på Københavns slot og Magnus var til stede. Retten bestod foruden de 8 Rigsråder, af 11 adelsmænd.

Ved retten forsvarede Magnus sig mod anklagerne om blodskam. Angivelig havde han samlet ikke mindre end 28 beviser for sin uskyld, men retten betvivlede tilsyneladende så meget disse bevisers værdi, at retten ikke en gang lod dem indføre i domprotokollen. Dermed stod Magnus kun med sit ord og påstand. Derefter fremlagde Peder Hanssøn sin side af sagen. Hans modpåstand understøttedes af Axel Gyntersberg, der nu tilsyneladende tog Peder Hanssøns parti.

Margrethe mødte dog ikke for retten, da hun efter forlydende skulle være meget syg. Hun må dog have været i København, for Valkendorf havde sørget for, at hun gav en skriftlig erklæring til tre af byen præster. Præsterne havde bedt hende om at afgive en erklæring om, hvilken af hendes to modstridende forklaringer var sand. Hun erklærede, at Magnus var fader til hendes afdøde barn og at hendes tidligere skriftlige vidneudsagn mod hendes mand var hende blevet påtvungne med trusler og vold. Retten dømte derefter Peder Hanssøn fri for Magnus' anklager om ærekrænkelse og at Margrethes tidligere anklager mod ham skulle ikke komme ham til skade.

Magnus stod ikke anklaget i denne sag, da hverken han eller den ed, som han havde afgivet ved retten i Bergen, var indanket for denne domstol. Frederik 2. var ikke til stede ved retten, men dommerne opfordrede udtrykkeligt kongen om at genoptage sagen og indstævne Magnus.²⁶³

²⁶¹ Brev fra Frederik 2. til Valkendorf 26/2-1583. RA: Sjællandske tegnelser. (Evensen dok. 169.)

²⁶² Brev fra Frederik 2. til Rigsråder, 1/1-1583. RA: Skaanske tegnelser. (Evensen dok. 168.)

²⁶³ Norske Rigsarkiv: Kongehusets og rigets arkiv. Rettertingsdom af 26. januar 1583.

Magnus fik dog efterfølgende sit beslaglagte gods tilbage.²⁶⁴ På trods af at dommerne havde tilkendegivet, at de mente, at han burde dømmes, genoptog Magnus anklagerne og stævnedes Peder Hanssøn endnu engang og der skulle derfor falde dom ved de næste Herredage.²⁶⁵

Det er uvidst, hvorfor Magnus genoptog anklagerne, trods dommernes åbenbare erklæringer. Ifølge Troels Lund måtte Magnus have været klar over, at han var sluppet billigt og at det kun var omstændighederne og de juridiske formalia der, forhindrede domstolen og Valkendorf i at dømme ham. Men eftersom at det kun var et mindretal af Rigsrådet, der havde været samlet, var der kun tale om en kommission og ikke et decideret Retterting. Dermed kunne man betvivle domstolens gyldighed og han kunne nægte at anerkende Peder Hanssøns frikendelse.²⁶⁶

Under retssagen var der også kommet anklager fra Peder Hanssøn og Axel Gyntersberg mod Hans Lindenov. Lindenov stævnedes derfor også Peder Hanssøn og Axel Gyntersberg for ærekrænkelse.²⁶⁷

Herredagene i 1584

Herredagene, hvor der skulle falde dom, skulle efter planen afholdes i Odense fra den 27. juni, men på grund af pestudbrud blev de flyttet til Antvorskov nogle dage senere.²⁶⁸

Den 4. juli faldt der dom i sagen mellem Hans Lindenov og Peder Hanssøn. Under retssagen i København havde Peder Hanssøn anklaget Hans Lindnov for at have fængslet Margrethe og med vold at have tvunget hende til at komme med falske vidneudsagn. Lindenov tilbage viste anklagerne om vold mod Margrethe med den påstand, at han overhovede ikke havde ladet hende fængsle. Han havde ladet hende bo i et kammer på slottet, men dette var sket efter hendes faders anmodning.

Peder Hanssøn tilbageviste denne påstand med, at Margrethe var blevet ført til slottet med magt og hun under opholdet ikke havde fået lov at forlade kammeret eller modtage besøg.

Lindenov blev dog frikendt for Peder Hanssøns og Axel Gyntersbergs anklager, men på kongens opfordring forlangte han ikke straf over modparten.²⁶⁹ Ifølge Troels Lund var dette

²⁶⁴ Brev fra Frederik 2. til Valkendorf 26/2-1583. RA: Sjællandske tegnelser. (Evensen dok. 169.)

²⁶⁵ Brev fra Frederik 2. til Lagmænd og råd i Bergen, april 1583. RA: Norske tegnelser. (Evensen dok. 171.)

²⁶⁶ Troels Lund s. 105.

²⁶⁷ Brev fra Frederik 2. til Valkendorf, 26/2-1583. RA: Sjællandske tegnelser. (Evensen dok. 170.)

²⁶⁸ Troels Lund s. 136-137.

²⁶⁹ RA: Herredagsdombog. Dom imellem Hans Lindenov og Peder Hanssøn af 4. juli 1584.

udtryk for, at kongen ønskede at få lagt låg på yderligere stridigheder, for konflikten skulle finde sin endelige afslutning ved Magnus' sag, der skulle komme efterfølgende.²⁷⁰

Magnus' flugt

Magnus havde været i Odense.²⁷¹ Men nu var han forsvundet. Da han angiveligt var flygtet, beordrede kongen den 6. juli et krigsskib til Bergen for at få fat på Magnus.²⁷² Det lykkedes tilsyneladende ikke at få fat på Magnus, men hvor han befandt sig, vides ikke. Den 22. december 1584 sendte kongen Magnus et brev. Af brevet fremgår, at Magnus ikke længere var borger i Bergen og derfor må have forladt kongeriget. Vi ved i hvert fald, at han i februar året efter opholdt sig i Enkhuyzen nord for Amsterdam.²⁷³

Kongens skrivelse af 22. december 1584 var sandsynligvis et svar på et brev fra Magnus, hvor han forklarede årsagerne til sin flugt. Af kongens skrivelse fremgår det, at årsagen til Magnus' flugt var, at selvom han var uskyldig, så frygtede han uret i sagen, da han forinden var blevet *besværges* – truet igennem ed.²⁷⁴ Noget tyder derfor på, at Magnus var eller påstod, at han under Herredagene var blevet udsat for trusler og at nogen havde bedyret eller direkte svoret, at han ville blive dømt. Denne påstand blev senere understøttet af Hans Lindenov, som erklærede, at Magnus var blevet berørt af truslerne og havde frygtet uretfærdig rettergang og derfor havde valgt at udeblive fra retten.²⁷⁵

Frederik 2. imødegik Magnus' klager, lovede ham frit lejde til at komme tilbage til kongeriget og lovede ham kongelig beskyttelse til sagen var blevet afgjort af Rigsrådet ved en Herredag.²⁷⁶

Dette er det sidste vi hører om sagen med Margrethe Gyntersberg og Peder Hanssøn. Sagen kom aldrig igen for Herredagene og blev tilsyneladende ikke genoptaget. Det er uvidst om og hvad der skete videre i sagen. Troels Lund mente, at Margrethe Gyntersberg muligvis døde kort tid efter og sagen derfor blev nedlagt. Desuden mente han, at Magnus kunne have udnyttet det frie lejde til at mødes med Frederik 2. og at han ved dette møde har fået et

²⁷⁰ Troels Lund s. 138-139.

²⁷¹ RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598.

²⁷² Bestaltning til Gillebert Jung, 6/7-1584. RA: Sjællandske tegnelser. (Evensen dok. 179.)

²⁷³ Troels Lund s. 146.

²⁷⁴ Åbent brev og lejde til Magnus Heinason, 22/12-1584. RA: Norske registre. (Evensen dok. 182.)

²⁷⁵ RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598.

²⁷⁶ Åbent brev og lejde til Magnus Heinason, 22/12-1584. RA: Norske registre. (Evensen dok. 182.)

mundtligt løfte om, at sagen ikke ville blive genoptaget.²⁷⁷ Det er meget muligt, at Frederik 2. har lagt låg på sagen, for at beskytte Magnus.

Noget tyder dog på, at der i den første tid efter Magnus var flygtet, var problemer i forholdet mellem Frederik 2. og Magnus. Hvis visen *Mogens Heinesen af Norge* blev digtet i de første år af Magnus' eksil, så tyder det på, at der var gået skår i forholdet til Frederik 2. Visen er en tydelig appel til kongen om beskyttelse og om at genvinde kongens gunst. Årsagen til, at Magnus tilsyneladende var faldet i unåde, må have været konflikten alvorlige karakter. Magnus var flygtet fra rigets højeste domstol og havde dermed unddraget sig og trodset kongens lov og myndighed. I modsætning til tidligere var det ikke kun en sag om uredeligheder i handel og embedsmisbrug, men om blodskam og voldtægt, samt en konflikt som omhandlede ærekrænkelse og overgreb mod adelige.

Men Magnus genvandt efter alt at dømme Frederik 2.s gunst og beskyttelse. For selvom Magnus var tilbage i Danmark og til stede ved Herredagene i 1586, blev sagen ikke genoptaget. Ved disse Herredage stod Magnus som anklaget i en sag mellem ham og Christoffer Valkendorf

En eskaleret konflikt

Valkendorf blev, som i konflikten om færøhandelen, involveret i sagen i kraft af sit embede, da han som rigsråd skulle dømme i sagen. Men da sagen kommer for Rigsrådet, ser man, at han indtog en aktiv rolle i bevisførelsen.

Vi ved dog ikke, hvilken forbindelse Valkendorf havde til Peder Hanssøn og Gyntersberg familien, eller om han har lovet dem sin støtte i konflikten. Men efter sin tid som lensmand i Bergen, havde Valkendorf stadig forleneringer i Norge.²⁷⁸ Vi ved også, at han under sin tid i Bergen, under stridighederne med Hanseaterne, samarbejdede med Margrethes morfar, Trond Benkestok.²⁷⁹

I 1584 er der flere belæg for, at der var tale om en eskaleret konflikt. Efter Magnus var flygtet i eksil, kom der konkrete påstande og beskyldninger om, at nogen truede Magnus efter hans liv. I denne periode ser man også mere tydelige hentydninger til, at Magnus blev forfulgt og at der er tale om en udpræget konflikt. I visen siges det: *Nu er her nogenn iblandt, Som vill minn*

²⁷⁷ Troels Lund s. 146-147.

²⁷⁸ Østvedt s. 48-49.

²⁷⁹ Hassø s. 17.

(Magnus') *lykke misunde; Endog ieg dølger, de erre vell kientt, Falske erre alle deris grunde.*²⁸⁰

I visen bliver navnene på Magnus' modstandere ikke nævnt, hvilket de heller ikke var blevet tidligere. Men der blev sagt, at de er kendte, hvilket tyder på, at det var en offentlig hemmelighed, hvem de var og at det var magtfulde fjender. I visen henvises der desuden formodentlig til sagen og at der var konspirationer mod Magnus, som skulle få ham fra livet: *Sidenn kom ieg till Dannemarkk Och menthe minn saag att for svare, Der hauffde de verrit paa min baag, Thi vandrer ieg nu udi faare.*

Selvom Valkendorf blev involveret i sagen gennem sin stilling i Rigsrådet, er der grund til at tro, at konflikten på dette tidspunkt var blevet personlig. For i sommeren 1586 stod Magnus igen ved Rettertinget i en sag, hvor Valkendorf stod som anklager, nu ikke kun som repræsentant for statsmagten, men også privatperson.

3.5 Retssagen ved Herredagene i 1586

Denne konflikt kom at være kortvarig. Sammenstødene begrænsede sig til en retssag under Herredagene i 1586. Årsagen til retssagen var et brev, som Magnus Heinason skulle have skrevet tilbage i 1582.

Den 10. juni 1582 sendte Magnus et brev til Bergens byfoged, Hans Møller. Brevet blev sendt fra Shetlandsøerne, hvor Magnus på det tidspunkt var, enten i handelsærinder eller forbindelse med sit kapervirke.²⁸¹ Brevet drejede sig bl.a. om den på det tidspunkt igangværende sag mellem ham og Peder Hanssøn. Kongen havde efter Magnus' ønske beordret lensmanden for Trondheim, at nedsætte en kommission, som skulle foretage en afgørelse. I brevet sagde Magnus, at han ikke havde mulighed for at møde for denne kommission og derfor bad han Hans Møller varetage sin sag. Årsagen til, at Magnus ikke kunne møde for denne kommission var, at han skulle have modtaget en skrivelse fra Christoffer Valkendorf, som drejede sig om gods, som Christoffer Valkendorf og Jørgen Kyd havde sendt til Færøerne og som Valkendorf

²⁸⁰ Jf. bilag 3.

²⁸¹ Det omtalte brev er ikke blevet bevaret. Men der bliver referet til dets indhold domsprotokollen, men det fremgår at man ved retssag kun har haft en afskrift til rådighed. RA: Herredagsdombog 1586-88. Dom imellem Valkendorf og Mogens Heinesen af 3. juni 1586.

bad Magnus forhandle, da det var deres fælles gods. Derfor har det angiveligt fremgået af brevet, at Magnus og Valkendorf var i kompagniskab sammen.²⁸²

Det er uvidst, hvorfor Magnus sendte dette brev. Det var uden tvivl et forsøg på at undgå at møde for kommissionen, som dog aldrig blev til noget, da Peder Hanssøn nægtede at møde. Troels Lund mener også, at det nævnte brev, som Magnus påstod at have fået fra Valkendorf, var et forsøg at afskrække Peder Hanssøn, men også sine tidligere handelsfællede, Søren Andersen og Hans Pederssøn, som på det tidspunkt sandsynligvis ønskede at lægge sag an mod Magnus omkring deres økonomiske mellemværende. Dette gjorde han ved, i sit brev til Hans Møller, at antyde, at han og Valkendorf var i kompagniskab. Men Magnus sikrede sig med, hverken at underskrive brevet eller sætte sit segl på brevet.²⁸³

På et eller andet tidspunkt må dette brev eller oplysninger derom være kommet Valkendorf i hænde. For Valkendorf stævnedes Magnus. Den 15. februar 1585 skrev kongen til Hans Lindenov og bad ham give Magnus besked om at møde for de kommende Herredage. Samtidig pålagde han Magnus at medbringe efterviselige kongelige skrivelser, hvor kongen skulle have tildelt Magnus hverv og befalinger, som kongen dog ikke kendte nogen til.²⁸⁴

Retssagen

Selv om man kunne formode at Magnus, som det var sket før, ville udeblive fra denne retssag, så mødte Magnus dog for Herredagene og sagen kom for retten den 3. juni 1586.²⁸⁵

Valkendorf kom ved retssagen frem med yderligere anklager og bevismateriale mod Magnus, der skulle bevise Magnus' letfærdighed: ... *at wille bevisse Och haffde for^{ne} Christoffer Vallchendorff nogen andre breffue for oss tillstede huor mz hannd mennthe sig nochsom at wille bevisse hanns letferdighz...*

En afskrift af Magnus' omtalte brev, denne ... *Løgagtige schriffuelse...* blev fremlagt. Valkendorf forsikrede, at han aldrig havde haft ønske om eller havde været i kompagniskab – *maschabij*, med Magnus, som det ellers fremgik af Magnus' brev. Han stod ej hellere på venskabelig fod med Magnus, som man ellers kunne formode ud fra brevet.

²⁸² RA: Herredagsdombog 1586-88. Dom imellem Valkendorf og Mogens Heinesen af 3. juni 1586.

²⁸³ Troels Lund s. 96-97.

²⁸⁴ Brev fra Frederik 2. til Hans Lindenov anrørende Magnus Heinason. RA: Norske tegnelse. (Evensen. Dok 185.)

²⁸⁵ RA: Herredagsdombog 1586-88. Dom imellem Valkendorf og Mogens Heinesen af 3. juni 1586.

Valkendorf henviste til breve, som trods de ikke var vedkommende for sagen, skulle bekendtgøre og bevise Magnus' letfærdighed: ... *widere Beretthe Christoffer Vallchendorff at hand haffde entha adschillige breffue, Begerrede the motte lessis iche forthj the thenne sag nogit wedtkom, men paa thz at mand dissbeder kunde forfarre for^{ne} Mogens Heinessens letferdighz...*

Derefter fremlagde Valkendorf et brev, som var et rejsepas, udstedt af Magnus den 12. februar 1582. Her titulerede Magnus sig som ... *Beffallingsmand offuer Ferrøe...*²⁸⁶

Valkendorf fortsatte med at komme med anklager og beviser. For at bevise Magnus' løgnagtighed fremlagde han en skriftlig erklæring fra Magnus tidligere medredere Søren Andersøn og Hans Pederssøn, vedrørende deres interne retssag med Magnus.

Retssagen handlede om, at Magnus' tidligere medredere mente at have penge til gode hos Magnus, fra deres fælles foretagender og at Magnus havde bedraget dem. Regnskabsbøger var blevet fremlagt, men det viste, at deres respektive redskaber ikke stemmede overens. Magnus skulle da have lagt hånden på sin regnskabsbog og svoret, at han ikke havde svindlet. Men Søren Andersen havde derefter udbrudt: ... *kierre Mogens suerrer iche mere her er allerede suoridt for møgit...* hvor Magnus blot havde svaret ... *huorforre hand schulle haffue suorret for møgit...*

Retssagen drejede sig også om finansieringen af Grønlandsekspeditionen. Magnus havde fordret, at hans daværende medredere skulle hjælpe med omkostningerne af ekspeditionen. Dette havde han gjort med at påstå, at kongen have pålagt ham at udføre ekspeditionen. Derudover blev der også fremlagt en skriftlig vidneforklaring, hvor Søren Andersen og to andre borgere i Bergen bevidnede, at Magnus aldrig hverken havde sejlet nord om eller havde været i nærheden af Vardøhus. Dette skulle bevise, at Magnus ikke havde udøvet sit kapervirke.

Med sig havde Valkendorf også et skriftligt vidneudsagn fra nogle fiskere, som Magnus nogle måneder forinden i Vesterhavet, skulle have udplyndret for 5 tønder fisk og 1 tønne brød.²⁸⁷

Magnus tilbageviste, som ventet, anklagerne. Det omtalte brev som Magnus skulle have sendt fra Shetlandsøerne var ... *Løgnactige* ... Det var dog ikke skrevet af ham, men en skriver. Brevet var heller ikke skrevet på hans befaling og dette kunne ses ved den manglende

²⁸⁶ RA: Herredagsdombog 1586-88. Dom imellem Valkendorf og Mogens Heinesen af 3. juni 1586.

²⁸⁷ RA: Herredagsdombog 1586-88. Dom imellem Valkendorf og Mogens Heinesen af 3. juni 1586.

underskrift og segl. Magnus kunne ikke sige, hvorfor skriveren havde skrevet, som han gjorde, men det måtte skyldes *wannuittighz* for denne skriver var en *schallchz*, som i øvrigt var borttrømmet fra hans tjeneste kort efter. Valkendorf forlangte, at Magnus skulle finde denne skriver. Magnus afviste dette, da skriveren havde været i flere forskelliges tjeneste efter han var flygtet fra hans. Magnus vidste derfor ikke, hvor denne skriver var nu.

Magnus vedstod at have erhvervet de omtalte fiskeres tøndere med fisk og brød. Men dem havde han fået. Fiskerne havde påsejlet hans skib og tønderne var erstatning for de beskadigelser, som fiskerne havde pådraget hans skib.

Vedrørende anklagen om, at Magnus aldrig havde været i nærheden af Vardøhus, unddrog Magnus sig med det ikke var hans idé, men at det derimod havde været Søren Andersens ønske, at Magnus skulle sejle nord om Vardøhus. Hvad angik finansieringen af Grønlands-ekspeditionen, så påstod Magnus, at Søren Andersen og Hans Pederssøn frivilligt havde bidraget.

Dommen

Frederik 2. var til stede ved retssagen og han har uden tvivl haft indflydelse på dommen. Valkendorf fik medhold i at det omtalte brev indeholdt usandheder og fik dermed en undskyldning. Magnus kunne dog ikke dømmes, da den skyldige var den omtalte skriver og dommen bekendtgjorde blot, at denne skriverdreng burde findes.²⁸⁸

Troels Lund kaldte denne retssag for *komisk*.²⁸⁹ Denne betegnelse er også meget passende, når man tager Magnus' særdeles opfindsomme og yderst tvivlsomme modbeviser i betragtning. Det burde også vække forundring, at Magnus undslap straf med dommen, til trods for de omfattende beviser, som foruden ærekrænkelse mod Valkendorf omfattede svindel, røveri og embedsmisbrug.

Ikke mindst da han havde betegnet sig som befalingsmand over Færøerne, et hverv som kongen erklærede aldrig at have givet. Men man kan have ladet disse anklager falde pga. af begrænsede beviser eller simpelthen godtaget Magnus' modbeviser.

Valkendorf fik dog en undskyldning for ærekrænkelsen og accepterede derfor dommen. Sagen udfald må først og fremmest bero på, at Frederik 2. har holdt hånden over Magnus. Det

²⁸⁸ RA: Herredagsdombog 1586-88. Dom imellem Valkendorf og Mogens Heinesen af 3. juni 1586.

²⁸⁹ Troels Lund s. 168.

tyder derfor også på, at problemerne i Magnus og kongens forhold var bilagt og han igen ydede sin klient støtte.

Retssagen og Valkendorfs stævning angiver også en væsentlig ændring i konflikten, for ved retssagen var Valkendorfs rolle ikke embedsmændens, men privatpersonen. Under retssagen forsøgte Valkendorf ikke kun at få genoprettet sin ære og få stadfæstet, at han ikke havde eller ønskede nogen tilknytning til Magnus Heinason. De yderligere anklager og beviser, som han havde samlet mod Magnus, var et angreb på Magnus som person og må derfor betegnes som et forsøg på karaktermord, da de skulle udstille Magnus løgnagtighed og letfærdighed.

Retssagen vidner også om, at Valkendorf var villig til at bruge vidtgående midler for at få Magnus dømt. På dette tidspunkt synes det, at Valkendorf ville have få Magnus fældet og at han ville bruge enhver lejlighed at forsøge. Derfor må man konkludere, at konflikten i 1586 for alvor var blevet en personlig konflikt. Men selvom Valkendorfs bestræbelser denne gang var frugtesløse, så skulle han 2 år senere få en ny mulighed for at få Magnus fældet.

3.6 Konflikten om *The John of Hull*

Den 14. marts 1585 opbragte Magnus, sammen med en skotsk pirat, Thomas Knightson, koffardiskibet *The John*, der var på vej fra Hull til London. Under overfaldet skulle Magnus angiveligt personligt have slået to medlemmer af den engelske besætning ihjel. Skibet blev efterfølgende ført til Orkneyøerne. Skibet blev tilbageleveret til ejerne, mens godset blev delt mellem Magnus, Knightson og den lokale jarl, Lord Robert Stewart, og blev senere anslået til en værdi af 2420 pund.²⁹⁰

Der synes ikke at være sket større ting i sagen de første år efter kapringen. Af engelske forvaltningsdokumenter fremgår, at de engelske myndigheder mente, at Magnus havde været i spansk tjeneste.²⁹¹ Dog fremgår det, at man havde sent en klage kapringen over til Frederik 2. Intet tyder dog på, at man fra det danske hofs side gjorde yderligere i sagen.²⁹²

²⁹⁰ Public Record Office. London. Calendar of State Papers relating to Scotland, Vol. IX, Glasgow 1915, s. 515-16. (West's privatarkiv.). RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. juli 1598.

²⁹¹ Det vides ikke om Magnus har været i spansk tjeneste, og om hvorvidt det engelske hof antog dette pga. af kapring af *The John*. I Slanges "Christian den fjerdes historie", fra 1749 bliver det skrevet, at Magnus havde

Den 5. juli 1588 ankom den engelske ambassadør, Daniel Rogers, til Helsingør for at møde den umyndige kronprins Christian og regeringen. Under opholdet i Helsingør hørte Rogers, at Magnus var i byen. Rogers anmodede derfor Formynderregeringen om at få sagen bragt for retten. Regeringen pålagde derefter Magnus at møde i København og forklare sagen. Rogers og Magnus havde mødtes på Hven, hvor Rogers havde aflagt besøg hos Tycho Brahe. Her havde Magnus aftalt med Rogers at mødes i København. Men Magnus var i stedet taget til Helsingør og videre til Bergen, hvilket sandsynligvis blev set som et forsøg på flugt. Rogers klagede og der udstedt en arrestordre på Magnus.²⁹³

Magnus blev efter alt at dømmes arresteret i Bergen og ført til København, hvor han blev fængslet. Samtidig blev Magnus' skib og gods beslaglagt.²⁹⁴

Sagens holdbarhed

Selvom der var kommet en klage fra det engelske hof, kan man sætte spørgsmålstegn ved, hvorfor sagen blev ført i Danmark.

Magnus havde været i nederlandsk krigstjeneste og derfor burde sagen være et anliggende mellem England og Nederlandene. Magnus skulle desuden stadig have været i nederlandsk tjeneste, da han havde modtaget en skriftlig attest fra Moritz af Oranien om orlov fra nederlandsk tjeneste og at han havde tjent ham med troskab. Denne anfægtelse af sagen blev også senere fremført af Hans Lindenov.²⁹⁵

Noget tyder også på, at Magnus har forsøgt et forsvar under dette påskud, for i ordren om at pågribe Magnus, blev der også givet bud om at få en angivelig og omtalt *Krigsbestilling* anskaffet og bragt til København.²⁹⁶ Denne krigsbestilling må have været det omtalte kaperbrev fra Moritz af Oranien. Kaperbrevet blev dog angiveligt udstedt den 7. juni 1585,²⁹⁷

været i Hertugen af Parmas tjeneste. Troels Lund afviste dog dette som en misforståelse. (Troels Lund s. 157-158) Man ved dog at Magnus i 1587 importerede salt fra Spanien til Bergen. (Handelstilladelse fra Bergens byråd, 20/8-1587. Det kongelige bibliotek – Thottske samling. (Evensen s. 188.)

²⁹² Rapport til det engelske hof, 2/6-1592. Public Record Office, London, S.P. 12-224; Calendar of State Papers, Domestic Series 1591-1594, Nendeln 1967. s. 229-30. (Wests privatarkiv)

²⁹³ Rapport fra Daniel Rogers til Privy Council. Public Record Office, London S. P. 75-1; Calendar of State Papers, Foreign Series, Vol. XXII, London 1936, s. 75-6. (Wests privatarkiv.) Brev til Nils Bild fra Formynderregeringen, 15/7-1588. RA: Norske tegnelser. (Evensen dok 195.)

²⁹⁴ Brev fra Formynderregeringen til Ove Lunge. RA: Jyske tegnelser. (Evensen dok. 196.)

²⁹⁵ RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598.

²⁹⁶ Brev til Nils Bild fra Formynderregeringen, 15/7-1588. RA: Norske tegnelser. (Evensen dok 195.)

²⁹⁷ RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598.

hvor overfaldet på *The John* fandt sted den 24. marts. 1585 og Magnus havde derfor ikke været i nederlandsk krigstjeneste, da kapringen fandt sted.

At sagen blev ført i Danmark kan skyldes politiske forhold. Der havde i flere år været stridigheder mellem Danmark og England om herredømmet over de nordatlantiske farvande. Herunder også en strid om englændernes sejlads på og handel med Rusland, som gik nord om Norge. Danmark krævede Øresundstold og fra dansk side anså man sig berettiget til afgifter fra englænderne, som kompensation for de mistede toldindtægter fra Øresund. I 1583 var det lykkedes af få englænderne at anerkende det danske overherredømme over Nord-Atlanten, samt at englænderne skulle betale en kompensation.²⁹⁸ I dagene hvor Rogers aflagde visit hos det danske hof, stævnedes den Spanske Armada mod England. Men i sin rapport til det engelske hof lagde Rogers stor vægt på det gode forhold til den danske regering, da det udtrykte den støtte England kunne forvente af Danmark under kampen mod Spanien.²⁹⁹

Derfor kan man formode, at formynderregeringen valgte at føre sagen, fordi man ønskede at bibeholde det gode forhold til England. Men det kan ses som skæbnens ironi, at Magnus kapervirke og Grønlandsekspedition havde været del i Frederik 2. bestræbelser at opretholde den danske kronens overherredømme over Nord-Atlanten. Noget tyder også på, at Frederik 2. havde været tilbage holdende med at føre sagen, hvis ikke ligefrem modvillig og anfaldende overfor de engelske klager.³⁰⁰

Men i sidste ende må Valkendorfs modstand mod Magnus have spillet en rolle. For som medlem af Formynderregeringen havde han indflydelse og magt til at få sagen bragt for retten og gennemført.

Enden

Senere på året kom sagføreren Thomas Humfrey³⁰¹ til København. Han var repræsentant for 32 handelsmænd fra Hull og York, der havde været ejere af lasten om bord på *The John*.

²⁹⁸ Frandsen s. 331-332.

²⁹⁹ West s. 13. Rapport fra Daniel Rogers til Privy Council. Public Record Office, London S. P. 75-1; Calendar of State Papers, Foreign Series, Vol. XXII, London 1936, s. 75-76. (Wests privatarkiv.)

³⁰⁰ I en senere redegørelse fra 1592, omkring sagen nævnes der at korrespondancen fra det danske hof var begyndt at blive mere imødekommende og/eller høflig - *courteously*. Dog nævnes der at kongen, Frederik 2. havde tidligere anvendt *...some rough speech...* i sine breve. Rapport til det engelske hof, 2/6-1592. Public Record Office, London, S.P. 12-224; Calendar of State Papers, Domestic Series 1591-1594, Nendeln 1967. s. 229-30. (Wests privatarkiv.)

³⁰¹ I de danske kilder kaldet Umfredt.

For Humfreys vedkommende drejede det sig uden tvivl først og fremmest om at få erstatning for lasten, da der var tale om store værdier, 2420 pund. Man må formode, at de 32 handelsmænd var i økonomiske problemer og var i fare for at gå konkurs.³⁰²

Men Humfrey krævede Magnus dødsdømt og han havde fået dette tilråd, da en dødsdom ifølge dansk lov ville det resultere i en erstatningspligt. Magnus tilbageviste anklagerne om pirateri og svor han kun var købmand.³⁰³

Selvom Frederik 2 var død, så havde Magnus andre magtfulde støtter, først og fremmest Hans Lindenov. Desuden tyder alt på, at andre adelsmænd også havde investeret i Magnus' handelsforetagende og disse ønskede at beskytte Magnus og deres investeringer. Noget tyder også på, at disse hjalp Magnus og forsøgte at trække sagen i langdrag for at få den at falde til jorden. Humfrey syntes til gengæld at frygte, at Magnus skulle undslippe ved hjælp af sine støtter. Magnus skal angiveligt have tilbudt Humfrey pant i nogle af sine skibe og deres last. Humfrey indvilligede, men før aftalen kunne gennemføres, krævede nogle danske adelsmænd skibene beslaglagt under påskud af, at de havde tilgodehavende hos Magnus.³⁰⁴ Der er uvidst, hvem disse adelsmænd var. Foruden Hans Lindenov kan det også have været Ludvig Munk, lensmanden i Trondheim. For det fremgår senere, at Ludvig Munk havde solgt Magnus et skib, uden at have ikke modtaget betaling for skibet.³⁰⁵ Desuden var Ludvig bror til Peder Munk, der var medlem af Formynderregeringen og som havde muligheder eller beføjelser til at beslaglægge skibene.

Men alt tyder på, at Humfrey havde og fik Valkendorfs støtte. Af de engelske dokumenter fremgår det, at Valkendorf havde lovet Humfrey at få gennemført sagen og erstatning. Desuden lånte Valkendorf Humfrey penge.³⁰⁶ Dette kan skyldtes, at Humfreys penge var ved at slippe op. Magnus og hans støtters strategi med at trække sagen i langdrag, var derfor begyndt at bære frugt. Valkendorf må derfor have lånt Humfrey penge, så han kunne fortsætte sit ophold i København og holde liv i sagen.

³⁰² Det fremgår af senere forvaltningsdokumenter, at disse købmænd var i økonomiske problemer. West s. 14-15.

³⁰³ Troels Lund s. 198-199. Med henvisning til: *Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40. a. 98. b.* Ifølge Lund fremgik det ikke af kilden hvem der havde anbefalet Humfrey, at kræve dødsdom over Magnus.

³⁰⁴ Troels Lund s. 199. (Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40. a. 98. b.)

³⁰⁵ Brev fra Formynderregeringen til Peder Thott, 26/6-1589. RA: Norske tegnelser. (Evensen dok. 201.)

³⁰⁶ Redegørelse, 3/12-1592. Acts of the Privy Council og England, Vol. XXII, London 1901. s. 334-5. (West's privatarkiv)

I december 1588 opnåede Magnus 6 ugers udsættelse i sagen under påskud af, at han skulle fremskaffe breve og beviser, der lå i Aalborg. Humfrey klagede og Formynderregeringen erklærede derefter, at sagen ikke skulle udskydes yderligere og ...*én Gang for alle maatte komme dermed til endelig Ende*. Derfor blev det besluttet, at sagen skulle for Rådstueretten, når disse 6 uger var gået.³⁰⁷

Hans Lindenov forsøgte at få sagen udsat endnu engang. Han skrev i løbet af de 6 uger til regeringen og anmodede om, at sagen skulle udsættes, da han ikke havde fået endeligt afklaret det økonomiske mellemværende med Magnus. Anmodningen blev afvist, da Humfrey havde afvist yderligere udsættelse i sagen og han allerede havde været i København i længere tid. Yderligere fik Lindenov det svar, at Magnus samme dag, den 16. januar i 1589, var blevet dømt.³⁰⁸

Ved Københavns Rådstueret havde 24 skippere og styrmænd dømt ham til døden.³⁰⁹ To dage senere, den 18. januar blev Magnus halshugget i København.³¹⁰

Det fremgår ikke præcis, hvilken rolle Valkendorf havde i beslutningen om at gennemføre sagen og den prompte eksekvering. Men af svaret til Lindenov fremgår, at to af Formynderregeringens medlemmer, Niels Kaas og Jørgen Rosenkrants, ikke var til stede i København og det tyder derfor på, at Valkendorf har taget beslutningerne alene.³¹¹

Henrettelsen var i sig selv kontroversiel. Den fandt angiveligt sted klokken 3. om morgenen og i nattens mulm.³¹² Magnus var ikke blevet hængt, men halshugget og liget blev heller ikke lagt på hjul og stejle, til skræk og advarsel, som man ellers plejede at gøre med sørøvere.³¹³ Men først og fremmest havde Valkendorf udøvet embedsmæssig selvtægt, da Magnus ikke fået mulighed til at appellere dommen, som han havde ret til.³¹⁴

Magnus må allerede være blevet henrettet, da Lindenov fik meddelelsen om Magnus dom og han kunne derfor ikke forhindre, at dødsdommen blev udført. Hans Lindenov skrev efter-

³⁰⁷ Brev fra Formynderregeringen til borgmester og råd i København, 13/12-1588. RA: Sjællandske tegnelser. (Evensen. dok. 197.)

³⁰⁸ Brev fra Formynderregeringen til Hans Lindenov 13/12-1589. RA: Jyske tegnelser. (Evensen. dok. 198.)

³⁰⁹ Kalender beskrivelse, 18/1-1589. Københavns Universitets bibliotek. (Evensen. dok. 199.)

³¹⁰ Beretning fra ukendt forfatter. Manuskript på det Kongelige Bibliotek – Ny kgl. Saml. 865, 4°. (Evensen dok 200)

³¹¹ Det vides ikke hvorvidt det fjerde medlem Peder Munk var med i afgørelsen, men det er særdeles usandsynligt.

³¹² Helvaderi: Sylva chronologica maris Balthici s. 235. (Troels Lund s. 4)

³¹³ RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598.

³¹⁴ RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598. Troels Lund s. 207-208.

følgende til Rådstueretten og forlangte en afskrift af dommen, men fik afslag.³¹⁵ Men Lindenov klagede efterfølgende til Niels Kaas og Jørgen Rosenkrants og begærede stævning mod Valkendorf ved de kommende Herredage.³¹⁶

Sagen endte med et forlig den 6. august 1590 ved Herredagene, hvor Valkendorf blev gjort ansvarlig for Magnus' død og skulle derfor betale Hans Lindenov og Magnus' efterladte erstatning.³¹⁷

Sagen om *The John* fortsatte dog. Men det lykkedes aldrig englænderne at få erstatning for det røvede gods. Humfrey endte med at tilbringe 5 år i København.³¹⁸ Så sent som i 1598 blev Hans Lindenov stævnet for Herredagene af en af ejerne, Christoffer Read, som selv havde været ombord på *The John* under kapringen. Read mente, at Lindenov, pga. sit forhold til Magnus var forpligtet til at betale erstatningen. Den 1. juli 1598 kom sagen for retten, men her blev Hans Lindenov frikendt.³¹⁹

Magnus Heinasons død

Valkendorfs rolle og andel i Magnus' død er åbenlys. Han lånte Humfrey penge for at holde liv i sagen og få Magnus dømt til døden. Men først og fremmest udførte Valkendorf og blev holdt ansvarlig for embedsmæssig selvtægt.

Troels Lund så Valkendorfs selvtægt et hævngherrigt forsøg at få Magnus stillet til ansvar for sine gerninger.³²⁰ Cedergreen Bech mente dog, at Valkendorf selvtægt også måtte skyldtes en frygt for, at Magnus' adelige støtter skulle forhindre, at dommen blev udført.³²¹

I en redegørelse for sagen til det engelske Privy Council, fra juni 1592, bliver der oplyst, at under Herredagene i 1590 havde Magnus adelige investorer skabt *...licentious tumult...* da de påstod, at Valkendorf med Magnus' død havde forhindret dem i at få deres investeringer tilbage og at Magnus' virke ville have givet dem yderligere udbytte. Yderligere blev det anført, at en stor forsamling triumferede var mødt, da Magnus' lig blev gravet op.³²²

³¹⁵ RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598.

³¹⁶ RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598.

³¹⁷ RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598.

³¹⁸ Redegørelse, 3/12-1592. Acts of the Privy Council of England, Vol. XXII, London 1901. s. 334-5. (Wests privatarkiv)

³¹⁹ RA: Herredagsdombog 1597-98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. juli 1598.

³²⁰ Troels Lund s. 196.

³²¹ Cedergreen Bech s. 193.

³²² Rapport til det engelske hof, 2/6-1592. Public Record Office, London, S.P. 12-224; Calendar of State Papers, Domestic Series 1591-1594, Nendeln 1967. s. 229-30. (Wests privatarkiv)

Men i samme redegørelse findes der flere belæg for Valkendorfs rolle og årsagen til, at han ville have Magnus fra livet. Det fremgår, at det engelske hof anså Valkendorf for ... *very reverent to Her Majesty*... - det engelske dronning og hof. De betegnede ham som en ... *wise and discreet man*..., hvilket tyder på, at Valkendorf ikke kun havde handlet velvilligt overfor de engelske myndigheder, men også havde været diskret i sin støtte til Humfrey, hvis han ikke ligefremt har været rådgivende og har samarbejdet med Humfrey.

I redegørelsen anføres, at Valkendorfs handlinger ikke kun skyldtes et ønske om at få fremskaffet erstatning for ranet af *The John* og oprejsning for Magnus *evil doings*. Valkendorf – *countencanced* bifaldt Magnus død, da han mente, at Magnus ville gøre mere skade - *mischief*, hvis han ikke blev *cut off* - fældet.³²³

Men det bedste belæg og vidnesbyrd om konflikterne og Valkendorfs deltagelse findes i gravskriftet, som Hans Lindenov satte over Magnus i Ørslev kirke: ”... *Thi den som før stor Væld' monn' før', Vind lagde paa mig liden at gør'*;...”³²⁴ Selvom der ikke direkte siges, at det var Valkendorf, der forsøgte at fælde Magnus, så må det være ham, der bliver omtalt, eftersom han efter sin udtrædelse af Formynderregeringen ikke længere havde *stor Væld*.

Konflikterne mellem Christoffer Valkendorf og Magnus Heinason

Man kan formode, at Magnus har haft andre modstandere end Valkendorf, der ønskede at fælde ham, ikke Peder Hanssøn at forglemme. Ikke mindst fordi Magnus' modstandere bl.a. i visen *Mogens Heinesen af Norge* bliver nævnt i flertal. I kilderne er Valkendorf dog den eneste gennemgående aktør i konflikterne og den eneste der blev holdt ansvarlig for Magnus' død.

Det var Troels Lund, der som den første associerede Magnus' konflikter og gjorde dem til en sammenhængende konflikt med Valkendorf. Der er dog ingen direkte belæg i samtidskilderne for, at disse konflikter var forbundne, men ved at betragte dem, som en samlet konflikt, kan man se en sammenhæng og udvikling der førte til og endte med Magnus' død.

Konflikten startede, da Magnus i 1579 fik færøhandelen og kom på tværs af Valkendorfs handelspolitiske planer. Valkendorf forsøgte derfor, så snart muligheden bød sig at få færøhandelen til København og i hænderne på det Københavnske købmandskab. Ved

³²³ Rapport til det engelske hof, 2/6-1592. Public Record Office, London, S.P. 12-224; Calendar of State Papers, Domestic Series 1591-1594, Nendeln 1967. s. 229-30. (West's privat arkiv)

³²⁴ Debes s. 106-107.

oprettelsen af det nye handelsforetagende i november 1581 kom handelen til København og man burde derfor formode, at Valkendorf havde nået sit mål. Men i stedet synes konflikterne at blive optrappet, da Valkendorf synes at ville have Magnus helt ud af færøhandelen.

Optrapning skyldes især den kontroversielle sag med Margrethe Gyntersberg, som må have vakt forargelse, især i adelige kredse. Konflikten synes også at være eskaleret, da Magnus under Herredagene 1584 angiveligt blev truet og det dermed var en personlig konflikt og æressag.

Under Magnus' eksil var det blevet en offentligt kendt konflikt, især igennem visen *Mogens Heinesen af Norge* og der findes flere belæg for at 'man' ønskede at få Magnus fældet eller dødt. Ved Rettertinget i januar 1586 forsøgte Valkendorf sig med et karaktermord og der synes ikke at herske nogen tvivl om, at brydningerne har udviklet sig til en decideret konflikt mellem Magnus og Valkendorf.

Under konflikten omkring *The John* er der ikke længere nogen tvivl om, at Valkendorf ville have Magnus fældet. At han fremskyndede og bifaldt Magnus' død, vidner også om, hvor anspændt konflikten var blevet. Hans selvtægt angiver ligeledes, hvilke drastiske midler han var villig til at bruge og at han ønskede Magnus fra livet, nærmest for enhver pris.

Med forliget og omstødelsen af Magnus dødsdom blev der stadfæstet, at Valkendorf var gået ud over sine beføjelser. Det er dog vigtigt at påpege, at man i datidens samfund ikke skelnede mellem embedsmænds private og offentlige sfære og interesser.³²⁵ Men i konflikterne ses tydelige belæg for, at Valkendorfs handlinger og andel i konflikterne ikke kun drejede sig om at opfylde sine pligter som embedsmand, men der lå andre og dybere motiver bag disse konflikter.

3.7 Konflikternes motiver

Troels Lund fremstillede konflikten ud fra et personscenteret perspektiv, hvor det var Magnus' og Valkendorfs respektive udvikling som individer, der førte dem på kollisionskurs. Der var nærmest tale om en allegorisk konflikt mellem forskelle i personlige egenskaber, en strid mellem den udsvævende og promiskuøse Magnus og den pligtopfyldende, men også hævn-

³²⁵ Samsøe-Danneskiold s. 180.

gerrige Valkendorf. Denne fremstilling har været dominerende og motiverne bag konflikterne har været personlige modsætningsforhold.

I kilderne fra konflikternes samtid er der enkelte indicier på, hvilke motiver der lå bag konflikten. Ifølge visen *Mogens Heinesen af Norge* havde Magnus fjender, der ville hans *lykke misunde*.³²⁶ Under retssagen ved Herredagene i 1586 anklagede og beskyldte Valkendorf Magnus for at være *løgnagtig* og *letfærdig*. Det engelske hof fik desuden oplyst, at årsagen til Valkendorfs ønske om at fælde Magnus var, at han ønskede at standse Magnus, da såfremt han ikke blev fældet, ville forårsage yderligere skade - *mischief*.

Den personscentrerede konflikt

Man kommer næppe uden om, at Magnus og Valkendorf personligheder har haft en rolle og at det især har været en konflikt mellem individer. Under det angivelige sammenstød i Odense ved Herredagene i 1584 blev Magnus besvoren og udsat for personlige trusler, hvilket kunne tyde på, at der har været voldsomme følelser involveret i konflikten.

Vi ved, at efter 1578 krydses Valkendorfs og Magnus' veje flere gange og at de i kortere perioder må have opholdt sig de samme steder, bl.a. ved hoffet og i København. Det kan derfor tænkes, at der har været sammenstød ved disse lejligheder, hvilket dog ikke er bevaret i kilderne. Frederik 2. og Valkendorf havde et anstrengt forhold og kongen holdt sig ikke tilbage fra at gøre grin med Valkendorf. Da Magnus var tilknyttet Frederik, kan det tænkes, at Magnus har udsat Valkendorf for spydigheder og dermed krænket hans ære.

Troels Lund, men også Hassø, har lagt vægt på at forsøge at beskrive Magnus og Valkendorfs personligheder og deres fremstillinger finder delvis støtte i kilder fra samtiden. Ifølge disse fremstillinger har der været tale om personligheder og modsætninger af nærmest teatralisk karakter. Valkendorf var gudfrygtig, asketisk og pligtopfyldende, men også særdeles hårdhændet og hævngherrig anlagt. Overfor ham stod den letfærdige og løgnagtige Magnus, der var hengiven til druk og som bedrev hor og andre usædeligheder. Da han desuden skilte adelsjomfruer fra deres ære og krænkede adelige, må vi formode, at Valkendorf har foragtet Magnus. Magnus' gentagne undvigelser fra at blive stillet til ansvar for sine gerninger, bedrag og svindel, skærpede derfor Valkendorfs hævntørst på hans udholdende togt for at sikre retfærdigheden.

³²⁶ Jf. bilag 3.

Men dette personlige modsætningsforhold må have været yderligere skærpet, da de tilhørte hver sin stand og der var tale om en konflikt på tværs af stænderne.

Standssamfundet – en social konflikt

Magnus opnåede i sit liv en usædvanlig social opstigning. Han opnåede ikke kun status, men fik også tildelt privilegier, der ellers var forbeholdt adelsstanden. Dermed overtrådte han flere af de grænser i standssamfundet, der var fundamentet for adelens dominans. I konflikten med Margrethe Gyntersberg og Peder Hanssøn havde han krænket og trodset adelige, først og fremmest Valkendorfs selv. At han slap for at blive stillet til ansvar og dømt for disse krænkelser, skyldtes hans gode forbindelser i adelsstanden og især Hans Lindenov. Magnus sociale mobilitet skyldtes dog først og fremmest hans fordelagtige forhold til Frederik 2.

Valkendorf var standsbevidst og plejede sine standsfællers interesser. Selv om højadelen nød godt af udviklingen i samfundet og ikke oplevede samme sociale deroute som lavadelen, så var dens privileger baseret på adelen som samfundsgruppe. Derfor var en krænkelse af den enkelte adelige en anfægtelse af hele standens rettigheder og et angreb på adelens førende position i samfundet.

Vi må formode, at Valkendorf har husket og sandsynligvis været vidne til Grevens Fejde som barn. Selvom Christian 2. regeringstid var ovre, inden Valkendorf blev født, så har han uden tvivl været bevidst om den politiske situation og uro som herskede dengang. Han kan have set Frederik 2.s beskyttelse af Magnus som en favorisering af borgerskabet og draget paralleller til Christian 2. politiske kamp mod adelen, hvor Christian tildelte borgerlige len og inddrog borgerlige i sin regering. Valkendorf kan derfor have set Magnus sociale opstigning som en trussel mod adelens dominerede position og en trussel som med tiden kunne underminere dens magt. Det er dog nødvendigt at påpege, at på dette tidspunkt i Frederik 2. regeringstid, var de tidligere konflikter med Rigsrådet bilagt og at Magnus' sociale mobilitet desuden sandsynligvis var et særtilfælde, der næppe kan ses som et udtryk for en tendens i samfundet og del af en politik fra Frederik 2. side.

Motivet, misundelse, forekommer i kilderne og der er meget, der tyder på, at dette kunne være en medvirkende årsag til Valkendorfs modstand mod Magnus. Frederik 2. favoriserede og beskyttede Magnus og desuden blev Magnus hædret ved hoffet. Hofkulturen skulle udstille magtens aura og vise samfundselitens status og Magnus blev stillet til skue i denne glori-

ficerings. Dette kan have vakt Valkendorfs misundelse, da Frederik 2., som nævnt, trods hans indsats og loyalitet, var forbeholden overfor Valkendorf og at måtte desuden se sig udsat for kongens spydigheder.

Det er dog også muligt at se denne misundelse som udtryk for magtkampe. Magtkampe, der kom til udtryk ved at hævde og synliggøre magt og social overlegenhed overfor samfund og enkeltpersoner.

Patronage – konflikten som udtryk for magt og magtscenesættelse

Der er ingen tvivl om, at Magnus' havde et fordelagtige forhold til kongen og at han stod under Frederik 2.s beskyttelse i en årrække. Lucas Debes skrev, at Magnus havde fjender som ”...Dog kunde de intet skade hannem, den Stund den fromme Herre Konning Frederik levde...”³²⁷ Det fremgår af den velvilje Frederik 2. viste Magnus og den beskyttelse kongen gentagne gange gav ham under konflikterne. En gunst og beskyttelse, der sandsynligvis har sin oprindelse i den tjeneste, som Magnus ydede kongemagten bl.a. som kaper. Men et forhold der udviklede sig til et patron-klient forhold mellem kongen og Magnus. Når Frederik 2. åbenlyst holdt hånden over Magnus, kan det derfor ses som den naturlige beskyttelse en klient kunne forvente af en patron. Da Magnus i 1588 modtager sit len, var det derfor et udtryk for hans patrons velvilje og en avancering, som fulgte.

Spørgsmålet er dog, hvorfor Frederik 2. indgik i dette patronage forhold. Det kan undre, at rigets mægtigste person beskyttede en beskeden borger som Magnus og tilsidesatte adelige på Magnus' bekostning. Både mindre indflydelsesrige som Peder Hanssøn og Margrethe Gyntersberg, men også folk øverst i hierarkiet – Christoffer Valkendorf. Det kan have skyldtes det personlige bånd mellem dem. Selvom et patronageforhold ikke skulle forveksles med nepotisme, så forekom der personlig hengivenhed mellem patron og klient.³²⁸ Men årsagen til, at Frederik 2. indvilligede i og fortsatte sin rolle som patron, må også bero på selve essensen i dette system, for patronage drejede sig om magt. Danneskiold-Samsøe behandler i sin artikel årsagen til, at indflydelsesrige patroner valgte at indgå disse forhold. Ifølge ham var *...patronage en synliggørelse af magt og social overlegenhed...* Magt er et statisk begreb, som hviler på en synliggørelse af magten, da magt ”...ikke er noget man har, men noget man udøver...”³²⁹

³²⁸ Danneskiold-Samsøe. s. 172-173.

³²⁹ Danneskiold-Samsøe s. 180.

Patronagen var et gensidigt magtforhold, hvor patronen også var afhængig af klienten, da magten er baseret på gensidig anerkendelse. Desuden var patronagen, som et udtryk for magt og social overlegenhed, også et spørgsmål om ære og status. For hvis patronen misligholdt sine forpligtelser, kunne både hans og familiens ry lide skade.³³⁰ Noget tyder på, at Magnus og hans støtter brugte dette æres aspekt under Magnus eksil. Ved at udstille konflikten offentligt, gennem visen, udstillede man også kongens position som Magnus patron. Dermed anmodede man ikke kun om nåde og gunst, men man forsøgte også at få kongen til at leve op til sine forpligtelser at beskytte Magnus. Dette bliver ikke mindst relevant, da hele samfundet og magtstrukturerne var gennemvævet af patronageforhold. For selvom Magnus kontroversielle handlinger og flugt havde vakt forargelse og han havde trodset rigets lov og ret, så havde kongen forpligtelser som patron. Forsømte han sine forpligtelser overfor Magnus, var en anfægtelse af kongens ære, men også kongens magtstrukturer. At Frederik 2. valgte at tage Magnus til nåde igen, skyldes derfor sandsynligvis, at han ville forsvare sin ære og sin status som patron.

Patronsystemet var et vigtigt redskab for magthavere. Det kunne bruges til at have kontrol med egne af et rige, hvor centralmagts indflydelse og magt var svag, samt til at opretholde gode forbindelser og skabe alliancer til grupper i samfundet. Patronsystemet blev også brugt i processen med at skabe administrative og magtmæssige omvæltninger.³³¹

Selvom der intet er, der tyder på Frederik 2. favoriserede borgerskabet og dermed forsøgte at bekæmpe adelens indflydelse og magt, så kan hans patronforhold ses som et forsøg at opretholde et godt forhold til købmandsaristokratiet. Dette har betydning, da købmandsaristokratiet besad store økonomiske ressourcer. Magtbalancen mellem kongen og højadelen var især baseret på, at kongen var afhængig af Rigsrådet til skatteudskrivningen. Derfor kunne en alliance med købmandsaristokratiet være fordelagtig for kongemagten og kunne underminere adelens magt. Hvor meget Frederik 2. investerede i denne alliance er dog ikke til at sige og da han døde få år senere kan man ikke få at vide, om han ønskede at bekæmpe højadelen indflydelse.

Men der er meget der tyder på, at Frederik 2. brugte sit patronat af Magnus, som en magtiscenesættelse. Med sin beskyttelse af Magnus, på trods af den åbenlyse konflikt med Valkendorf, kunne han demonstrere sin magt over Valkendorf og adelen. Med denne beskyttelse kunne han demonstrere, at han var den mest magtfulde.

³³⁰ Danneskiold-Samsøe s. 179.

³³¹ Danneskiold-Samsøe s. 185.

Det er også i patronagen, at man kan se et eventuelt motiv til Valkendorfs handlinger. At Magnus undgik hans bestræbelser, var ikke kun et udtryk for kongens magt, men også en synliggørelse af begrænsningerne i Valkendorfs magt. Da Valkendorf blev del af Formynderregeringen, hvor han sandsynligvis været en af de mest magtfulde, hvis ikke rigets mest magtfulde person. Men Valkendorf havde i karrieren tilranet sig indflydelse og hævdet sin magt på sine kollegers bekostning. Han havde derfor erhvervet sig mange modstandere, også i Formynderregeringen, hvor der var et åbent fjendskab med Peder Munk.

Da konflikterne nåede deres højdepunkt i slutningen af 1588 og i begyndelsen af 1589, havde Valkendorf ikke kun mulighed for at fælde Magnus – han var sandsynligvis også nødt til at gøre det. Da han på grund af sine mange modstandere var nødt til at synliggøre sin magt. Han havde brug for en magtscenesættelse og Magnus' død blev derfor denne magtdemonstration. For hvis det endnu engang mislykkedes at få fældet Magnus, så ville Valkendorf fremstå som svag, hvilket indebar underminering af hans magt. For magt er ikke noget, man besidder, men noget man udøver.

I sidste ende var Valkendorfs selvtægt og andel i Magnus' død derfor et udtryk for en magt-handling. En magthandling der over for hans politiske modstandere skulle manifestere Valkendorfs magt, men også hans og adelens status og overlegenhed vis-a-vis samfundet og de lavere stænder.

Der har sandsynligvis ligget forskellige motiver bag Valkendorfs bestræbelser på at få Magnus fældet. Det er svært, for ikke at sige umuligt at afgøre, hvor meget de enkelte mulige motiver har fyldt og hvilke har været udslagsgivende for hans handlinger.

Der kan have været tale om en konflikt på baggrund af et personligt modsætningsforhold, på grund af Magnus kontroversielle og promiskuøse livsførelse. Der kan også have været tale om en konflikt, hvor Valkendorf anså Magnus for en trussel mod standssamfundets orden og en trussel mod adelens dominerende position. Eller et spørgsmål om demonstration af magt, hvor Magnus blev en rekvisit i magtscenesættelsen.

Man kan betragte disse motiver som dråberne i det famøse glas. I takt med, at konflikterne tog til og udviklede sig, er Valkendorfs modstand mod Magnus vokset, samtidig med, at der kom yderligere motiver til. Da konflikten kulminerer, er glasset for længst flydt over og handlingerne uigenkaldelige og det dramatiske endeligt uundgåeligt.

4.0 Formidlingen af historien om Magnus Heinason

På baggrund af og ud fra den historiske analyse er der lavet en produktion, som kan bruges i historieundervisningen i gymnasiet.

Formål med produktionen er at fortælle historien om Magnus Heinason og skabe en nuanceret forståelse af problemstillingerne omkring hans liv og skæbne. Men formålet er også at udfordre målgruppens historiebevidsthed og skabe forståelse for historiens faglige kompleksitet.

Gymnasiet har, som uddannelse, det formål at være almindeligdannende. Denne dannelse er en af de væsentligste faktorer i den offentlige bevidsthed, ikke mindst på grund af gymnasiumuddannelsens popularitet og da den er adgangsgivende til videreuddannelse. Derfor er formidlingen af historien om Magnus Heinason til gymnasieelever en af de bedste måder at øve indflydelse på den kollektive erindring.

Historien om Magnus Heinason er også relevant for historieundervisningen i de færøske gymnasier, da emnet dækker flere af de aspekter, der er formålet ved historieundervisningen. Formålet med historie er ifølge bekendtgørelsen bl.a.:

At give eleverne (...) grundig historisk bevidsthed (...) (for) at styrke identiteten (...) ved at give dem grundig kundskab om deres kulturelle baggrund...

... At få overblik over (den) historiske udvikling, få indsigt i forhold i forskellige samfund og kulturområder og forstå historiske forbindelser og samspil mellem individ og samfund...

*... At få kundskab om forskellige anskuelser vedrørende historisk udvikling (...) og formå at bedømme historieskrivning, og hvordan historien bliver brugt...*³³²

Ud fra bekendtgørelsen er Magnus Heinason derfor anvendelig og desuden relevant i historieundervisningen på Færøerne. Da han bliver regnet som nationalhelt, er han særdeles relevant for elevernes kulturelle baggrund og identitet. Historien om Magnus giver indsigt i Danmark i 1500-tallet, men også det nederlandske samfund, som var et modstykke til det danske. Derfor vil man i Magnus se samspillet mellem individ og samfund. Sidst men ikke

³³² Bekendtgørelse for historieundervisningen i gymnasierne på Færøerne, mai 2002. www.hoydalar.fo (Oversat fra færøsk)

mindst giver historien om Magnus Heinason eleverne indblik i, hvordan historien fremstilles forskelligt, da historiografien om ham især kendetegnes ved den flersidede fremstilling, men viser nuancerne i den færøske historie.

For at formidle historien om Magnus Heinason er valgt en lydproduktion, både for at i mødekomme bekendtgørelsens krav om ikke-skriftligt undervisningsmateriale, men også i et forsøg at gøre emnet mere spændende for målgruppen. Dog skal produktionen ikke stå alene, men skal ses som et supplement til undervisningen.

4.1 Lyddokumentaren: Efter døden lever dyden – historien om Magnus Heinason

Formidlingsproduktet er en lyddokumentar. Produktionen kunne også betegnes som f.eks. et hørespil, men benævnelsen er valgt ud fra mediet - lyd og at produktionen falder genre-mæssigt ind under radiodokumentar.³³³

Produktionen falder i overvejende grad ind under definitionen af en radiodokumentar, da den er en ... *fortælling, der viser mange facetter af den sag eller de personer, som er fortællingens emne og som følges over et tidsforløb.*³³⁴

Produktionen falder også ind under DRs Dokumentargruppes udførligere og præciserende definition af radiodokumentaren, da emnet har tematiske ligheder og fordi: *En dokumentar er oftest båret af en sag, hvor personer eller instanser bruger deres magt (...) Den indeholder en konflikt og fremstillingen af modsatrettede interesserer. (...) Dokumentaren beskæftiger sig med emner og problemstillinger af en vis samfundsmæssig væsentlighed. Historiens konflikt har ofte principiel karakter...*³³⁵ Produktionen falder også ind under de to dokumentarkategorier - den *undersøgende* og den *afslørende*,³³⁶ fordi produktionen er undersøgende ved, at den behandler et emne, som i en vis grad er kendt i forvejen og går dybere i problemfeltet. Den er samtidig afslørende ved, at den på baggrund af historie-

³³³ Nævnelser lyd frem for radio er valgt, eftersom at produktionen først og fremmest er beregnet til brug i undervisning. Dog kan den eventuelt bruges som en radioudsendelse.

³³⁴ Ellerbæk 2002, s. 96. I denne definition bruges der betegnelsen journalistisk fortælling. Dog kan man bruge denne definition til historisk formidling, da historie som journalistisk genfortæller og formidler.

³³⁵ Ellerbæk 2002, s. 95.

³³⁶ Ellerbæk 2002, s. 96.

analysen afdækker nye aspekter af Magnus Heinasons liv og skæbne, samt bidrager med ny viden og alternative fortolkninger.

Dog går produktionen imod denne dokumentariske definition, da den er baseret på fortolkninger af historiske kilder og ikke ud fra *dokumenterede påstande*. Samtidig er formålet med lyddokumentaren også, at lytteren i sidste ende gerne skal sætte spørgsmålstegn ved det grundlæggende budskab i formidlingen.³³⁷ Dette stammer fra en bevidst valgt indgangsvinkel til diskussionen om dokumentarisme og historie. Historie er en rekonstruktion af fortiden og på samme måde er dokumentarisme en rekonstruktion af en fortid og en sandhed.

Produktionen falder også ind under genren *radiomontage*, fordi lyddokumentaren er præget af en kreativ og kunstnerisk udformning. Samtidig skyldes det også produktionens længde.³³⁸ Men lyddokumentaren er især en montage, da den ... *på filmisk vis sætter stumper af virkelighed sammen til en fortælling, der appellerer til så vel forstand som følelse*.³³⁹ Nærmere betegnet tilhører lyddokumentaren undergenren *personmontage*, da montageforfatteren tegner et portræt af et individ, Magnus Heinason.³⁴⁰

Fortælling og dokumentarisme

Lyddokumentaren er opbygget som en fortælling. Dette er en bevidst brug af genren, da en fortælling kan betegnes som *konkret* information. I en fortælling sættes informationerne sammen i en kontekst, da fortællingen er opbygget som en helhed og historie. I modsætning til denne form for formidling står *abstrakt* informationsformidling, som for eksempel hvis lydproduktionen var opbygget som et foredrag, hvor fremstillinger og teser bliver præsenteret for lytteren. I den konkrete formidlingsform er modtagerens rolle passiv, i modsætning til den abstrakte, hvor modtageren løbende skal forholde sig til de formidlede informationer. Derfor er denne genre særdeles god til at fange lytterens opmærksomhed og interesse.

Men valget af genre skyldes også et ønske om at udfordre målgruppen, da et af historieundervisningens formål er at give eleverne færdigheder i at bedømme historieskrivning og dermed også kunne forholde sig til fremstilling og formidling af historie.

³³⁷ Ellerbæk 2002, s. 95.

³³⁸ Ellerbæk 2002, s. 97.

³³⁹ Ellerbæk 2002, s. 97.

³⁴⁰ Ellerbæk 2002, s. 97-98.

Selvom produktionen er udformet som en fortælling, så må den også betegnes som dokumentar, da dokumentarisme ifølge dokumentarteoretikeren Bill Nichols er en: ... *reproduction of reality...*³⁴¹ Produktionens formål er at genfortælle og fremlægge begivenheder og fortiden for målgruppen.

Ud fra Nichols' kategorisering af dokumentarisme, hans såkaldte *modes*, falder produktionen ind under den genre, han kalder *Interactive Mode*.³⁴² I denne genre påvirker skaberen eller producenten dokumentaren ved at gribe ind i den, fordi skaberen af produktionen selv optræder i lyd-dokumentaren som jeg-person og i en værtsrolle og dermed er afsenderen synliggjort.

Den interaktive dokumentargenre opstod som et ønske om at fremhæve og diskutere dokumentarismen som fænomen. Selvom dokumentaren er en gengivelse af virkeligheden, er det også en genskabelse og dermed en konstruktion. Synliggørelsen af skaberen er derfor et forsøg på at fremhæve for modtageren, at dokumentaren er en konstruktion af virkeligheden. Derfor er brugen af jeg-personen og synliggørelsen af afsender et forsøg at skabe validitet, da lytteren får indsigt i, at det er afsenderens fortolkning af virkeligheden og dermed afsenderens rekonstruktion af sandheden om Magnus Heinason.

Historie - en subjektiv formidling

Den måske væsentligste problemstilling i fænomenet historie ligger og kommer til udtryk i selve begrebet *historie*. Den sproglige betydning dækker over den faglige historie som videnskab, men også forståelsen af historie som fortælling og prosa.³⁴³ Denne tvetydige definition udtrykker også essensen i historie som fag, da historiens omdrejningspunkt er en søgen efter sandheden i fortiden.

Fundamentet til den moderne historieskrivning blev lagt i begyndelsen af 1800-tallet gennem videnskabeliggørelsen af historiefaget. Denne videnskabeliggørelse er siden blevet udtrykt i Leopold von Ranke's (1795-1886) berømte citat: *wie es eigentlich gewesen* – hvordan det virkelig var. Dette skulle gøres gennem objektive kildekritiske metoder, hvor man skulle opnå en saglig og upartisk rekonstruktion af fortiden ved at gå tilbage til de oprindelige

³⁴¹ Nichols s. 20. Selvom Nichols operer med film og dermed visuel kommunikation, kan hans teorier også bruges i denne sammenhæng, da lydproduktionen også drejer sig om dokumentarisme.

³⁴² Nichols s. 44-56.

³⁴³ I andre sprog skelnes der dog mellem fortælling og historie. I det engelske sprog findes denne skelnen f.eks. i begreberne *story* og *history*, mens det færøske *søga* har samme dobbelte betydning som i dansk

kilder. Man skulle forsøge at skille det originale fra de senere genfortællinger. Formålet med historie-skrivningen og forskningen var derfor at undersøge og komme frem til essensen i historien – sandheden.³⁴⁴ Et af hovedformålene med videnskabeliggørelsen af historien har været og er at anfægte ældre tiders historieskrivning, ved at gå bag om fortællingerne om fortiden og overvinde myter.

Rankeparadigmet er senere blevet anfægtet og måske den mest kontroversielle udfordringer af denne historietradition kom Hayden White med i sit værk *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*, fra 1973. I sit værk analyserede White historieskrivningen i 1800-tallet og definerede historieskrivning som sproglige strukturer i form af narrative diskurser. Historikeren behandlede historien ved at forsøge genskabe den ud fra strukturer, ved at indordne begivenheder i mønstre.

Selv om den moderne historieskrivning er baseret på Rankeparadigmet, så anerkender historievitenskaben, at den upartiske rekonstruktion, selvom den er ønskelig, er umulig og at historiefremstilling altid vil være baseret på historikerens diskursive forståelse.³⁴⁵

I debatten om historien som fagområde har man lagt vægt på at skelne imellem forskning og populærkultur. Dette ved at fokusere på modsætningsforholdet mellem myte og historievitenskab. Selvom denne adskillelse er særdeles væsentlig for historiefagligheden, så er det en hårfin grænse og spørgsmålet er, om denne adskillelse lader sig opretholde, da fortællingen og historieforskningen har lighedstegn. Fortællingen kendetegnes især ved dens moraliserende funktion, som belærende formidles til modtageren. Den videnskabelige historieforskning skal overvinde myter, men forsøger som oftest også at moralisere, da den ikke kun anfægter fortællingerne, men i samme grad forsøger at anskueliggøre fortiden ud fra forklaringsmodeller. For fremstillingen af historien gennem forskningen vil som i fortællingen også være baseret på forskerens diskursive forståelse. Dermed vil den videnskabelige historieskrivning i sidste ende være funderet i et ønske om moralisering.

Historien er baseret på fortolkninger, hvor der forsøges at genskabe fortiden. Derfor vil al historiefremstilling være baseret på rekonstruktioner, som i sidste ende vil afhænge af historikerens diskursive forståelse. Derfor er historien en *subjektiv* formidling og ethvert forsøg på at skabe en *objektiv* historieformidling en illusion.

³⁴⁴ Kjeldstadli s. 57-59.

³⁴⁵ Kjeldstadli s. 60

Men hvis historien blot er en konstruktion af forskellige fortællinger, som omkranser en uopnåelig sandhed, hvad efterlades der så til historikeren? Historikeren har et ansvar og man kan have forventninger til historieformidling og pålægge krav. Derfor må man i sin rekonstruktion bestræbe en *anstændig* fremstilling af fortiden, baseret på en videnskabelig faglighed, men som også hviler på formidlingen af historien. I

Den anstændige formidling

For at forsøge at imødekomme mine egne krav om anstændig formidling, blev der opstillet nogle kriterier til produktionen. Der blev opsat tre hovedkriterier som udformningen af produktionen skulle leve op til.

Det første kriterium var synliggørelse af afsender og hensigten med formidlingen. Dette sker ved, at der refereres til forfatteren i *Forord*, hvorefter forfatteren introducerer sig selv i *Præsentationen*, hvor baggrunden for beskæftigelsen med Magnus Heinason bliver præsenteret, samt motivet for produktionen og hvad formålet er med den. Afslutningsvis, i afsnittet *Hvem var Magnus Heinason?*, bliver forfatterens personlige syn på og bedømmelse af Magnus Heinason afsløret. Disse afsnit blev udformet for i så høj grad som muligt at synliggøre afsenderen og tydeliggøre fortællingens subjektivitet.³⁴⁶

Det næste kriterium var forholdet til kilderne. Produktionen er i høj grad er præget af fortolkninger, men de er baserede på kilderne. Forstået som at fortællingen ikke går imod kilderne, som det kommer til udtryk i historikeren, Erik Arups, berømte citat om, at historie er ... *at digte over de Kendsgerninger, der virkelig kan udsondres af Kilderne som tilforladelige, over dem alle, ikke imod dem og ikke udover dem.*³⁴⁷

Dette kan illustreres med afsnittet *Intro - appetitvækker*, der skildrer Magnus Heinasons sidste stund.³⁴⁸ Selvom begivenheden er blevet dramatiseret, så har fantasien ikke fået frit spillerum, da fremstillingen er forankret i kilderne. Vi ved ud fra kilderne, at Magnus Heinason blev henrettet den 18. januar 1589 og at det var klokken tre om morgenen. Dermed er den maleriske beskrivelse af det mørke København og den fakkeloplyste slotsplads ikke urealistisk.

Vi ved ikke, hvorvidt Christoffer Valkendorf overværede henrettelsen. Det er dog en mulighed, da ingen af de tilgængelige kilder angiver, at han ikke var det. Hans ihærdighed og

³⁴⁶ Jf. bilag 2.

³⁴⁷ Arup, 1977 s. 427-428.

³⁴⁸ Jf. bilag 2.

andel i konflikten giver dog grund til at formode, at han mødte op for at se sin modstander blive fældet. Da det var i januar måned kan man formode, at det var koldt og kulden derfor har smertet i hans lemmer. Vi ved ikke, hvorvidt han havde gigt. Ud fra kilderne kan man se, at han var fritaget for tjeneste en overgang i 1580erne på grund af dårlige knæ,³⁴⁹ så Valkendorf kan muligvis have været plaget af gigt.

Rigtigheden af Magnus' sidste ord i fortællingen kan diskuteres. De er en modernisering af det ordvalg, som kendes fra Lucas Debes' beretning.³⁵⁰

Det sidste kriterium er kendskab til og forventning til målgruppen. Produktionen er en subjektiv fremstilling og en formidlingsform, som er bevidst valgt. Som med enhver historisk formidling vil modtageren være overladt til afsenderens fremstilling. Da målgruppen er gymnasieelever, må man formode og forvente, at disse har en historisk-teoretisk indsigt og forståelse, der gør dem i stand til at forholde sig til fremstillingen og dens subjektivitet.

Produktionens indhold og opbygning

Fortællingen er bevidst forsøgt dramatiseret og er opbygget omkring Magnus Heinasons liv og skæbne med fokus på de konflikter, han var involveret i, og de sammenstød, han havde med Christoffer Valkendorf. Samtidig bliver samtidens samfund beskrevet med længere afsnit omkring bl.a. standssamfundet, de politiske stridigheder i de første årtier af 1500-tallet og Grevens Fejde. Efterfølgende bliver samfundet efter reformationen præsenteret. Siden bliver forskellige aspekter ved samtidens samfund præsenteret og inddraget. Formålet med denne opbygning er at fremstille produktionens formål at beskrive konflikten mellem Magnus Heinason og Christoffer Valkendorf og præsentere, hvilke motiver der lå bag og dette ud fra samtidens samfund og sociale spændinger.

Sproget

Sproget er tilpasset målgruppen. Alle gymnasieelever på Færøerne behersker det danske sprog, der er undervisning i dansk i folkeskolen og det meste af undervisningsmaterialet i

³⁴⁹ Hassø s. 81-82.

³⁵⁰ Debes s.104-105. Andre citater i fortællingen er baseret på kildemateriale. Magnus svar til Margrethe Gyntersberg, da hun fortalte ham at hun var blevet gravid: *Hvis en kvinde ligger med en mand, kan det sket, at hun bliver gravid.* er baseret på hendes vidneforklaring under retssagen i Bergen 11/9 1581. (Jf. bilag 3.)

gymnasiet er på dansk. Men dansk ikke deres hovedsprog og derfor er der forsøgt at anvende et let sprog uden for svære ord.

Oplæserne

Der er valgt to oplæsere til lyddokumentaren. Mig selv og en anden mere erfaren oplæser, Zak Egholm, som læser hovedparten af teksten. Dette sker både for at få variation i oplæsningen og ud fra nødvendigheden af en forholdsvis kyndig oplæsning. Men brugen af to oplæsere skyldes også, at disse hver især skal udfylde specifikke roller.

Værten er mig. Denne rolle er udformet som værende en jeg-person, styrende for fortællingen og en synliggørelse af afsendere. Samtidig er det rollen, som den fortolkende fortæller, som også binder fortællingen sammen.

Fortælleren er Zak Egholm og har rollen som den beskrivende og mest fremtrædende oplæser. Det er dermed en vekselvirkning mellem *Fortælleren*, der beskriver handlingen og *Værten*, der fortolker.

Musik

Gennem hele produktionen er oplæsningen ledsaget og understøttet af musik. Dette skyldes både en erkendelse af, at oplæsningen ikke selvstændigt formår at skabe den ønskede dramatik og et ønske om at gøre fortællingen lettere at lytte til. Samtidig bliver musikken brugt for at give lytteren en større æstetisk oplevelse.

Musikken, som er anvendt, er filmmusik (filmscore), nyindspilninger af musikstykker fra renæssancen og populærmusik, samt Carl Nielsens *En fantasirejse til Færøerne*. Disse musikstykker og brugen af disse kan opdeles i tre grupper, som man henholdsvis kan kaldes *dramatisk musik*, *tematisk musik* og *titelmusik*.

Den dramatiske musik er brugt for at underbygge dramatikken i fortællingen. Musikken består overvejende fra filmscoren fra de historiske film *Braveheart*³⁵¹ og *Barbara*.³⁵² Selvom filmene ikke omhandler samme tidsperiode som fortællingen – renæssancen, så har de har tematisk parallel til Magnus Heinasons liv og skæbne. *Braveheart* handler om en nationalhelt og indeholder dramatiske kampe, intriger og forræderi, mens *Barbara* handler om erotik og

³⁵¹ *Braveheart* 1995, instruktion Mel Gibson og musik af James Horner. Filmen skildrer den skotske nationalhelt William Wallace liv og død.

³⁵² *Barbara* 1997, instruktion Nils Malmros og musik af Gunner Møller Pedersen. Filmen er baseret på roman af samme navn, af den færøske forfatter Jørgen Frantz Jacobsen. Filmen handler om den unge, flyvske og letlevende præstekone Barbara, som forsøger dybe kvaler i sin mand Hr. Poul og andre mænd.

bedrag, og skildrer naturen på Færøerne. Da musikken er komponeret til at udbygge æstetikken i de repræsentative film, er den oplagt at bruge til fortællingen. Udvalgte stykker fra disse filmscore er derfor brugt i afsnit i fortællingen, hvor der er brug for at skabe yderligere dramatik.

Den tematiske musik bliver brugt til at skildre personer eller miljøer. Musikken er overvejende nyindspilninger af musikstykker fra renæssancen med instrumenter fra denne periode. Det eneste markante undtagelse er Carl Nielsens *En fantasirejse til Færøerne*, som er valgt ud fra, at den skildrer, som titlen viser, en rejse til Færøerne.

Mens den dramatiske musik bliver brugt til at skabe dramatik, så bliver den tematiske brugt for at karakterisere personerne og miljøerne. Dette sker bl.a. ved at give hovedpersonerne i fortællingen kendingsmelodier, ud fra melodiernes kendetegn og instrumenter, f.eks. den lystige lut til den promiskuøse Magnus³⁵³ og den mere dystre cembalo melodi til Valkendorf, der skal give associationer til hoffet og intriger.³⁵⁴ Samtidig skal de autentiske musikstykker og instrumenter give lytteren associationer til renæssancen.

Titelmusikken består af Hanus G. Johansens fortolkning af *Deyði Magnus Heinasonar* og *Fuld af nattens stjerner* fra Sebastians musical *Skatteøen*. Disse to numre henholdsvis indleder og afslutter fortællingen. Disse er i modsætning til resten af musikken valgt ud fra en formodning om, at lytteren muligvis kender dem i forvejen. Modsætningsvis, såfremt lytteren kender musikken, er den valgt for at give lytteren associationer.

Deyði Magnus Heinasonar er valgt, eftersom den skildrer Magnus' sidste stund, som fortællingen også indledes med. Samtidig tilhører denne sang den traditionelle fremstilling af Magnus Heinason som nationalhelt og deler målgruppens formodede opfattelse af ham. Da sangen både indleder fortællingen og præsentationen af afsender, skal den symbolisere konteksten, hvori lyd-dokumentaren er blevet til.

Fuld af nattens stjerner er valgt ud fra dens tema, som er den eventyrlige søgen efter gulds-katten og lykken. Den er valgt for at underbygge den afsluttende kommentar fra *værten*, der kommer med sit personlige syn og skildring af mennesket Magnus Heinason.

³⁵³ La Crimae nr.1 (Jf. bilag 2.1)

³⁵⁴ The Nightingale nr. 6 (Jf. bilag 2.1)

Da disse to sange er moderne sange, skal de også symbolisere nutiden. Det er rammen for fortællingen, hvor man indledningsvis går tilbage i fortiden for til sidst at forlade den. Men den er samtidig også forbindelsen mellem nutid og fortid.

Det færdige produkt

Når vi ser bort fra nogle enkelte skønhedsfejl, så blev produktionen overordnet set tilfredsstillende.³⁵⁵ Den største udfordring var længden, da produktionen ikke måtte blive alt for lang. Selvom historien blev forkortet og forskellige aspekter blev udeladt, endte produktionen med at blive omkring 58 minutter. Det lod sig dog ikke gøre at forkorte den yderligere, uden at miste de væsentligste aspekter og begivenheder og ude, at det ville gå udover dramatikken og fremstillingen. Derfor fik produktionen den længde ud fra tesen, at det tager sin tid at fortælle en god historie.

Produktafprøvningen

Produktafprøvningen gav indtryk af, at målgruppens viden om Magnus Heinason er begrænset, oven i købet mindre end forventet. Selvom deres kundskab om ham var begrænset, så forbandt de ham, som forventet, med en nationalhelt.

Men produktionen vakte elevernes interesse for emnet og de gav udtryk for, at lyddokumentaren var med til at gøre historieundervisningen mere spændende. Produktionens opbygning som fortælling og brugen af den understøttende musik vakte elevernes opmærksomhed. Denne opmærksomhed gjorde, at eleverne, trods lyddokumentarens længde, bevarede koncentrationen og fangede de væsentligste temaer og aspekter i fortællingen.

Formålet med formidlingen var at give målgruppen ny viden og en bredere forståelse af problemstillingerne omkring Magnus Heinason. Dette succeskriterium anses som opnået, da de fik ny viden og større indsigt i Magnus Heinason liv og skæbne. Men eleverne gav også udtryk for, at de gennem formidlingen fik mulighed at danne deres egne fortolkninger og meninger om problemstillingerne omkring Magnus Heinason.

Formidlingen skulle også udfordre målgruppens historiebevidsthed. Produktafprøvningen afslørede, at eleverne havde den forventede historiske bevidsthed og dannelse. Dette gjorde, at de var i stand til at forholde sig til lyddokumentaren som formidling og var åbne for en

³⁵⁵ En enkelt overgang i musiksporet blev lidt klodset. Desuden forekom der enkelte oplæsningsfejl, som dog ikke gik udover forståelsen af teksten.

diskussion af historie som fænomen. Dog var eleverne ikke påfaldende kritiske overfor fortolkningen og havde derimod tiltro til formidlingen. Dette selvom de selv kom ind på kildekritik under interviewene. Dette skyldtes først og fremmest, at de så formidlingen som *objektiv* og ikke *subjektiv*, som var den valgte formidlingsform. Dette gjorde, at de ikke gennemskuede, at lyd-dokumentaren også var en konstruktion, som alle de andre fremstillinger af Magnus Heinasons liv og skæbne.

Dog er det vigtigt at pointere, at lyd-dokumentaren i undervisningsbrug ikke skal stå alene. Intentionen er, at brugen af den ville indeholde en diskussion i klassen og eventuelt omfatte brug af yderligere undervisningsmateriale som f.eks. en gennemgang af enkelte kilder.

At eleverne ikke formåede at 'gennemskue' formidlingen, som værende en konstruktion, må også skyldes, at de var gymnasieelever og at de derfor har en forholdsvis begrænset historisk bevidsthed og dannelse, f.eks. i forhold til universitetsstuderende. Derfor kan man næppe forvente, at de var i stand til at indgå i en dybere videnskabelig teoretisk diskussion, hvilket heller ikke var formålet.

5. Konklusion

I de tidlige fortællinger om Magnus Heinason var han helten, som bekæmpede sørøverne, der hærgede i de Nordatlantiske farvande. Fortællingerne opstod især på Færøerne, som var plaget af deres overfald og Magnus blev fremstillet, som de udsatte øbeboers skytshelgen, hvis bedrifter og gunst hos Frederik 2. affødte misundelse og skabte modstandere.

Hædringen af Magnus nåede sit højdepunkt i anden halvdel af 1700-tallet, hvor en af mindstøtterne, som i 1770'erne - inspireret af Ove Mallings *Store og gode handlinger af Danske, Norske og Holstener* - blev opført i Jægerspris slotshave, var tilegnet Magnus. Enevældens hyldest til danskheden afspejler bestræbelserne på at skabe en dansk enhedsidentitet, men også frembruddet af en nationaltbevidst borgerlig elite. Magnus blev set som monarkiets loyale undersåt, der forsvarede den danske nations territorie, men også som et offer for adelen og adelsvældet.

Med den videnskabelige historieskrivnings indtog begyndte synet på Magnus Heinason i løbet af 1800-tallet at ændres, da man ved hjælp af forvaltningskilderne fik indblik i flere sider af Magnus' liv og hans bedrageriske og promiskuøse fremfærd. I 1877 udgav Troels Lund sin biografi om Magnus Heinason. Lund var den første, der kædede de forskellige konflikter i Magnus' liv sammen og gjorde dem til integrerede dele af en længerevarende konflikt mellem Christoffer Valkendorf og Magnus Heinason. Lund fremstillede konflikten som værende fortrinsvis et sammenstød mellem personligheder, en kamp hvor ansvarsløshed og udsvævelse stod overfor forpligtelse og hævngherrighed. En fremstilling, der har været den dominerende lige siden, især i den danske historieskrivning. Lunds fremstilling var præget af samtidens forestillinger om renæssancen og blev dermed en fortælling om den moderne stats og samfunds fødsel. Magnus var udtryk for anarkiet, som det lykkedes Valkendorf - civilisationen og den moderne stat - at udrydde.

Den færøske nationalbevægelse tog fortællingen om Magnus til sig og gjorde ham til en af de nationale helte. De gav ham en væsentlig rolle i den færøske historie, helten der blev offer for embedsmændene, den danske svøbe på Færøerne. I fortællingen var der dog ikke plads til alle Magnus' bedrifter og synder, da de kunne give ophav til spørgsmål om, hvorvidt Magnus ikke selv var del af den herskende klasse på Færøerne og det undertrykkende system. I stedet har

man forsøgt at frikende ham for alle anklagerne eller undladt at nævne dem i historiefortællingen.

Analysen viser konflikternes udvikling og baggrund, set i en større social sammenhæng. Konflikterne begyndte, da Magnus fik handelsrettighederne til Færøhandelen. Dermed kom han på tværs af Valkendorfs handelspolitik, som ønskede at få handelen til København for at pleje sine interesser hos det københavnske købmandskab. På trods af, at Valkendorf fik frataget Magnus færøhandelen blev konflikterne ikke bilagt. I stedet eskalerede konflikterne, bl.a. pga. af Magnus udsvævende livsførelse, men især pga. sagen med Margrethe Gyntersberg.

I 1586 stævnedes Valkendorf Magnus for ærekrænkelse og nu var det blevet en personlig konflikt mellem de to. Under retssagen forsøgte Valkendorf at udstille Magnus usømmelige person og forsøgte dermed et karaktermord.

Mange må have set Magnus sociale fremgang og hans krænkelse af adelige som en trussel mod standssamfundets orden og adelens dominans, ikke mindst pga. Frederik 2. favorisering og beskyttelse af Magnus. Dette var det standspolitiske aspekt i konflikten. Valkendorf ville have Magnus fældet for enhver pris og da det engelske hof klagede over kapingen af *The John*, fik Valkendorf muligheden. Valkendorfs embedsmæssige selvtægt var ikke kun svaret på et spørgsmål om at opretholde lov og orden og de gode diplomatiske forbindelser til England. Magnus havde i årevis undvejet forsøgene på at få ham stillet til ansvar og trodsede Valkendorfs ære og status. Med Frederik 2.'s død havde Magnus mistet sin største beskytter og dermed havde Valkendorf en mulighed for at få Magnus fra livet. For i sidste ende drejede konflikten sig om patronage og dermed om magtstrukturer og magtiscenesættelse. Magnus blev del af en magtkamp, da Frederik 2. gennem sin position som Magnus' patron, iscenesatte sin magt overfor adelen og Valkendorf. Derfor blev konflikten en kamp om at vise, hvem der havde magten. Valkendorf embedsmæssige selvtægt var ikke kun hævn, men også en magtiscenesættelse, ikke kun møntet på offentligheden og de lavere stænder, men især hans politiske modstandere i regeringen, der ville fjerne ham fra magten.

For at formidle historien om Magnus Heinason, blev der lavet en lyddokumentar, til brug i historieundervisningen. Dokumentaren bygger på den kildekritiske analyse af konflikterne, som skulle udvide forståelsen af Magnus Heinasons skæbne. Formålet var at bidrage til

forståelsen af Magnus Heinason, men også at udfordre målgruppens historiebevidsthed. Mediet og produktionen synes velegnede til formidlingen, idet produktafprøvningen påviste, at formidlingen overvejende lykkedes efter intentionen, da målgruppen både fik et nuanceret billede af Magnus Heinason og kunne forholde sig til formidlingens præmisser. Historien om Magnus Heinason er også historien om historieskrivningen og rekonstruktionen af fortiden. Under produktafprøvningen viste eleverne, at målgruppen er i stand til at forholde sig til historien som fænomen og derfor kunne indgå i diskussionen om, hvordan forståelse og fortolkninger inddrages i fremstillingerne af fortiden og forstå, hvordan historien formidles.

5.1 Perspektivering

Specialet åbner op for flere nye problemstillinger, som fremtidig forskning kan behandle og afdække.

Analysen af historietraditionen og Magnus Heinasons rolle i den færøske kollektive erindring kan være en indgang til forskning i den færøske kollektive erindring, der er et stort set uberørt emne. Problemstillingen er også særdeles relevant i forhold til den moderne færøske nationale identitet, da den berører magtstrukturerne i samfundet før demokratiet. Dette aspekt har ikke kun relevans i færøske sammenhæng, men vedrører også de andre danske besiddelser, Grønland og Island, og hvor også Norge har sin 500 års nat. Problemstillingen er de senere år bl.a. blevet behandlet af Einar Hreinsson i *Nätverk och nepotism*, som er en analyse af magtstrukturerne i den islandske forvaltning.

I specialet er der fokuseret på Magnus Heinasons konflikter med Christoffer Valkendorf og i mindre grad på Magnus Heinason som renæssancemenneske. Dette kan blive inddraget i bredere forskning omkring sociale konflikter i standssamfundet, på tværs af stænderne. Magnus Heinasons liv har også andre aspekter, bl.a. seksualiteten i renæssancen. Han kan tjene som indgang til forskning i kønshistorie og i forholdet mellem seksualitet, kønsmoral og lovgivning.

Analysen og diskussionen af motiverne bag konflikten var forslag til fortolkningsmuligheder. Yderligere forskning i patronage og ikke mindst kortlægning af patronatforholdene i Magnus samtid, vil kunne afdække de magtstrukturer, der kan have været afgørende for konfliktens forløb.

Der har været et begrænset kildemateriale til rådighed i arbejdet med forliggende speciale. Dog må man formode, at der findes yderligere kildemateriale fra samtiden og at undersøgelser i nordiske arkiver vil kunne frembringe nye kilder. Ligeledes må der findes kildemateriale i hollandske arkiver og muligvis også i andre europæiske lande, som en dag kan bringe større indsigt i og afdække indtil nu ukendte dele af Magnus Heinasons liv.

Lydproduktionen kan anvendes i historieundervisningen, som et eksempel på formidling af historie. Derfor kan den også indgå i diskussionen om historisk faglighed og om normer for formidling af historie, samt af nutidens brug af fortiden - historien.

Résumé

The subject for the thesis is the merchant and privateer, Magnus Heinason, and his conflicts with Christoffer Valkendorf, royal treasurer and member of the Danish Realm.

The thesis opens with an analysis of the historiography and exposition of Magnus Heinason in the historical tradition. The analysis is based on accounts and historical technical publications, but also fictional expositions, with focus on the exposition in the Faroese historical tradition and the main work in the historiography, namely Troels Lunds biography on Magnus Heinason. The aim is to find out the progress and development of the expositions and locate the dominant presentation of Magnus Heinason, and how he is used Faroese historical consciousness.

The main section of the thesis is a source critical analysis of the conflicts that involved Heinason and Valkendorf, and how these conflicts developed, based on mainly contemporary sources and the oldest accounts. Furthermore, the potential circumstances and motives behind the conflicts will be analysed and discussed to evaluate the influence of these motives on the conflict's progress and consequences. The aim is to attempt to shed some light on these conflicts in a larger context, and thereby contribute to a wider understanding of the complexity of this conflict. This is achieved by discussing and involving new research work on patronage and power staging, and viewing the conflict as a social conflict in the estate society.

The thesis includes a radio documentary based the analysis and reflections in the informational complexity of the historiography. The last section is a review on Magnus Heinason as a subject in of history teaching and a report on the creation of the production and an account on the methodical reflections. This section includes a theoretical discussion on documentary and intermediation of history, in order to explain the scholarly reflections and methods the production is founded on.

To evaluate the intermediation, the radio documentary was tested on two gymnasium classes from The Faroe Islands. The test includes a survey on the pupil knowledge on Magnus Heinason and their historical consciousness, and, moreover, a valuation of the intermediation.

Kilder og litteratur

Utrykt materiale

Rigsarkivet, København

Kongens Retterting
Herredagsdombøger 1582-1598

Tyske Kancelli, Udenrigske Afdeling
Topografisk henlagte sager. England, Søfart og handel 1432-1656

Riksarkivet, Oslo

Kongehusets og rigets arkiv.
C3. Dommer, tingsvitner, forpliktelser og forlikelser. Rettertingsdom af 26. januar 1583

Færøernes Landsarkiv, Tórshavn

John F. Wests privatarkiv

Trykte kilder

- Lucas Debes: *Færoæ & Reserata - Færøernes Beskrivelse*. 1673. (1950).
Anton Degn: *Nøkur gomul, áður óprentaði brøv o.a. Føroyum viðvíkjandi*. 1939.
A. C. Evensen: *Savn til Føroyinga søgu í 16 øld*. 1908.
N. Nicolaysen: *Den Norske Sou*. Norske Magasin 1860-70. s. 1-50.
H. Grüner Nielsen: *Danske Viser*. (bind 6.) 1930-31. s. 15-20.
J. H. Schrøter: *Sagn om Magnus Heinason*. Antiquarisk Tidsskrift 1849-51. s. 159-170.
Jens Lauritsøn Wolff: *Norriga Illustrata*. 1651. s. 264-273.

Litteratur

- Erik Arup: *Danmarks historie*. 1932.
Erik Arup: *Udvalgte afhandlinger og anmeldelser*. Bind 1, 1977.
Tønnes Bekker-Nielsen mfl.: *Gads historie leksikon*. 2. udgave, 2. oplag. 2004.
C. F. Bricka: *Troels Lund: Mogens Heinesøn*. Historisk Tidsskrift, Fjerde Række, Sjette Bind, 1877-78, s. 139-168.
Claus Bryld og Annette Warring: *Besættelsestiden som kollektiv erindring*. 1998

Jens Christian Carlsson ml. (red.): *Søga okkara 2 – Frá trúbotini til okkara dagar*. 1999

Sv. Cedergreen Bech: *Mogens Heinesen*. Dansk biografisk leksikon (1979-84) 6. bind. s. 192-193.

Poul Colding: *Jørgen Rosenkrantz*. Dansk biografisk leksikon (1979-84) 12. bind. s. 356-358.

Árni Dahl: *Bókmentasøga II 1876-1939*. 1981

Jakob Danneskiold-Samsøe: *Patron og klient i 1600-tallets Europa*. Fortid og Nutid 2005 hæfte 3. s. 163-191.

Ludvig Daae: *Om Magnus Heinessøn*. 1869.

Hans Jacob Debes: *Føroya Søga 2 – Skattland og Len*. 1995. s.177-203.

H. A. Djurhuus: *Drápa Magnusar Heinasonar*. 1910. Undir víðum lofti - yrkingar í úrvali. (1970).

Thorkild Ellerbæk: *Radiobogen*. 2002.

Albert Fabritius: *Danmarks riges adel*. 1946.

Ole Feldbæk: *Fædreland og Indfødselsret. 1700-tallets danske identitet*. I Dansk identitets historie Fædreland og modersmål 1536-1789 red. Ole Feldbæk 1991.

Karl-Erik Frandsen mfl.: *Konger og krige*. Dansk udenrigspolitik historie 1. bind. 2004

Helge Gamrath og E. Ladewig Petersen: *Danmarks historie 1559-1648*. 2:2 bind. 1980.

Arthur G. Hassø: *Rigshofmester Kristoffer Valkendorf til Glorup*. 1933.

Steffen Heiberg: *Peder Munk*. Dansk biografisk leksikon (1979-84) 10. bind. s. 126-127.

Chr. Heilskov: *Den Heinesenske slægtssaga*. 1916. (1985).

Jón Helgason: *Lucas Debes*. 1940.

Einar Hreinsson: *Nätverk och nepotism: den regionala förvaltningen på Island 1770-1870*. 2003.

Chr. Høj: *Okkara Søga I & II*. 1970-73.

Jakob Jakobsen: *Færøsk Sagnhistorie*. 1904

Jakob Jakobsen: *Poul Nolsøe – Lívsøga og irkingar*. 1912.

Frede P. Jensen: *Frederik II*. Dansk biografisk leksikon (1979-84) 4. bind. s. 525-530.

Frede P. Jensen: *Niels Kaas*. Dansk biografisk leksikon (1979-84) 7. bind. s. 430-432.

Leon Jespersen: *Stænder og Magtstat*. 1989

Leon Jespersen: *Adel, hof og embede i adelsvældens tid*. Riget, Magten og Æren (2001) s. 369-399

- Leon Jespersen: *Indledning om det 17. århundrede (1600-1660)*. Riget, Magten og Æren (2001) s. 478-498.
- Poul F. Joensen: *Deyði Magnus Heinasonar – Danaveldinum í Føroyum ognað*. Gaman og Álvara, 1988.
- Poul Johs. Jørgensen: *Dansk retshistorie*. 3 oplag. 1965.
- Knut Kjeldstadli: *Fortiden er ikke hvad den har været*. 2001.
- C. Klitgaard: *Mogens Heinesen*. Dansk biografisk leksikon (1933-44) 9. bind. s. 607-609.
- E. Ladewig Petersen: *Dansk social historie 3 – Fra standssamfund til rangssamfund 1500-1700*. 1980.
- Claus Lunds: *Magnus Heinesens Minde*. I tidsskriftet: *Den danske tilskuer*, 1794. s. 468-472.
- Troels Lund: *Mogens Heinesøn – Et tidsbillede fra det 16de Aarhundrede*. 1877
- Troels Lund: *Mogens Heinesen*. Dansk biografisk leksikon (1887-1905) 7. bind. s. 274-276.
- Ove Malling: *Store og gode handlinger af Danske, Norske og Holstener*. 1776. (1992)
- Chr. Matras: *Mogens Heinesøn*. I tidsskriftet: *Danmark*, 1941. s. 680-683.
- Eilif Mortansson: *Havets vovehals*. (1976)
- Eilif Mortansson: *Sjørøverskib i sigte*. (1976)
- Eilif Mortansson: *Kaptajnens sidste rejse*. (1976)
- Eilif Mortansson: *Nordhavets pirater*. (1976)
- Eilif Mortansson: *Forræder om bord*. (1976)
- Søren Mørch (red.): *Historiens historie*. Danmarks historie bind 10. 1992
- Bill Nichols: *Representing Reality*. (1991)
- Jens Pauli Nolsøe og Kári Jespersen: *Havnar søga I&II*. 2004.
- Páll J. Nolsøe: *Føroya Siglingar Søga I*. 1951.
- Sebastian Olden-Jørgensen: *Statsceremoniel, hofkultur og politisk magt i overgangen fra adelsvælde til enevælde – 1536 til 1746*. Fortid og Nutid, 1996 hæfte 1. s. 3-20.
- Ludvig Petersen: *Sandavágs Søga*. 1963.
- H. F. Rørdam: *Jens Lauritsøn Wolff*. Dansk biografisk leksikon 1887-1905, bind 19. s. 152-153.
- Símun av Skarði: *Søga Magnus Heinasonar*. I tidsskriftet *Ungu Føroyar*, 1909.
- Karin Stryger: *Dansk identitet i nyklassicistisk kunst*. I Dansk identitets historie Fædreland og modersmål 1536-1789 red. Ole Feldbæk 1991.
- Leo Tandrup: *Troels Troels-Lund*. Dansk biografisk leksikon (1979-1984), 15. bind. s. 30-36.

- Leo Tandrup: *Christoffer Valkendorf*. Dansk biografisk leksikon (1979-1984), 15. bind. s. 252-255.
- Michael Venge: *Christoffer Valkendorf – Indbydelsesskrift til 450 års festen for Christoffer Valkendorfs fødsel*. 1975.
- P. T. Wandal: *De paa Jægerspriis ved Mindestene hædrede fortjente Mænds Levnetsbeskrivelser*. 1783.
- John F. West: *Bretsk skjöl um Magnus Heinason*. Fjølñir nr. 1, 1969. s. 11-16.
- John F. West: *Maðurin sum rændi í Havn 1579*. Fjølñir nr. 4, 1969. s. 2-9.
- Hayden White: *Metahistory: the Historical Imagination in Nineteenth-Century Europa*. 1973.
- Alex Wittendorf: *På Guds og Herskabs nåde 1500-1600*. 2003.
- Louis Zachariasen: *Føroyar sum rættarsamfelag 1535-1655*. 1960. s. 189-208.
- Einar Østvedt: *Mogens Heinessøn – Et Ibsen-skuespil som aldri ble skrevet*. 1969.

Formidlingsartiklen

Formidlingsartiklens målgruppe er historielærerne i de færøske gymnasier. Målgruppen er valgt på grund af dens faglige rolle i bedømmelsen og afgørelsen af hvorvidt lyddokumentaren kan bruges i historieundervisningen. Artiklen er påtænkt udgivet i *Frøði*, et populærvidenskabeligt tidsskrift, der udgives af det færøske universitet. Gymnasielærerne på Færøerne har ikke deres eget faglige tidsskrift, men *Frøði* er populært og lærergrupperne på de færøske gymnasier abonnerer derfor sandsynligvis.

Udgangspunktet er debatten omkring selvstændighedsbevægelsen, som opstod som følge af en kronik skrevet af Rolf Guttesen, hvor han kaldte den færøske selvstændighedsbevægelses frontfigur og stifter af det konservative parti *Flokkeflokkun*, Jóannes Patursson (1866-1946), for en fascist, pga. Paturssons forbindelser til norske fascister. Kronikken vakte stor opstandelse, især blandt Folkeflokspolitikere, som afviste Guttesens påstande. Efter en kronik af forfatteren og debattøren Kim Simonsen udmøntede debatten sig til en diskussion om revurdering af historien, af hvad historiskbevidsthed er og hvad man skal bruge historien til. Specialet skal i første omgang forsøge at få revurderet synet på Magnus Heinason men formålet var også at bidrage til diskussionen om brugen af historien i nutidens samfund. At inddrage den nylige debat om Jóannes Patursson er et forsøg på at skabe opmærksomhed omkring problemstillingerne i historiebevidsthed. Ligeledes ved at inddrage Orwell og Mel Gibsons kontroversielle definitioner af historieskrivning, men også ved at drage paralleller til den aktuelle debat om homoseksuelles rettigheder og den følgende værdikamp på Færøerne.

Historie – identitetsskabende eller indviddannende?

Af Páll Nolsøe: *Den nylige debat, om hvorvidt Jóannes Patursson var fascist, har sat gang i en diskussion om synet på Færøernes historie, og hvor revurderingen også giver anledning til en diskussion om historiens formål.*

Da Rolf Guttesen i august i år i en kronik anfægtede Jóannes Patursson og hans position i den færøske historiebevidsthed, pga. af Paturssons omgang med norske fascister, vakte det stor forargelse i visse kredse. Ikke mindst blandt Folkeflokspolitikere, der i aviserne tog til genmæle og kritiserede Guttesens påstande og anfægtede hans fremstilling pga. Guttesens marxistiske fortid. I en senere kronik har Kim Simonsen behandlet den hårde debat om Jóannes Patursson, hvor han lagde vægt på, at det vigtigste aspekt i en revurdering af historien ikke er bedømmelsen af fortidens helte og syndere, men i stedet er en forståelse af historiebevidsthedens tilblivelse og historiens funktion.

Derfor rejser debatten om selvstændigheds-bevægelsens flirt med fascismen ikke kun spørgsmålet om hvordan vi betragter fortiden, men også

hvad formålet med historieundervisningen skal være.

Revurdering af historien

Denne revurdering af fortiden er ikke kun et færøsk fænomen. I efteråret udgav den borgerlige tænketank Cepos bogen *20 begivenheder, der skabte Danmark*, som gav anledning til stor debat. Formålet med værket var at skildre Danmarkshistorien ud fra en borgerlig synsvinkel, da man i borgerlige kredse har ment at venstrefløjens har domineret og skabt den historiske bevidsthed om Danmark i det 20. århundrede ud fra et socialistisk perspektiv. Selvom man kan diskutere og anfægte denne borgerlige fortælling om det danske velfærdssamfund, så udfylder værket et behov for alternative synsvinkler på historien.

Historiens nytte

Georg Orwell skrev i sin "1984", at *den der behersker fortiden, behersker fremtiden og den der behersker nutiden, behersker fortiden*. Selv om Orwell skildrer et skrækscenarie, så er hans citat en særdeles præcis opsummering af hvordan historie bliver skabt og hvilken betydning den har for eftertiden. For i historien skaber vi forståelsen af vores egen samtid, og finder de svar vi forsøger at anskue fremtiden ud fra. Men historien

har det med at blive skrevet af tidens dominerende forståelser eller mere teatraliske udtrykt, som i Mel Gibsons fortælling om Braveheart: *“History is written by those who have hanged heroes.”* – historien bliver skrevet af sejrherre.

Historisk bevidsthed

Gymnasiet skal være dannende. Et af historieundervisningens hovedformål er derfor at give eleverne en grundig historiskbevidsthed, der skal styrke deres identitet. Men spørgsmålet er hvilken identitet det er man forsøger at give samfundets ungdom. Denne problemstilling bliver ikke mindst relevant i lyset af den danske regerings kanontanke. Dette paradigme er seneste kommet til udtrykt i undervisningsministeriets bekendtgørelse og udvælgelse af tidsperioder og emner der skal indgå i historieundervisningen i folkeskolen. Spørgsmålet er derfor om en lignende selektiv forståelse af historien også skal ind i bekendtgørelsen for de færøske gymnasier.

Historien som dannende

Historieundervisningen i gymnasiet skal ifølge bekendtgørelsen også give eleverne indblik i historien som fænomen og gøre dem i stand til at forholde sig kritisk sig til

historieskrivningen og dens kompleksitet. Men historien skal også gøre ungdommen i stand til at forstå vores egen samtid, og kunne forholde sig til samfundet problemstillinger. Ikke mindst til de mekanismer og ideologier, der præger vores samfund. Historieundervisningens dannelse skal derfor være med til at udruste ungdommen til at kunne fungere i og bidrage til det moderne videnssamfund og demokrati.

Magnus Heinason

I sin kronik om historiebevidsthed nævner Kim Simonsen Magnus Heinasons rolle i den færøske historie, men påpeger at brugen af Magnus Heinason i historiebevidstheden ikke ligger i spørgsmålet om hvorvidt han var pirat og skurk? I stedet handler det om hvordan og hvorfor vi tildeler ham en helterolle. Denne problemstilling var også baggrunden for min lyd/radiodokumentar, som skal give eleverne en nuanceret forståelse af Magnus Heinason – et individ præget af sin samtid, men som trodsede samfundets love og moral. Formålet med dokumentaren er desuden at udfordre og få eleverne at forstå kompleksiteten i historien og i vores egen nutid. At skabe en dannelse, der gør eleverne i stand til at forholde sig til de

fremstillinger og identiteter der skabes gennem historien. Denne problemstilling bliver ikke mindst relevant i den værdi og

kulturkamp, som spørgsmålet om homoseksuelles rettigheder har udløst i det færøske samfund.

Bilag 1.0 - Produktafprøvningen

For at afprøve, hvordan formidlingen virker og målgruppen modtager produktionen, blev der foretaget en produktafprøvning. Samtidig var produktafprøvningen en undersøgelse af målgruppens kendskab til Magnus Heinason.

Produktafprøvningen skulle foruden at undersøge formidlingen også afdække eventuelle nødvendige forandringer, såfremt produktionen skal bruges som undervisningsmateriale. Men undersøgelsen skulle også afdække målgruppens historiebevidsthed, som er en af hovedforsætninger for at formidlingen skal lykkes efter intentionen. Produktafprøvningen blev foretaget med to 2.g klasser fra gymnasiet i Tórshavn den 3. og 4. maj 2006. Produktafprøvningen blev lavet ud fra en kvalitativ metode, da formålet var at undersøge elevernes viden om emnet og respons på produktet. Dette ved at gå i dybden og undersøge nuancerne i elevernes respons..

Produktafprøvningens udformning

Klasserne repræsenterer målgruppen. At 2.g klasser blev valgt skyldes, at eleverne er kommet kommet forholdsvis langt i deres gymnasiale uddannelse og formodentlig vil have opnået en vis historisk bevidsthed og dannelse.

Det var tale om henholdsvis en matematisk og en sproglig klasse. Årsagen til, at der blev valgt to klasser, var foruden en gardering mod eventuelle problemer, der kunne opstå, også at få et større empirisk materiale, da den sproglige klasse udelukkende bestod af piger. Derfor var det også vigtigt at få drenge fra målgruppen, eftersom at man kunne formode, at disse havde en naturlig større interesse for Magnus Heinason og dermed muligvis havde en anden viden om ham. Det viste sig også i produktafprøvningserne, da drengene generelt havde en større viden om Magnus Heinason og dette sås også i det fokusgruppeinterview, hvor der var drenge.

Produktafprøvningserne bestod af tre dele og ved begge produktafprøvnings, blev der brugt samme fremgangsmåde. Afprøvningen var underlagt en tidsbegrænsning og derfor var det ikke den optimale fremgangsmåde, men i stedet den efter omstændighederne mest hensigtsmæssige brugt. Det optimale ville bl.a. have været at bruge fokusgruppeinterviews i stedet for spørgeskemaet, samt at have fået fokusgruppeinterviews med samtlige elever. Til sidst

ville længere fokusgruppeinterviews have givet et dybere og større empirisk materiale til analysen.

Først besvarede eleverne et spørgeskema. Skemaet skulle klarlægge, hvilken viden de havde om Magnus Heinason, hvorfra de havde deres viden og hvilket syn de havde på Magnus Heinason. Dette blev gjort ved at lade eleverne komme med de ord, de forbinder med Magnus Heinason, da dette kunne skildre det billede og den opfattelse de havde af ham.³⁵⁶

Dernæst blev produktionen afspillet for klasserne. Lyddokumentaren varede næsten en time og produktafprøvningen foregik i skoletiden, hvorfor det kunne tænkes, at eleverne var trætte og måske ikke så koncentrerede. Derfor der lagt en kort pause midt i afspilningen.

Til sidst blev der foretaget fokusgruppeinterviews med fem elever. Formålet med interviewene var at undersøge, hvad eleverne syntes om produktionen og hvilket billede de havde fået af Magnus Heinason, samt om produktionen havde forandret deres syn. Desuden var det også en prøve på, hvor meget de havde fået med og i hvilken grad formidlingen var lykkedes. Til sidst skulle interviewene åbne op for en diskussion af fremstillingen og formidlingen i produktionen, som desuden skulle afsløre elevernes historiebevidsthed og syn.

Spørgeskemaet

Indledningsvis skulle eleverne oplyse deres køn, for at få evt. kønsspecifikke forskelle belyst. Dette skyldtes en formodning om, at køn kunne have indflydelse på deres viden om emnet. Drengene udgjorde 31 % af deltagerne og det viste sig også, at drengene generelt havde en større viden om Magnus Heinason.

Eleverne skulle dernæst svare på, hvorvidt de havde hørt om Magnus Heinason, for at få et billede af, hvor stor en del af målgruppen, der kendte til Magnus Heinason.

Derefter skulle eleverne angive, hvorfra de havde deres viden om Magnus Heinason. Dels for at afdække, hvilke værker, der var afgørende for deres syn på Magnus Heinason og dels, hvad der er afgørende i deres kollektive erindring.

I det sidste spørgsmål blev eleverne så bedt om at nævne, hvad de forbinder med Magnus Heinason, ved f.eks. at nævne nogle ord. Denne metode var valgt, da disse ord eller sætninger kunne give et billede af målgruppens viden og syn på Magnus Heinason.

³⁵⁶ Jf. Bilag 1.1

For at analysere besvarelsene, valgte jeg, at gruppere deres svar i fire grupper. *Dybere kendskab* angav, at eleven havde en nærmere viden om ham og kunne gengive forholdsvis præcise detaljer. Den *nationale kontekst* at eleven forbandt ham med de dominerende aspekter i den kollektive erindring, dog uden at kunne præcisere nærmere. Kategorien *Fiskeriundersøgelsesskibet* kom sig af, at en del af eleverne associerede i retning af fiskeriforskningsinstituttets fartøj, der bærer navnet Magnus Heinason og kategoriseringen var udtryk for, at de kendte navnet fra medierne, men ikke havde nogen specifik viden om den historiske person. Endelig var der så kategorien *Andre*, især hvor eleverne forvekslede ham med andre historiske personer eller satte ham i andre kontekster.³⁵⁷

Denne kategorisering blev foretaget for at karakterisere svarene for at give et billede af og klarlægge nuancerne i målgruppens viden og opfattelse af Magnus Heinason.³⁵⁸

Spørgeskemaundersøgelsen viste, at 29 ud af de 32 elever – 91 %, på forhånd kendte til Magnus Heinason. Dette stemmer overens med formodningen om, at stort set alle i målgruppen kender eller har hørt om Magnus Heinason. Af de 29 svarede 24 – 83 %, at de havde deres viden om Magnus Heinason fra folkeskolen og dette bekræftede også formodningen, om at især undervisningen i folkeskolen har bidraget til, at Magnus Heinason har fået en rolle i den færøske kollektive erindring. Dog var der kun få, der nævnte andre sammenhænge, hvilket underminerede antagelsen, om at også skønlitterære fremstillinger havde stor indflydelse på målgruppens syn på Magnus Heinason.

Spørgeskemaundersøgelsen afslørede en stor variation i elevernes syn på og først og fremmest viden om Magnus Heinason. 9 ud af de 32 – 28 % kunne ikke forbinde ord med Magnus Heinason. Dette tyder på, at selvom de fleste har hørt om Magnus Heinason, så er deres viden om ham yderst begrænset. En del af eleverne svarede henholdsvis *skib* og/eller *fiskeri* og *havforskning*. Dette tyder på, at en del af målgruppen forbinder Magnus Heinason med fiskeriundersøgelsesskibet, ikke har en nærmere viden om Magnus Heinason, men alene kender navnet fra de færøske medier. Et par af eleverne havde et større kendskab til Magnus Heinason og tre nævnte hans fader, provsten Heine Havreki. Desuden nævnte tre elever, at han kæmpede mod pirater. En enkelt viste et dybere kendskab til ham og hans skæbne, da

³⁵⁷ Når en elev svarede svømning, så skyldtes det uden tvivl en forveksling med sagnfiguren *Magnus* som svømmede mellem to af øerne på Færøerne for at gøre kur til sin elskede og druknede. En svømmeforening på Færøerne er opkaldt efter ham.

³⁵⁸ I grupperingen af besvarelsene er der ikke taget i betragtning at eleverne som regel nævnte flere ord. I stedet bruges ordene som et samlet udtryk for målgruppens syn på og viden om Magnus Heinason, samt nuancerne i dette.

denne nævnte *Ven med den danske konge* og at Magnus blev *Offer for konspiration fra danske embedsmænd og halshugget på torv i Danmark*. En del elever satte Magnus ind i, hvad man kan kalde en national kontekst, f.eks. de seks, der forbandt ham med færøsk historie, samt at andre nævnte ord som *Frihed, Nationalfølelse* og *Helt*.

Overordnet fremgår det, at målgruppen ikke har et dybere kendskab til Magnus Heinason, men dog kender flertallet ham fra den færøske historie og opfatter ham som værende en nationalhelt. Elevernes begrænsede viden om Magnus Heinason kan skyldes, at der er tale om unge mennesker og at Magnus Heinason sjældent er del af pensumet i historieundervisningen. Dog viste deres nærmest enige syn på ham, at de er påvirkede af den færøske kollektiverindrings heltefølelse. Men selvom deres kendskab til Magnus Heinason var begrænset, så viste fokusgruppeinterviewene, at de blev fascineret af ham og forstod at sætte ham i en historieskrivningskontekst og i forhold til deres historiebevidsthed.

Fokusgruppeinterviewene

Fokusgruppeinterviewene var baseret på en spørgeguide, der skulle danne ramme om en diskussion, der skulle afdække elevernes respons på produktionen. Spørgeguiden var bygget op omkring fire hovedspørgsmål, som hver især skulle afdække hovedtemaerne i undersøgelsen. Disse spørgsmål var tænkt som åbne spørgsmål, der skulle få de ønskede diskussioner i gang, der skulle afdække elevernes respons. Til hvert hovedspørgsmål var der underspørgsmål der kunne sættes, for at sikre sig, at temaerne blev dækket.³⁵⁹

Det første hovedspørgsmål drejede sig om produktionen generelt og skulle afdække elevernes umiddelbare reaktion på formidlingen, f.eks. om de fandt den spændende og hvilke virkemidler var afgørende og om hvordan de opfattede produktets opbygning. Dette spørgsmål skulle også få diskussionen i gang.

Det næste hovedspørgsmål handlede om Magnus Heinason og hans konflikter, samt hvilket samfund han levede i. Dette spørgsmål var tænkt som en test i hvor meget eleverne havde fået med af produktionen og om de derfor havde fået indsigt i de væsentligste aspekter af historien. I sidste ende skulle dette spørgsmål afdække, hvilken opfattelse eleverne havde fået af Magnus Heinason.

Det tredje hovedspørgsmål skulle afsløre, om de havde fået ny viden og større indsigt i problemstillingerne eller en ny opfattelse af Magnus Heinason.

³⁵⁹ Jf. Bilag 1.2.

Det sidste hovedspørgsmål skulle afdække elevernes historiebevidsthed. Tanken var at udfordre eleverne ved at lade dem bedømme formidlingens validitet og dermed åbne op for en diskussion omkring historie.

Lyddokumentarens opbygning og udformning

Lyddokumentaren fangede elevernes opmærksomhed og de var enige om, at lyddokumentaren var ...*særdeles interessant og spændende*.³⁶⁰

Opbygning og brugen af fortælling bidrog til elevernes positive respons, da ... *den var fængslende*³⁶¹ fordi, ...*du forsøger at skabe spænding og derfor er det spændende*.³⁶²

Denne formidlingsform viste sig også bidrage til at gøre den mere formidlingen, da den var ...*let at lytte til*.³⁶³ Det var også med til at modvirke længden *Det virkede som om det var langt kortere end de 50 minutter, som det varede*.³⁶⁴ Dog havde den indlagde pause sin effekt.³⁶⁵

Oplæsningen var også med til at gøre lyddokumentaren let at lytte til. *Oplæsningen var rigtig god*.³⁶⁶ *Han (...) var god til at fortælle*.³⁶⁷

Sproget var blevet tilpasset målgruppen, hvilket også lykkedes. *Sproget var godt. Det var hverdagsagtigt. Klart og tydeligt og meget præcist*.³⁶⁸

Da lyddokumentaren var på dansk, krævede det mere koncentration hos eleverne, end hvis sproget havde været færøsk. ...*man nødt til at være mere opmærksom*.³⁶⁹ Dog beherskede eleverne som forventet det danske sprog. ...*man har hørt alle ordene før, eftersom alle vore bøger er på dansk*.³⁷⁰ Derfor gik det ikke udover elevernes forståelse af formidlingen. *Hvis man ikke helt forstår et ord, så fatter man meningen, for ordet kommer som del af en helhed*.³⁷¹

³⁶⁰ Hallur interview 4/5.

³⁶¹ Rakul interview 3/5.

³⁶² Hallur interview 4/5.

³⁶³ Theodor interview 4/5.

³⁶⁴ Vølundur interview 4/5.

³⁶⁵ Páll: Var det pausen som hjalp? Vølundur: Ja, selvfølgelig. Interview 4/5

³⁶⁶ Malan interview 4/5.

³⁶⁷ Anja interview 3/5.

³⁶⁸ Edith interview 3/5.

³⁶⁹ Vølundur interview 4/5.

³⁷⁰ Ella interview 4/5.

³⁷¹ Vølundur: interview 4/5.

Brug af to stemmer i fortællingen virkede også efter intentionen, både som variation og i form af stemmernes roller. *Det var også godt, at det varierede med stemmer. Fordi det var sådan, at hvis man begyndte at dovne lidt, så vågnede man igen.*³⁷²

Eleverne forstod også stemmernes rollemæssige funktion. *Det virker som om han fortæller historien og du tager stilling til den.*³⁷³ Derfor var de i stand til at forstå brugen af disse roller og se den synliggjorte afsender. *Du begynder jo fortællingen. (...) Det er dig, som undrer sig og kommer med en konklusion.*³⁷⁴

På grund af lyddokumentarens længde, havde der forinden været en vis tvivl, om hvorvidt vigtige temaer og budskaber i fortællingen kunne gå tabt i formidlingen. Derfor blev eleverne under fokusgruppeinterviewene udspurgt om de mest relevante aspekter af fortællingen. Det viste sig, at eleverne ikke var gået glip af disse aspekter, bl.a. karakteristikkene af samfundet og konflikten kendetegn og motiver, og kunne både gengive dem og sætte dem i perspektiv. *Det var et standssamfund.*³⁷⁵ *Der havde været en ufredelig tid og der havde været uro i samfundet. (...) Magthaverne var temmelig paranoide og frygtede at miste deres magt.*³⁷⁶ *Der var en stor forskel på stænderne. (...) Det var en samfund, der var meget bundet af stænderne. (...) Hvis man var højtstående så fik man privilegier og alt muligt. (...) Og han (Magnus) forsøgte at komme fra en stand i en anden.*³⁷⁷

Eleverne kunne også sætte datidens samfund i forbindelse med konflikten. *Magnus kom jo fra borgerstanden og forsøgte at komme op i adelsstanden og det var det Valkendorf forsøgte at forhindre. Det er der magten kommer til syne.*³⁷⁸ *Han var bange for at miste sin magt, for han kunne huske den forhenværende urolige tid.*³⁷⁹ Det viste sig, at eleverne ikke kun formåede at gengive fortællingen, men også at danne egne meninger og fortolkninger ud fra den. *Jeg tror, at i begyndelsen drejede det sig nok om, at Valkendorf mente, at Magnus principielt havde*

³⁷² Ella interview 4/5.

³⁷³ Anja interview 3/5.

³⁷⁴ Sigrid og Anja interview 3/5.

³⁷⁵ Theodor interview 4/5.

³⁷⁶ Vølundur interview 4/5.

³⁷⁷ Anja, Edith, Sigrid og Anja interview 3/5.

³⁷⁸ Ella interview 4/5.

³⁷⁹ Vølundur interview 4/5.

*lavet noget forkert og derfor ville han dømmes ham. Måske også fordi, at Valkendorf var misundelig. Men til sidst tror jeg det kun handlede om hævn.*³⁸⁰

Eleverne formåede at gengive fortællingen, reflektere og fortolke ud fra indholdet. Dette skyldtes uden tvivl formidlingens udformning, som gjorde, at elevernes interesse blev fanget og deres opmærksomhed blev fastholdt.

Musikken

Det var især brugen af musikken, der var årsag til elevernes positive modtagelse. *...den gjorde, at det hele passede sammen og man forstod fortællingen.*³⁸¹ *Den er flot lavet og det var godt du havde forskellig slags musik, fordi det gjorde det mere levende.*³⁸² Det viste sig også, at musikken virkede efter hensigten at gøre fortællingen lettere at lytte til. *...selvom (...) det er tungt at sidde og lytte hele tiden, så var den meget spændende og specielt musik som understøttede og gjorde den spændende og dramatisk.*³⁸³

Eleverne syntes også, at valget af musikken var hensigtsmæssigt. *...jeg synes, at musikken relaterede til den tid.*³⁸⁴ For dette gjorde at *... man associerer og lever sig mere ind i historien.*³⁸⁵

Under produktion af lyd-dokumentaren havde der været en uvished, om eleverne kunne genkende musikken og det drejede sig først og fremmest om musikken fra filmene *Braveheart* og *Barbara*. Såfremt de kunne genkende musikken, havde uvisheden været, om de måske ville forbinde musikken med noget andet og få andre end de ønskede associationer. Selvom en enkelt mente at have hørt musikken før, så virkede musikken efter intentionen. *...jeg synes jeg har hørt musikken i film, som foregår i 1500-tallet. Derfor synes jeg musikken relaterer til den tid.*³⁸⁶ At eleverne forbandt filmmusikken til 1500-tallet skyldes sandsynligvis den 'autentiske' tematiske musik som de forbandt med tidsperioden, da den var *...denne renæssancemusik, som man kunne genkende.*³⁸⁷ At eleverne også forbandt filmmusikken til fortællingen, skyldes sandsynligvis også, at filmmusikken skildrer de samme temaer som fortællingen om Magnus Heinason.

³⁸⁰ Hallur interview 4/5.

³⁸¹ Theodor interview 4/5.

³⁸² Anja interview 3/5.

³⁸³ Edith interview 3/5.

³⁸⁴ Hallur interview 4/5.

³⁸⁵ Vølundur interview 4/5.

³⁸⁶ Hallur interview 4/5.

³⁸⁷ Edith interview 3/5.

I modsætning til den tematiske og dramatiske musik, var eleverne mere skeptiske over for brugen af den såkaldte titelmusik. Dette kom dog kun frem ved det ene fokusgruppeinterview - 4/5. Det var dog kun *Fuld af nattens stjerner*. ...*Jeg synes ikke den passede så godt, for den passede ikke ind i den tid lyddokumentaren omhandlede.*³⁸⁸ Dog syntes eleverne at forstå disse to sanges formål i lyddokumentaren. *Men alligevel så virkede den måske, kun i form af en udledning (...) Og for at afslutte historien og det fortidige, så endte man med en nutidig sang.*³⁸⁹

Den indledende sang kunne eleverne godt genkende. ...*Var der noget, I kunne genkende? (...) Ja, Hanus.*³⁹⁰ Det er dog tvivlsomt, om det var denne sang, de kunne genkende, og ikke kun sangeren Hanus G. Johansen. I hvert fald havde ingen af eleverne nævnt denne sang i spørgeskemaerne. ...*Har I hørt den før? (...) Ja. (...) Men har I fået jeres viden om Magnus Heinason gennem den? (...) Nej.*³⁹¹

Et nuanceret billede

Lyddokumentaren gav eleverne ny viden om Magnus Heinason. ... *Man har hørt om ham i folkeskolen, men aldrig en så detaljeret historie. (...) Generelt kendte vi ikke til, hvor historien begyndte og udviklede sig. Det er lige som man ved, hvem han var og hvordan det endte for ham. Men alt der skete imellem, det ved man ikke noget om.*³⁹² Desuden vakte lyddokumentaren elevernes interesse og fascination af emnet. ...*Jeg har det sådant (...) Dette er så interessant, at man burde læse noget mere om det.*³⁹³

Det var især det, at lydproduktionen inddrog mange af de aspekter, som eleverne ikke kendte i forvejen. ...*det man har fået at vide før i folkeskolen, har været sådan i korte træk. Og da har det næsten været en forgudelse af ham. Nu fik man langt flere detaljer og jeg vidste næsten intet om hans personlige liv, bortset fra, at han blev dømt til døden.*³⁹⁴ *Da fik man kun at vide, at der var en sammensværgelse mod en uskyldig mand og han blev dømt til døden.*³⁹⁵ *Jeg havde hellere ikke hørt om hende der kvinden.*³⁹⁶

³⁸⁸ Hallur interview 4/5.

³⁸⁹ Ella interview 4/5.

³⁹⁰ Páll og Sigrid interview 3/5.

³⁹¹ Páll og alle deltagerne interview 4/5.

³⁹² Edith interview 3/5.

³⁹³ Edith interview 3/5.

³⁹⁴ Vølundur interview 4/5.

³⁹⁵ Hallur interview 4/5.

³⁹⁶ Anja interview 3/5.

Formidlingen formåede også at give eleverne et mere nuanceret billede af Magnus Heinason. *Jeg ser ham ikke som nogen helt. Men mere som en mand, som udnyttede sin omgivelser. (...) Ikke som nogen national helt, men som en mand, som forstod at skabe sin egen fordel.*³⁹⁷ *Alligevel får man lidt sympati med Magnus Heinason. Men da man hører alt det, som han har gjort, så formindskes sympatien.*³⁹⁸ Men de var ikke enige i deres syn på ham. *Jeg tænkte, at han var et bæst, en korrump unge – simpelthen.*³⁹⁹

Det kunne tyde på, at eleverne fik et nuanceret billede af Magnus Heinason, et syn der gik udover den klassiske diskussion af helte- og skurkeroller. *Jeg synes ikke du fremstiller nogen direkte som helt. (...) Jeg synes man får indblik i, hvordan Magnus Heinason er som mand, altså usædelighed og alt det andet...*⁴⁰⁰

Formidlingens validitet og historisk bevidsthed

Eleverne var enige om, at lyd dokumentaren var valid, da den åbnede op for en diskussion hos dem og gav dem mulighed for selv at tage stilling. *Jeg synes din fortolkning er meget neutral.*⁴⁰¹ *Udsendelsen var fuld af fakta. (...) Og ud fra det kan man gøre sig sine tanker om, hvem denne person var og hvordan han var.*⁴⁰²

Men selvom de så lyd dokumentaren som neutral og åben, så var de i stand til at forholde sig til den ud fra en historisk bevidsthed. *Den er neutral. Men det er ikke ensbetydende med, at det er en sandhed.*⁴⁰³

Elevernes respons til lyd dokumentaren var præget af deres historiske bevidsthed, som kom til syne under interviewene. De viste, at de var i stand til at forholde sig til fortællingen ud fra historievitenskabelige metoder. *...man må se på, hvilke kilder du har brugt. Og se på hvilken tilknytning de har.*⁴⁰⁴ Det viste sig også, at eleverne var i stand til at sætte spørgsmålstegn ved fremstillingen. *...der er sikkert en anden side af historien. (...) Det kommer også an på, hvem der har skrevet historien.*⁴⁰⁵ Selvom de var i stand til at sætte spørgsmålstegn ved fremstillingen, så betvivlede de den dog ikke. *Hvis man siger, at man måske ikke helt tror på det, så er det ikke fordi man sidder og tror, at du lyver eller, at du opdigter*

³⁹⁷ Vølundur interview 4/5.

³⁹⁸ Hallur interview 4/5.

³⁹⁹ Ella interview 4/5.

⁴⁰⁰ Hallur interview 4/5.

⁴⁰¹ Sigrid interview 3/5.

⁴⁰² Sigrid og Edith interview 3/5.

⁴⁰³ Edith interview 3/5.

⁴⁰⁴ Rakul interview 3/5.

⁴⁰⁵ Anja og Rakul interview 3/5.

historier (...) Det er mere fordi man tillader sig at være kritisk overfor de kilder, som du måske har brugt.⁴⁰⁶ Denne manglende tvivl skyldtes nok, at de så formidlingen som objektiv.⁴⁰⁷

Det tyder også på, at de i en vis grad var i stand til at diskutere historie som fænomen. *Jeg tror aldrig man kan stole helt på noget. For hvis der f.eks. har været kampe i en by og den ene part har skrevet sine kilder, mens den anden part har skrevet nogle andre, så vil den ene fortælle det helt modsatte. (...) Men man vil dog vide, at der f.eks. har været en Anden Verdenskrig. (...) Og det er en sandhed i sig selv! (...) Det skete på det tidspunkt, men hvad folk skriver om hvem gjorde dit og dat det kan ikke kaldes en sandhed direkte. (...) Hvis nogen bliver kaldt de gode, så skal man være opmærksom. (...) Jeg tror ikke, man kan sige, der er nogen historisk sandhed.*⁴⁰⁸

Eleverne så dog især fremstillingen i nationale kontekster. *Det virker som om du både har brugt kilder fra det færøske og det danske perspektiv og derfor kommer man ikke rigtig frem til en konklusion om han var en helt eller en skalk.*⁴⁰⁹ Dog ligger forskelligheden i fremstillinger, især mellem de færøske og danske, hvilket eleverne sandsynligvis også fik indtryk af under fokusgruppeinterviewene.⁴¹⁰ Det var derfor i et nationalt modsætningsforhold, de så og bedømte produktionen. *Man får hellere ikke den opfattelse om du tilhører den ene side eller den anden. Det virker meget ærligt.*⁴¹¹

Det var dog den nationale kontekst, der var et af hovedargumenterne for valget af målgruppen. Det var nok også en af årsagerne til, at produktionen fik den ønskede opmærksomhed hos eleverne, og at de blev fascineret af historie. *Han er værd at fortælle om. Jeg er fra Færøerne. Kender du Magnus Heinason eller har du hørt om ham?*⁴¹²

I sidste ende oplevede de, at lyddokumentaren var med til at gøre historieundervisningen mere spændende. *Det var bedre end en normal undervisningstime.*⁴¹³ Hvilket må regnes som hovedformålet brugen af alternative medier i historieundervisningen.

⁴⁰⁶ Edith interview 3/5.

⁴⁰⁷ Anja interview 3/5.

⁴⁰⁸ Rakul, Anja, Sigrid og Edith interview 3/5.

⁴⁰⁹ Anja interview 3/5.

⁴¹⁰ Under interviewene fik de modsætningerne i fremstillingerne præsenteret ved et uddrag af Erik Arups Danmarks Historie. Dette kan muligvis have bidraget til, at eleverne så fremstillingerne i denne nationale kontekst.

⁴¹¹ Rakul interview 3/5.

⁴¹² Sigrid interview 3/5.

⁴¹³ Hallur interview 4/5.

Formidlingens resultat og produktafprøvningens validitet

Produktafprøvningen afslørede, at formidlingen gennem lyddokumentaren overvejende lykkedes efter intentionerne, da den var med til at give målgruppen større indsigt i problemstillinger i Magnus Heinasons liv og skæbne. Undersøgelsen viste, at forsøget på at skabe en anstændig formidling gennem produktion lykkedes, da eleverne mente, at de ud fra fortællingens indhold og opbygning fik mulighed for at danne deres egne meninger om Magnus Heinason.

Produktafprøvningen var dog præget af, at den fokuserede på at undersøge de aspekter, som jeg mente, var de væsentligste for at bedømme produktionens brugsværdi og holdbarhed. Derfor begrænsede fokusgruppeinterviewene sig til at diskutere de forudvalgte problemstillinger og succeskriterier, der blev snævret ind gennem spørgeguiden. Derfor var elevernes respons overvejende positiv og ikke mindst, fordi de fandt, at produktion havde større underholdningsværdi end en normal undervisningstime. Men produktionens underholdningsværdi vil i sidste ende ikke være det afgørende succeskriterium.

Den væsentligste mangel i undersøgelsen var, at den begrænsede sig til eleverne og ikke inddrog en særdeles relevant målgruppe - de lærere, der skal godkende og bruge produktionen i historieundervisningen. En produktafprøvning med historielærere vil være hensigtsmæssig, da den ville kunne afgøre om produktionen vil kunne bruges i historieundervisningen. Pga. de givne omstændigheder omkring produktafprøvningen lod dette ikke sig gøre. Dog mener jeg, at produktionen kan bruges i historieundervisningen.

Efter den første produktafprøvning holdt jeg et oplæg for historielærergruppen på gymnasiet, hvor jeg fortalte om mit produkt og problemstillingerne omkring historieformidling. Under den efterfølgende diskussion gav lærerne udtryk for, at de fandt lyddokumentaren spændende og problemstillingerne omkring historieformidling relevante i historieundervisningen. Samtidig gav oplæget anledning til en diskussion af anstændighed i formidlingen af historie. Derfor må man formode, at produktionen vil kunne blive brugt i historieundervisningen.

Bilag 1.1

Resultat af spørgeskema

Navn:

Kvinde: 22

Mand: 10

Har du hørt om Magnus Heinason?:

Ja: 29

Nej: 2

Ved ikke?: 1

Hvis du har hørt om ham, hvor henne eller hvorfra?

Folkeskolen: 24

Almen viden: 1

Blad: 1

En historie: 1

Gadenavn: 1

Hav og fiskeriundersøgelser: 2

Derhjemme: 1

Ved ikke: 1

Almen viden: 1

Færøsk historie: 2

Hvad forbinder du med Magnus Heinason? (Nævn f.eks. 5 ord)

Ved ikke?: 9

Dybere kendskab

Provstesøn (Heine Havreki): 3

Ven med den danske konge: 1

Offer for konspiration fra danske embedsmænd: 1

Halshugget på torv i Danmark: 1

Pirater (kæmpede mod): 3

Skansen: 1

1500-tallet: 1

Nationale kontekst

Navnkundig sømand (Kendt): 2

Færøerne: 2

Helt (heltegerninger, bedrift): 3

Minder om Nólsoyar Páll: 1

Nationalfølelse (National, Færøerne-Danmark): 3

Færøsk eller Islandskehistorie: 1

Frihed: 2

Historie (Færøsk historie): 6

Færøerne i ældre tid: 1

Inspektionsskibet

Skib: 7

Fiskeri: 6

Havforskning: 5

Andre

Svømning: 1

Begravet enten på øen Skúvoy eller

Egholm: 1

Færøsk sprog: 1

Litteratur: 1

Skúvoy: 1

Samhørighedstilhænger: 1

Bilag 1.2

Spørgeguide

Hvad synes I om lyd-dokumentaren?

- Generelt?
- Hvordan var det at lytte til? (f.eks. for lang eller var det tungt/krævende at lytte til?)
- Hvad synes I om musikken? (Passer den til genren? Var det noget I kunne genkende? Hvordan virker det med musik i en fortælling?)
- Sproget? (Kunne I forstå det, eller var der nogle ord I ikke kendte eller ikke kunne forstå?)
- Stemmerne? (Adskilte de sig og havde de forskellige funktioner?)

Hvem var Magnus Heinason?

- Hvad var det for et samfund, som Magnus Heinason levede i?
- Hvad drejede konflikten mellem ham og Christoffer Valkendorf sig om?
- Hvorfor blev Magnus Heinason dømt og henrettet?
- Hvilken opfattelse har I fået om Magnus Heinason?

Fik I noget nyt at vide om Magnus Heinason?

- Hvad nyt fik I at vide?
- Kendte/havde I hørt om ham før?
- Stemmer lyd-dokumentaren overens med jeres viden om Magnus Heinason?

Hvad tror I er sandheden om Magnus Heinason?

- Er I enige med fremstillingen i lyd-dokumentaren?
- Tror I på *min* fortolkning?
- Hvad er historie...?

Bilag 1.3

Fokusgruppe interview 3 Mai. 2006

Interviewer: Páll

Deltagere: Edith, Anja, Rannvá, Rakul og Sigrid

Páll: Hvad syntes I så om lyddokumentaren, sådan generelt?

Rakul: Meget spændende.

Edith: Vildt spændende, selvom man måske ikke var 'med' hele tiden, fordi man tendens til at *fade*, fordi det er tungt at sidde og lytte hele tiden, så var den meget spændende og specielt musik som understøttede og gjorde den spændende og dramatisk. Hvis det havde været en dokumentar, så havde den været helt utrolig god.

Anja: Den er flot lavet og det var godt du havde forskellig slags musik, fordi det gjorde det mere levende.

Rannvá: Ja, fortælleren var dygtig og tydelig i sin oplæsning.

Anja: Så er historien jo også spændende.

Edith: Ja, absolut.

Sigrid: Der var ting, som man ikke rigtig vidste.

Páll: Nu nævnte du, at det var tungt at lytte. Var den for lang?

Edith: Som sagt, hvis det var en dokumentar, man så i fjernsynet, så havde den ikke været for lang, for der ser du jo billeder. Men at sidde og lytte generelt, så skal man have en utrolig stor interesse for at være med hele tiden. Men nej, jeg vil ikke sige, at den var for lang.

Sigrid: Hellere ikke hvis den var sendt i radioen, måske en søndag, hvor man sidder der hjemme og f.eks. strikker. Så ville den være spændende alligevel.

Edith: Det er nok mere vores omstændigheder, der gør, at den virker langdragende.

Rannvá: Vi har siddet her siden klokken 8 i morges. (Klokken var nu, 14.30(red.))

Anja: Men jeg ved ikke, om man kunne gjort historien kortere. For sådan *var* historien nu engang og det ville være synd at fjerne noget af den og kun fortalt en del af historien. Nej, jeg synes ikke den var for lang.

Edith: Nej, den var ikke for lang.

Rakul: Nej.

Páll: Havde det hjulpet, hvis man forsøgte at forkorte den?

Edith: Ja, det kunne det absolut. Men, jeg kunne dog ikke se, at det skulle være nødvendigt alligevel. Det kunne være at den mistede noget af sin essens, hvis man skærer for meget af den.

Rakul: Det synes jeg hellere ikke.

Anja: Jeg synes alle detaljerne var vigtige. Det ville være synd, hvis man forkortede den for meget.

Sigrid: Ja absolut.

Edith: Man skal ikke forkorte den bare for at få en kortere. Så skal det være, fordi man mener, der er noget, der er overflødigt og jeg kan ikke se, at der var noget unødvendigt i den.

Sigrid: Det handlede jo også om et helt menneskeliv.

Páll: Nu blev det nævnt, at I kunne lide musikken. Var der noget, I kunne genkende?

Sigrid: Ja, Hanus. (Hanus G. Johansen (red.))

Edith: Ja, det første sang.

Rakul: Og den sidste.

Edith: Og så var det denne renæssancemusik, som man kunne genkende.

Sigrid: Ja, som man forbinder med den tid og som bandt historien den sammen.

Páll: Hvis man nu snakker om at genkende musikken?

Rannvá: Det var færøsk.

Páll: Popsangene, er jo lette at genkende, men jeg tænker på resten af musikken?

Edith: Jeg lagde ikke mærke til noget, jeg kunne genkende.

Anja: Jeg tror ikke, jeg hørte en sang, jeg kunne genkende.

Rakul: Den sidste. Jeg ved ikke bare ikke, hvem der synger den. Den har jeg hørt før.

Páll: Sebastian?

Rakul: Ja! Han spillede den på koncerten. (Sebastian havde en koncert på Færøerne i 2005(red.))

Páll: Det er Lis Sørensen, der synger. Sangen er fra musicalen *Skatteøen*.

Anja: Det var rigtig god musik, som passer godt til.

Rakul: Musikken passede godt til, hvad historien handlede om og skabte stemning.

Páll: Så man kan godt sige, at musikken understøttede fortællingen?

Alle: Ja, absolut.

Edith: Den havde ikke været halvt så spændende, hvis musikken ikke havde været der.

Sigrid: Man fornemmede, hvilken stemning der herskede.

Rakul: Musikken medvirkede til at opdele fortællingen på en eller anden måde.

Anja: Musikken gjorde det hele mere levende.

Edith: Ja og den er med til at skabe en bestemt stemning.

Rannvá: Og gjorde, at det var behageligt at lytte.

Páll: Så hvis musikken ikke havde været der, så ville det være langt tungere at lytte.

Alle: Ja, absolut!

Rannvá: Ja, langt mere ensformigt.

Páll: Nu var lydokumentaren på dansk, eftersom at jeg studerer på et dansk universitet. Men hvordan var sproget? Var der nogle ord, I ikke forstod?

Alle: Nej.

Edith: Sproget var godt. Det var hverdagsagtigt. Klart og tydeligt og meget præcist.

Anja: Han (oplæseren Zak, (red.)) var god til at fortælle.

Edith: Jeg ved ikke, hvem han var, men han lød til at være vant til at læse op.

Páll: Som sagt var der ikke nogle ord, I ikke kunne forstå. Men hvor mange stemmer var der?

Alle: To.

Páll: Hvis I tænker på stemmerne. Opfattende I forskel på disse stemmer?

Alle: Ja.

Anja: Den ene lød færøsk.

Rakul: Var det dig?

Páll: Ja.

Alle: (Latter!)

Edith: Det var dig i begyndelsen og enden. Så kom fortælleren.

Anja: Du kom også ind, engang imellem i midten.

Páll: Hvis man nu tænker på roller. Nu nævnte en af jer dokumentar. Hvis dette nu havde været en dokumentar i fjernsynet. Hvordan tror I disse to stemmer havde været?

Anja: Det virker som om han fortæller historien og du tager stilling til den. Og det siger du også i begyndelsen. Du vil finde ud af, hvem Magnus Heinason var.

Sigrid: Og til slut kommer du med en konklusion.

Rannvá: Du laver et sammendrag.

Páll: Hvis man tænker om afsender. Hvem af os er afsenderen?

Alle: Det må være dig.

Páll: Og det er ikke kun, fordi jeg sidder her sammen med jer og udspørger jer?

Alle: Nej. (latter)

Sigrid: Du begynder jo fortællingen.

Anja: Det er dig, som undrer sig dig og kommer med en konklusion.

Rakul: Hvis man så det i billeder. Så ville en stå med mikrofonen og snakke, mens en ville fortælle.

Sigrid: Det tænkte jeg også.

Páll: Nu vil jeg sætte jer nogle spørgsmål, som måske er lidt svære at svare på. Hvad var det for et samfund, som Magnus levede i?

Sigrid: 1500-tallet. Monopolhandel og Kongen herskede...

Anja: Klassekamp.

Rakul: Der var adelen og bønderne.

Anja: Der var en stor forskel på stænderne.

Edith: Det var en samfund, der var meget bundet af stænderne.

Sigrid: Hvis man var højtstående så fik man privilegier og alt muligt.

Anja: Og han (Magnus) forsøgte at komme fra en stand i en anden.

Páll: Hvis vi fokuserer på konflikten mellem Valkendorf og Magnus. Hvis I kan konkluderer, hvad drejede den sig om?

Sigrid: Ære.

Edith: Magt? Jeg ved ikke rigtig?

Rakul: Var ham der Valkendorf ikke i den højere klasse?

Sigrid: Ja, han var ikke så glad for Magnus.

Rakul: Han ville beholde sin status.

Edith: Jo, han blev provokeret af Magnus Heinason og alt som han gjorde og hvordan han gjorde sig bemærket og ville overtage mange ting.

Anja: Han ville have Magnus ned med nakken.

Sigrid: Det var måske fordi Magnus havde så godt forhold til Kongen. Og det var han måske jaloux over.

Páll: Noget andet?

Rakul: Kvinder?

Alle: (Latter)

Páll: Hvorfor blev Magnus dømt og henrettet?

Anja: Det var for det hele, var det ikke det? Det var for det med handelen og det som Margrethe påstod. I det hele taget for at gå på tværs imod samfundet.

Rakul: Angreb han ikke nogle skibe.

Sigrid: Det gjorde han også. *John*. Et eller andet *John*.

Rannvá: Ja, han angreb nogle skibe.

Rakul: Var det ikke Valkendorf, som fik ham dømt? Nej?

Sigrid: Jo, da han fik magten. Men Frederik fik det taget tilbage, da han var dømt?

Edith: Men han døde jo. Og sønnen var for ung eller noget lignende. Det var da Valkendorf tog magten.

Sigrid: Sammen med andre.

Anja: Men Valkendorf havde hele tiden forsøgt at få ham dømt.

Rakul: Men så fik han muligheden og sørgede for at få ham dømt til sidst.

Páll: Hvilken opfattelse har i fået af Magnus Heinason?

Rannvá: Han var en skalk.

Edith: Ja, det var han! Så absolut en skalk.

Rannvá: Han var særdeles modig.

Sigrid: Man har mere set ham som en tapper helt, her på Færøerne. Og da man hører andre synspunkter. Så...

Anja: På sin vis var han rimelig uskyldig.

Sigrid: Uskyldig og uskyldig. Han havde kontakter.

Anja: Det der med Margrethe, det var ikke hans skyld.

Sigrid: Men han behandlede hende dårligt.

Edith: Han behandlede kvinder skidt.

Sigrid: Han sagde: En kvinde ved, at hun kan blive gravid og det må hun selv tage konsekvenserne af. Så hun stod alene og så døde barnet, så hun måtte selv tage sig af det. Men man må også vide, hvilke kilder der findes og hvor oplysningerne kommer fra. Det kan også være, at hende der Margrethe har løjet om det hele og man ikke ved om det var hans barn.

Edith: Men trods alt så var han meget dygtig. Han kunne sit kram.

Sigrid: Ja, det var han.

Edith: Men han har nok vundet sin vej frem gennem ikke kun med manipulation, men også ved hjælp af sine kontakter og lignende. Han har været lidt af en skalk og det er også sådant han bliver opfattet på Færøerne. Nogle opfatter ham som det helt store helt, men det er andre der siger, at han var det helt store skalk.

Anja: Han havde nok ikke helt rent mel i posen.

Edith: Nej, jeg tror hellere ikke, at han har haft helt rent mel i posen.

Páll: Fik I noget nyt at vide?

Alle: Ja, så absolut.

Edith: Man har hørt om ham i folkeskolen, men aldrig en så detaljeret historie. Overhovede ikke.

Anja: Jeg tror ikke, jeg har hørt hele historien før.

Sigrid: Man har haft om ham. Altså de fleste har hørt om ham.

Edith: Ja, men ikke så meget. Det er ikke sådan, at man har læst hele historien om Magnus Heinason.

Rakul: Jeg har fået et positivt billede af ham, synes jeg. Når jeg tænker om ham, så tænker jeg: hold da op.

Sigrid: Det synes jeg også. Han er værd at fortælle om. *Jeg er fra Færøerne. Kender du Magnus Heinason eller har du hørt om ham?*

Páll: Men I har hørt om hans skæbne og at han blev halshugget?

Alle: Ja.

Páll: Men det som I siger er, at det som I fik at vide var ikke det samme, som I allerede vidste forvejen?

Alle: Nej. Slet ikke!

Edith: Generelt kendte vi ikke til, hvor historien begyndte og udviklede sig. Det er lige som man ved, hvem han var og hvordan det endte for ham. Men alt der skete imellem, det ved man ikke noget om. Men det har vi fået et indtryk af i dag.

Sigrïd: Jeg havde aldrig hørt om ham der Valkendorf.

Anja: Jeg havde hellere ikke hørt om hende der kvinden.

Edith: Jeg har det sådant, at man sidder der og tænker. Dette er så interessant, at man burde læse noget mere om det. Der findes jo flere bøger om det.

Rakul: Sådant havde jeg det ikke. (latter)

Anja: Men historien var interessant.

Rakul: Ja, den var fængslende.

Páll: Er I enige med historien, som I nu har fået fortalt? Med andre ord – tror I på det, som jeg påstår?

Sigrïd: Man må altid se det fra et objektivt perspektiv. Men jeg tænkte også det med Margrethe om kilden er pålidelig? Om man kunne bevise at barnet var hans, og med nogle af de andre ting – om det var præcist sådan, det var foregået.

Edith: Det er svært at sige om nu alt er sandt. Det skete jo for lang tid siden.

Anja: Og der er sikkert en anden side af historien.

Rakul: Det kommer også an på, hvem der har skrevet historien.

Edith: Jeg kan sikkert tro på det som en helhed, men præcist alle detaljerne, dem skal man måske være lidt kritisk overfor.

Páll: Men synes I min fortolkning er pålidelig? Altså hvis du slår op i en dansk historiebog, så står der som regel, at Magnus Heinason var en forfærdelig forbryder. Og stakkels Valkendorf som måtte betale for at få fjernet Magnus og reddet verden for dette forfærdelige menneske. Men hvis du slår op i en færøsk bog, så er f.eks. så er historien om Margrethe som regel slet ikke nævnt.

Sigrïd: Du har taget begge sider med.

Anja: Du er temmelig objektiv.

Edith: Jo, det tror jeg så absolut. Hvis man siger, at man måske ikke helt tror på det, så er det ikke fordi man sidder og tror, at du lyver eller, at du opdigter historier for at give dette mere fylde. Det er mere fordi man tillader sig at være kritisk overfor de kilder, som du måske har brugt.

Páll: Hvis vi tager det kritiske aspekt videre. Nu påstår jeg noget, men det hele kunne være humbug. Hvis vi nu spørger os selv: Hvad er historie? Nu nævnte I, at det har at gøre med kilder. Hvordan vil I udfordre mig? For nu kommer jeg med nogle påstande.

Anja: Jeg synes det virker som om, at du ser på historien fra begge sider, både fra færingernes og danskerne, og det virker som om du ikke tager en af sidernes parti.

Rakul: Du er rimelig neutral.

Anja: Ja.

Rakul: Nu er min kendskab begrænset, men man må se på, hvilke kilder du har brugt. Og se på hvilken tilknytning de har.

Anja: Det virker som om du både har brugt kilder fra det færøske og det danske perspektiv og derfor kommer man ikke rigtig frem til en konklusion om han var en helt eller en skalk.

Rakul: Man får hellere ikke den opfattelse om du tilhører den ene side eller den anden. Det virker meget ærligt.

Rannvá: Men oplyser du nogle kilder i lyddokumentaren?

Páll: Nej. Men der foreligger en lang rapport, bag dokumentaren hvor kilderne fremgår. Men okay den er ikke skrevet endnu.

Alle: (Latter)

Páll: Men til slut. Hvad synes I er mere spændende? At læse i bøger, nu har I hørt radio, men hvad med f.eks. Internet? Hvad synes I om disse medier i forhold til at bruge bøger i undervisningen?

Sigríð: Man kan lave alt muligt, mens man lytter. Man kan bage, mens man lytter. (latter). Det er for såvidt hurtigere at lytte og smartere.

Anja: Og da musikken er der det gør det langt lettere end hvis du skal læse 100 sider.

Edith: Ja, hvis man sidder og læser og læser, og når man har læst i fem minutter, så standser man op og tænker: Hov, hvad var det nu jeg havde læst? Det ligesom forsvinder uden, at man selv tænker over det. Men når man hører denne stemme hele tiden og bliver det meget interessant. Det bliver ofte til, at man står der hjemme om søndagen og laver et eller andet, så ender det næsten altid med, at man hører oplæsning af en eller andet bog i radioen.

Sigríð: Ja, det kan jeg godt lide.

Rakul: Det er også vigtigt, hvordan oplæseren er og hvordan vedkommende læser op.

Edith: Ja, så absolut.

Rannvá: For hvis man selv sidder og læser det samme om og om ingen ender det med, at man sidder og læser højt for sig selv, for at kunne forstå teksten.

Anja: Det er meget lettere at få det læst op.

Alle: Ja, det er det.

Anja: Det er ikke så let at 'miste tråden'.

Páll: Alternative medier, som video og Internet? Er det noget I bruger ofte? Nu er det mange år siden jeg gik her på gymnasiet.

Edith: Ikke i sådanne sammenhænge.

Rakul: Nogle gange ser vi dokumentarfilm.

Edith: Jo, vi har set en del dokumentarfilm. Mange i historieundervisningen og i biologi og engelsk. Men vi bruger ikke Internet i undervisningen. Det er mere til hygge en gang i mellem eller hvis vi skal finde nogle oplysninger frem.

Sigríð: I kemi og fysik har vi brugt Internettet meget.

Edith: Men vi har ikke brugt det generelt at sidde og ned og lytte til et bånd og lytte til en udsendelse.

Sigríð: I tysk har vi.

Rannvá: Og i spansk.

Sigríð: Det er mere i forbindelse med at lære udtalelser.

Edith: Det er mere i praktiske forbindelser, hvor man kan høre en tekst blive oplæst, mens man følger med i den. Men ikke i historie.

Páll: Hvis man nu tænker i forbindelse med at læse en lektie. F.eks. er biografien om Magnus Heinason 300 sider. Hvis I nu fik en CD i stedet. Ville det være bedre?

Alle: Ja, absolut.

Edith: Det ville på sin vis være lettere. Men på den anden side er også godt at have en bog alligevel.

Sigríð: Man kan sætte noter.

Edith: Ja! Og så kan man lige blade op.

Rakul: Ja, hvis man ikke lige fik noget med. Men hvis man er indstillet på, at man skal høre et bånd og ved hvad det handler om så er det selvfølgelig let.

Anja: Hvis man skal sætte sig rigtig ind i emnet, er man også nødt til at have en bog, men hvis kun skal få en opfattelse af, hvad det drejer sig om, så er et bånd klart det bedste.

Páll: Så hvis man får at vide, at nu skal vi beskæftige os med Magnus Heinason f.eks. i to måneder. Her er en CD, lyt til den og så ses vi på mandag. Er det en god indledning til et at beskæftige sig med et emne?

Alle: Ja.

Edith: Du kan jo også sidde og tage noter, mens du lytter.

Anja: Og det er hellere ikke så anstrengende at side og lytte.

Edith: Man har helt klart mere mod med denne fremgangsmåde, end hvis lærerne siger: I læser 30 sider til på mandag.

Sigrid: For så får man ingen sammenhæng.

Rannvá: For selvom du får det hele med i en bog, så får du i lyddokumentaren et overordnet indblik i emnet.

Rakul: For selvom du ikke har fået det hele med i lyddokumentaren, så har du fået de vigtigste aspekter med. Og det havde du måske ikke fået, hvis du skulle læse en hel bog.

Anja: Jeg tror, det ville være godt at høre lyddokumentaren og efterfølgende læse bogen.

Edith: Ja, det havde optimeret det.

Sigrid: For i sidste ende får man mere med i en bog.

Páll: Nu tror jeg, at vi er kommet til det allersidste spørgsmål. Findes der nogen historisk sandhed?

Edith: ...Nej.

Alle: (Tavshed).

Rannvá: Det tror jeg ikke.

Sigrid: Det kommer an på...

Páll: Kan I prøve at uddybe det?

Edith: Historie er noget som er sket – noget som er overstået.

Sigrid: Hvis man nu skal forske i det senere og man læser kilder så forekommer det ofte, at der er modsætninger.

Edith: Vi har også oplevet i historieundervisningen, at Christian (deres historielærer(red.)) kommer med forskellige kilder og tit oplever man der er uoverensstemmelser mellem kilderne. Og så siger han: Jeg valgte at bruge denne, fordi den er nyere eller skrevet af 'ham der', og 'han' har forsket mere i emnet, så han burde have bedre kendskab til emnet. Men det sker meget ofte, at man ser modsætninger.

Anja: Der vil altid være uvisheder.

Edith: Man skal altid være kritisk.

Rakul: Jeg tror aldrig man kan stole helt på noget. For hvis der f.eks. har været kampe i en by og den ene part har skrevet sine kilder, mens den anden part har skrevet nogle andre, så vil den ene fortælle det helt modsatte.

Sigrid: Men man vil dog vide, at der f.eks. har været en Anden Verdenskrig.

Edith: Og det er en sandhed i sig selv!

Edith: Det skete på det tidspunkt, men hvad folk skriver om hvem gjorde det og dat det kan ikke kaldes en sandhed direkte.

Anja: Hvis nogen bliver kaldt *de gode*, så skal man være opmærksom.

Edith: Jeg tror ikke, man kan sige, der er nogen historisk sandhed.

Rakul: Nej, det tror jeg heller ikke.

Sigrid: Men det er altid godt at vide nogle ting.

Páll: Så hvis man tager dette udgangspunkt, hvad er min fortolkning af Magnus Heinason?

Edith: Om det er en sandt eller hvad?

Páll: I har nok allerede svaret på det.

Sigrid: Jeg synes din fortolkning er meget neutral.

Edith: Den er neutral. Men det er ikke ensbetydende med, at det er en sandhed.

Anja: Du fremstiller ham hverken som en helt eller skalk. Så lytteren må selv tage stilling.

Rakul: Jeg synes fremstilling er åben og derfor er det op til lytteren at afgøre, hvad vedkommende synes.

Sigrid: Udsendelsen var fuld af fakta.

Edith: Og udfra det kan man gøre sig sine tanker om, hvem denne person var og hvordan han var.

Rannvá: Og det er nok bedre end det der danske, som du siger bare fortæller, at han var det og det. Og som er voldsom i sin mening. Det er bedre at fortælle, hvad han gjorde og så er det op til lytteren.

Páll: Og I føler, at I selv for mulighed til at tage stilling?

Alle: Ja.

Edith: For det bliver sagt, at Magnus Heinason var således. Det bliver kun fortalt, hvad han gjorde, hvor han drog hen og hvem han havde tilknytning til.

Rakul: Jeg synes ikke han var sådan en skurk, selvom han gjorde alle disse ting. Jeg synes han var rimelig praktisk.

Alle: (Latter)

Sigrid: Han var menneskelig.

Rakul: Han var måske ikke så menneskelig, men han var praktisk. Og han fik også udrettet meget.

Edith: Han vidste, hvad han ville have.

Anja: Han var en fighter.

Edith: Jeg siger som Anja. Han havde nok ikke helt rent mel i posen.

Rakul: Det havde han ikke, men det gør ikke noget. (latter) Han fik det han ville have.

Edith: Han havde været en god politiker. (latter)

Páll: Men jeg tror det var det. Tusind tak...

Fokusgrupper interview 4/5 - 2006

Interviewer: Páll

Deltagere: Ella, Theodor, Vølundur, Hallur og Malan

Páll: Hvad syntes I så om lyd dokumentaren i sin helhed?

Hallur: Den var særdeles interessant og spændende. Specielt at der var musik bagved, det virkede lidt som et krydderi og gjorde at man gad lytte. Det skabte stemning.

Ella: Det var rigtig god musik.

Theodor: Den skabte spænding.

Vølundur: En stemning som passede.

Páll: Vil I sige, at musik skabte mere stemning?

Theodor: Ja, den gjorde, at det hele passede sammen og man forstod fortællingen.

Ella: Musikken gjorde det hele lettere, fordi der var ligesom eksplosion, når der skulle være eksplosion.

Vølundur: Den var godt udvalgt.

Páll: Hvis der kun havde været oplæsning, ville det så være meget tungt?

Alle: Ja.

Vølundur: Det havde været tørt.

Ella: Det var også godt, at det varierede med stemmer. Fordi det var sådan, at hvis man begyndte at dovne lidt, så vågnede man igen. For det siges, at man ikke kan koncentrere sig mere end otte minutter ud i et ad gangen.

Malan: Ja, det har 100 procent noget at sige.

Páll: Var det tungt og krævende at lytte?

Theodor: Nej, det var det ikke, det var let at lytte til.

Malan: Oplæsningen var rigtig god.

Vølundur: Det virkede som om det var langt kortere end de 50 minutter, som det varede.

Hallur: Det var bedre end en normal undervisningstime.

Páll: Var den for lang?

Alle: Nej.

Páll: Var det pausen som hjalp?

Vølundur: Ja, selvfølgelig. (latter)

Theodor: Den var også langt mere passende end mange andre lyddokumentarer, som man har hørt.

Páll: Hører I ofte lyddokumentarer?

Theodor: Nej, det er sjældent.

Ella: Men man har hørt lyddokumentarer før.

Theodor: Ja, men som sagt har man hørt dem før og det er ofte sådan, at man får lyst til at falde i søvn, fordi de er meget uinteressante. Men sådan var det ikke med denne.

Malan: Stemmen var også fin at lytte til.

Páll: Sproget? Nu var det på dansk. Kunne I forstå sproget?

Alle: Ja.

Theodor: Ja, for det gør man.

Ella: Alle bøger er i forvejen på dansk og vi læser hele tiden danske tekster. Men det er måske det, at det i og for sig er en færøsk historie, så derfor er det måske lidt...

Vølundur: Så er man nødt til at være mere opmærksom.

Páll: Hvordan med de diverse ord?

Hallur: Der er selvfølgelig nogle ord, som man måske ikke helt forstår, men man forstår helheden.

Páll: Kan du give et eksempel?

Hallur: Jeg kan ikke rigtig komme i tanke om noget.

Páll: Renæssance?

Alle: Nej.

Hallur: Det betyder jo genfødsel.

Ella: Jeg synes, man har hørt alle ordene før, eftersom alle vore bøger er på dansk.

Vølundur: Hvis man ikke helt forstår et ord, så fatter man meningen, for ordet kommer som del af en helhed.

Hallur: Men man må alligevel koncentrere sig en lille smule mere, end hvis det var på færøsk.

Ella: Er lyddokumentareren lavet til færinge?

Páll: Ja, det er den. Årsagerne til, at den er på dansk er, at oplæseren ikke forstår færøsk og en kommende censor vil være dansker. Så det ville være et stort besvær, hvis den skulle laves på færøsk. For jeg læser på et dansk universitet. Men I den virkelige verden ville den selvfølgelig være på færøsk, men det var bare ikke muligt på grund af omstændighederne.

Páll: Så kunne jeg tænke mig at sætte jer nogle spørgsmål om lyddokumentaren. Det er ikke rigtig eller forkert spørgsmål, som f.eks. Jeopardy. Hvad var det for et samfund Magnus levede i? I behøves ikke komme med et længere svar eller genfortælle hele udsendelsen.

Theodor: Det var et standssamfund.

Ella: Ja, bagefter Middelalderen, for inden havde det drejet sig så meget om konger og kirke.

Hallur: Oplysningstiden og reformationen havde lige fundet sted og det havde været en tid med store forandringer, også for kirken.

Vølundur: Der havde været en ufredelig tid og der havde været uro i samfundet.

Theodor: Samfundet blev lidt ustabil. Renæssancen og reformationen.

Vølundur: Magthaverne var temmelig paranoide og frygtede at miste deres magt.

Hallur: Europa var på en måde splittet mellem protestantismen og katolisismen.

Ella: Det var også noget man lægger mærke til på Færøerne, ved hvordan reformationen har påvirket Færøerne, ved at reformationen og kristendommen har påvirket deres tænkemåder.

Páll: Hvis man tænker på konflikten eller striden mellem Valkendorf og Magnus. Hvad drejede den sig i korte træk om?

Hallur: Jeg tror, at i begyndelsen drejede det sig nok om, at Valkendorf mente, at Magnus principielt havde lavet noget forkert og derfor ville han dømme ham. Måske også fordi, at Valkendorf var misundelig. Men til sidst tror jeg det kun handlede om hævn.

Theodor: Det var en æressag.

Vølundur: Rivalitet. Magt og vise, at man havde magt.

Páll: Hvis man nu inddrager standssamfundet?

Ella: Magnus kom jo fra borgerstanden og forsøgte at komme op i adelsstanden og det var det Valkendorf forsøgte at forhindre. Det er der magten kommer til syne.

Vølundur: Han var bange for at miste sin magt, for han kunne huske den forhenværende urolig tid.

Hallur: Hvis det var lykkedes for Magnus at komme op i samfundet, så ville det være særdeles glamorøst af ham, fordi han havde været fattig og havde kæmpet sig op ad. I modsætning til Valkendorf.

Ella: Altså de havde lagt mærke til, at han var lidt af en svindler og smart i det og hvis han kom for højt op, så kunne han få stor magt og det ville få store konsekvenser. Også det at han var bror til Lagmanden.

Vølundur: Og rigtig god ven med Kongen.

Ella: Ja, han havde kontakter.

Páll: Hvorfor blev han så dømt og halshugget?

Vølundur: Fordi hans modstander var lige så smart. Valkendorf fandt have forstand på at bruge beviser og blev ved med at komme med nye.

Theodor: Magnus lykkedes at trække sagen i langdrag og sno sig ud af det, men så døde Kongen. Og så fik Valkendorf endnu mere magt, i den der firemands regering.

Hallur: Valkendorf brød også loven.

Malan: Han udnyttede også sin magt.

Theodor: Når man havde så meget magt, var der ikke noget at stille op. Specielt i den tid.

Ella: Han var også dygtig til at handle hurtigt og få det overstået i en fart. Da han så havde fået chancen for at slå Magnus ihjel, så skulle det ske i en fart.

Theodor: Valkendorf udnyttede også de der englændere, der kom. Han udnyttede totalt sin magt.

Hallur: Han var også snedig og brugte også løgn og bedrag for at få sine planer igennem.

Páll: I synes ikke, at Magnus var skyldig?

Alle: Jo, jo.

Ella: Det er bare i begyndelsen, hvor han har fået handelstilladelsen. Så lyver han, kun fordi han er blevet bestjålet.

Hallur: Alligevel får man lidt sympati med Magnus Heinason. Men da man hører alt det, som han har gjort, så formindskes sympatien.

Ella: Bare det vedrørende kvinder, sådan som han forgreb sig på dem. Det var lidt usædvanlig i hvert fald dengang.

Hallur: Man kan jo ikke vide, om det man hører er helt sandt.

Ella: Det var i hvert fald lidt usædvanligt dengang.

Theodor: Det var i hvert fald ikke velset.

Páll: Hvilken opfattelse har I fået af Magnus Heinason, nu efter I har hørt lyddokumentaren?

Hallur: Han var modig, snild og udnyttede mulighederne, som opstod.

Ella: Stor i sin samtid.

Páll: Ikke et bæst?

Ella: Jeg tænke, at han var et bæst, en korrupt unge – simpelthen.

Hallur: Jeg synes ikke man skal tage alt det, man hører, for fuldt.

Vølundur: Han forstod at bruge sine albuer.

Ella: Ja, simpelthen. Det er akkurat sådan nu, hvis man skal blive en stor businessmand, så skal man stå at skubbe folk til siden.

Malan: Han udnytte bare de muligheder, han havde.

Theodor: Survival for the fittest.

Páll: Fik I noget nyt at vide? Nu havde jeg muligheden at se spørgeskemaerne mens i lyttede og der kunne jeg se, at I havde hørt om Magnus i folkeskolen. Men har I fået noget nyt at vide, som I ikke vidste før?

Alle: Ja.

Hallur: Man fik mange små detaljer og jeg kendte kun hovedpunkterne i forvejen.

Theodor: Jeg må indrømme, at jeg vidste næsten intet inden.

Hallur: Man fik alle detaljerne i historien.

Ella: Når man har historie i folkeskolen, så får man kun lige et overblik: Det var en mand, der sejlede og han kæmpede mod nogle og det der var så fint. Man får ikke detaljerne.

Vølundur: Man kan ikke huske så meget, for det var tørt i folkeskolen.

Hallur: Man fik at vide, at han blev dømt og halshugget i København. Uskyldig fik man at vide dengang.

Ella: Lige kun sammenhængen. Man fik at vide, at han var søn af Heine Havreki.

Hallur: Han var fra Oyndarfjord? Passer det ikke?

Páll: Han var fra Eysturoy, tror jeg. De er uenige om, hvorvidt han var fra Norge, men hans forældre var norske.

Páll: Musikken, var det noget, I kunne genkende? Altså bortset fra den moderne eller popmusikken.

Ella: Ja, altså det der, der var bagved i en længere tid...

Páll: Cemballoen?

Ella: Ja! Det har jeg hørt andre steder.

Páll: Jeg tænker nummerne?

Hallur: Jeg synes, man har hørt nogle af dem før. I en eller anden film, tror jeg.

Páll: Kan I genkende filmene?

Hallur: Jeg kan ikke rigtig placere dem nu.

Páll: Men du fik ikke indtryk af, at det var meget, som havde komponeret musikken til lejligheden.

Hallur: Nej, selvfølgelig ikke.

Ella: Hvem var den første sang med?

Páll: Hanus.

Ella: Ja! Hanus G. Johansen.

Páll: Har I hørt den før?

Alle: Ja.

Páll: Men har I fået jeres viden om Magnus Heinason gennem den?

Alle: Nej.

Vølundur: Det er ikke I den kontekst, jeg forbinder ham med.

Ella: Men når jeg tænker på det. Er der ikke kvad, hvor han bliver inddraget?

Páll: Der er jeg dig svar skyldig.

Ella: Jo, det mener jeg.

Páll: Hvis vi vender tilbage til musikken. Hvis I kunne genkende noget af den. Følte I det var distraherende? Jeg tænker, hvis det nu var at I forbandt den med noget andet eller i en anden sammenhæng?

Hallur: Nej, jeg synes, at musikken relaterede til den tid. Jeg kan ikke placere musikken, men jeg synes jeg har hørt musikken i film, som foregår i 1500-tallet. Derfor synes jeg musikken relaterer til den tid.

Páll: Så I synes musikken relaterer til den tid?

Alle: Ja.

Vølundur: Ja, man associerer og lever sig mere ind i historien.

Páll: Så det var ikke sådan, at I forbandt musikken med noget helt andet?

Vølundur: Jeg fik ligesom billeder frem for mig, men det var alt fra den tid.

Theodor: Jeg synes, at den sidste sang, den passede ikke helt så godt ind i historien i forhold til det andet.

Hallur: Jeg er enig.

Páll: Men hvordan opfattede i den?

Ella: Der tænkte jeg: Okey der skal være et eller andet dansk med. Eller forstået på denne måde. Dette er en historie om vores nationalhelt. Og den første sang ligesom indledte, på færøsk. Og for at afslutte historien og det fortidige, så endte man med en nutidig sang.

Hallur: Jeg synes ikke den passede så godt, for den passede ikke ind i den tid lyddokumentaren omhandlede.

Ella: Nej, for resten af musikken forbinder man med den tid. For eksempel i filmen om Luther er der sådan musik.

Páll: Men den afsluttende sang. I syntes ikke at den passede ind?

Hallur: Nej.

Ella: Jeg syntes, at den var lidt uhørt. Måske var det stemmen. Men alligevel så virkede den måske, kun i form af en udledning, sådan at man kommer tilbage til nutiden.

Páll: Du mener, at nu er man gået tilbage i tiden og så træder man ud af fortiden igen?

Ella: Ja, altså nu er historietimen overstået.

Theodor: Man kommer måske lidt ud af konteksten.

Vølundur: Ja, nu er historien overstået.

Páll: I har som sagt læst om Magnus Heinason i fokeskolen. Men hvis du som regel slår op i en dansk historiebog. Nu kan jeg kort læse op for jer fra denne. (Erik Arups

Danmarkshistorien fra 1932.(red.)) ”Mogen Hejnesen var en stor sørøver og svindler...” Altså det er en fremstilling. Men hvad synes I? Eller er I enig med min fortolkning?

Hallur: Jeg tror danskere måske får mere sympati for Valkendorf. Det har noget med, hvilken nationalitet man har.

Vølundur: Jeg ser ham ikke som noget helt. Men mere som en mand, som udnyttede sin omgivelser. Ikke som nogen. Ikke som nogen national helt, men som en mand, som forstod at skabe sin egen fordel.

Páll: Men nu har jeg fortalt én historie. Er I enige med mig?

Ella: I det vi lige har hørt?

Páll: Ja.

Ella: Jeg synes, det er anderledes for os. Som Hallur siger, vi skal helst forsøge at finde det gode i ham, fordi han var færing og kom langt frem i verden og var ven med Kongen. Danskere kan godt bare sige... Det er ligesom med Bush, amerikanere burde finde et eller andet godt med ham. Vi kan godt hade Bush, så galt vi vil.

Páll: Men hvis jeg nu siger, at jeg fortolker. Stoler I overhovedet på mig? For jeg kunne jo godt lyve om det hele.

Hallur: Man har selvfølgelig lært, at man altid skal være kritisk. Derfor tager jeg ikke alt for gode varer, at han sagde det og det, som man hører det i den. Man gør sig sine egne tanker om måske noget er blevet forfalsket, for at vende det imod ham. Man prøver derfor selv at danne sin egen opfattelse og fortolkning.

Ella: Det kommer jo også an på kilderne. Alt drejer sig om kilder.

Páll: Savner I at få oplyst kilderne?

Ella: Ja, man burde næsten at få vide, hvor det kom fra.

Hallur: Man kunne måske få det oplyst efterfølgende. Jeg synes ikke man skulle få oplyst kilderne løbende. For det ville blive for langsommeligt.

Ella: Vi havde i forvejen en fornemmelse og af hvad det var for en mand, der var tale om. Du kunne lige så godt fortalt for en dansk klasse, at Magnus Heinason er en færøsk fodboldspiller. For de vide intet om emnet og derfor kunne du lyve.

Páll: Men I tror på min fortolkning?

Vølundur: Ja, for den er hverken for positiv eller for negativ.

Hallur: Den virker nogenlunde objektiv.

Theodor: Ja, det virker at være en rimelig objektiv fremstilling. Men jeg ved ikke, om det er fordi man bor på Færøerne. For man fik alligevel en del mere sympati for Magnus Heinason end for Valkendorf. Men jeg synes, at du var en smule mere ovre på Heinasons side.

Hallur: Jeg synes ikke du fremstiller nogen direkte som helt.

Vølundur: Men historien er også om Magnus Heinason. Hans side af historien og hans liv. Man får ikke meget at vide om Valkendorfs liv og han fik et langt liv.

Páll: Føler I, at det er mig, som fortæller? Føler I, at det er min historie eller, at det er en neutral historie?

Alle: Neutral historie.

Ella: En neutral historie. Men alligevel med en synsvinkel hjemmefra, altså her fra Færøerne.

Theodor: Ja, enige.

Hallur: Jeg synes man får indblik i, hvordan Magnus Heinason er som mand, altså usædelighed og alt det andet som at gå i seng med kvinder uden for ægteskab. Det var ikke sømmeligt for en mand dengang. Men man får ikke så meget at vide om Valkendorf og hvordan han levede. Om han er nobel og gudfrygtig.

Vølundur: Jo, man får at vide, at han er afholdende og ikke får sig en kone og at man gjorde grin med ham.

Hallur: Men det er det eneste. Man får ikke så meget at vide om, hvordan ham som person og hvordan han lever.

Ella: Men fokus er ikke på ham.

Hallur: Men man kunne måske få mere at vide.

Vølundur: Man får nok at vide om ham, synes jeg. Man får at vide at han er en hård og kontant mand, som ikke er bange for at gå for vidt og som har formået at skaffe sig magt.

Hallur: Men hvis man havde vidst mere om ham, så havde man måske fået en anderledes forståelse af hans motiver. Måske var det ikke bare hævn og magt og alt det her. At han virkelig så fordømmende på Magnus Heinason.

Vølundur: Men da det er en historie om Magnus Heinason, skal man ikke gå for meget i dybden med de andre personer. Så bliver det for langt og så skal man sætte flere timer af for at fortælle.

Páll: Nu nævnte en af jer, at det var anderledes, at få historie gennem lyd.

Hallur: Jeg synes, det er rigtig godt.

Vølundur: Det er let at lytte efter.

Hallur: Det er måske bedre end at følge en undervisningstime, men måske sværere end at side og følge end film. Sådan en mellemting.

Páll: Så det er tungere end at se en film?

Vølundur: Det er alt efter, hvordan man selv er.

Ella: Jeg synes, at hvis der f.eks. var et slide-show eller noget lignende, så havde det været perfekt. Ikke sådan, at det skulle være en film, hvor de løb rundt og sloges, men måske kun et slide-show med nogle billeder.

Páll: En PowerPoint fremvisning?

Ella: Ja, måske. Bare hvis det gik hurtigt nok.

Theodor: Nu findes der så mange historiske udsendelser, hvor man ikke på noget tidspunkt ser nogen person stå og snakke eller noget lignende. Men man ser gamle billeder og måske noget regressivt, for at bygge på stemningen.

Vølundur: Det kan også blive for langt, hvis man ser sådanne kampscener. Der kan det igen blive for tungt.

Theodor: Ja.

Ella: Jeg synes, at det hurtig kan blive – altså hvis man er ligeglad, så ville det være en ideel historietime at sove i.

Hallur: Men det er ikke for detaljeret for man får ikke at vide, hvilke slags skibe han har og hvor mange master skibene havde og hvor mange kanoner der var. (Latter)

Vølundur: Det er præcis, det jeg mente.

Páll: Så det er en let fortælling?

Alle: Ja.

Páll: Er det fordi den er fortalt som en fortælling?

Alle: Ja.

Vølundur: Ja, det er fordi, det ikke kun er fakta.

Hallur: Det er fordi du forsøger at skabe spænding og derfor er det spændende.

Páll: Så lyddokumentaren er spændende?

Alle: Ja.

Páll: Jeg tror ikke, jeg har så meget mere. Men har i nogle kommentarer?

Vølundur: Den var rigtig god.

Ella: Ja.

Páll: Jeg tror, at jeg har spurgt om det før, men fik I noget nyt at vide?

Alle: Ja, for alvor.

Vølundur: At det man har fået at vide før i folkeskolen, har været sådan i korte træk. Og da har det næsten været en forgudelse af ham. Nu fik man langt flere detaljer og jeg vidste næsten intet om hans personlig liv, bortset fra, at han blev dømt til døden.

Theodor: Jeg syntes langt at historie *'stinkede'*, og fulgte jeg aldrig med i timerne. Derfor vidste jeg kun, at Magnus Heinason var ham der, der sejlede på havene. Jeg vidste så at sige intet og alt for lidt om ham.

Hallur: Da fik man kun at vide, at der var en sammensværgelse mod en uskyldig mand og han blev dømt til døden. Og han var den gode og ven med kongen.

Theodor: Det var nogle onde danskere, som var imod den uskyldige færing, som var underlegen og som stod alene.

Vølundur: Sådan er de færøske historiebøger, som man bruger i folkeskolen generelt. De er mega sådan.

Theodor: Det ser så meget i dem, som forsøger at symbolisere magtkampen – store Danmark mod det lille Færøerne, siden dengang landet var selvstændigt.

Ella: Jeg synes, at vi har haft så lidt om det f.eks. i min skole. At jeg hellere forbinder Magnus Heinason med Fiskirannsóknarstovuna. Ved at vi kender deres skib og vi har besøgt det. Derfor tænker jeg næsten mere på det.

Vølundur: Da jeg skulle udfylde spørgeskemaet kom jeg kun i tanke om det.

Ella: Men når du kommer her i vores historietime, så kommer man i tanke om den anden Magnus Heinason og ikke skibet.

Páll: Men jeg skal ikke tage mere af jeres tid. I skal have stor tak.

Bilag 2.0

Efter døden lever dyden – historien om Magnus Heinason

Oplæsning: (Páll)

Forord: Velkommen til lyddokumentaren *Efter døden lever dyden – historien om Magnus Heinason*. Skrevet, arrangeret og forarbejdet af Páll Nolsøe. Oplæsningen er foretaget af Zak Egholm.

Musik: Første vers af *Deyði Magnus Heinasonar*

Intro – appetitvækker

Musik: (*Braveheart nr. 1*)

Oplæsning: (Zak)

Vintermørket ligger over København. Det er den 18. januar, det herrens år 1589. Klokkeren er tre om natten og byen sover. Men på slotspladsen lyser nogle fakler op i natten.

I lysskæret fra faklerne føres en mand i lænker ud på pladsen. Det er den berømte, men ikke mindst berygtede søfarer, Magnus Heinason. Magnus har levet et enestående liv, og han har fået en skæbne, som det er givet få. Han har sejlet omkring på havene og hans færd har ført ham til lande og byer, fra det kolde nord til det varme middelhav. Han har overvundet rasende storme og kæmpet mod dravis i det høje nord. Hans liv har været fuldt af dramatiske kampe mod pirater. Han har vundet sig hæder og rigdom og har siddet ved kongens bord. Men hans liv er ved at være slut. For ude på pladsen venter skafottet og bøddelen. For to dage siden er Magnus blevet dømt til døden.

Et sted i mørket står en mand og ser på. Men først og fremmest venter han.

Det er rigsråden og medlem af Formynderregeringen, Christoffer Valkendorf. Selvom han har samlet pelskappen om sin krop, så skærer kulden i hans aldrende og gigtplagede lemmer. Men han trodser smerten og bliver stående. For i snart ti år har han forsøgt at få Magnus stillet til ansvar for hans gerninger. Nu er det snart ved at ske og Valkendorf vil overvære det for at sikre sig, at det endelig er lykkedes ham at få fældet Magnus Heinason.

Magnus føres op på skafottet. Hans sidste stund er kommet. Men Magnus har ikke mistet sit mod og sin dristighed. Da bøddelen spørger ham, om vil have bind for øjnene, svarer han:

Nej, jeg har set så mange dragne klinger før. Jeg er ikke ræd, vær du ej heler ræd.

Et kort øjeblik senere hugger bøddelen sit sværd. Magnus Heinason er død.

Præsentationen

Musik: Andet vers af *Deyði Magnus Heinasonar*

Oplæsning - (Páll)

Som så mange andre færingar har jeg hørt historier om Magnus Heinason og blevet fascineret af denne spændende mand og hans dramatiske liv og død. Jeg fik lyst til at grave dybere i historien om denne mand, som af nogle er blevet kaldt nationalhelt, men af andre svindler og forbryder.

I min søgen er jeg stødt på flere ubesvarede spørgsmål, først og fremmest hvad var det egentlig var, der kostede Magnus livet og hvad var det for en konflikt, der udspillede sig mellem ham og Christoffer Valkendorf? Men ikke mindst, hvad lå der bag denne konflikt? Men lad os starte min historie.

Magnus' fødsel og baggrund

Oplæsning: Zak

Musik: (*En fantasirejse til Færøerne - Carl Nielsen*)

Magnus blev født på Færøerne i 1545. Hans fader var den sagnomspundne, Heine "Havreki", der cirka 15 år forinden var drevet til Færøerne. Heine var blevet gift med den lokale unge kvinde, Herborg. Heine var præstestuderende og blev præst på Færøerne og senere provst over øerne. Herborg var af storbondeslægt, og sammen fik de bl.a. sønnen Jon, som senere blev Lagmand på Færøerne.

Men Herborg døde i en ung alder og Heine giftede sig senere med en norsk kvinde Gyrid, som blev mor til Magnus.

Magnus voksede op på Færøerne og her lærte han det store hav (at kende), som han skulle komme at bruge en stor del af sit liv på.

Magnus' samtid – standssamfundet

Musik: (*The Royal Lewters nr. 1*)

1500-tallet var en tid præget af udvikling og nye strømninger. Middelalderen var overstået, og Europa var for alvor gået ind i renæssancen. Nye tanker som Luthers spredte sig over Europa og den gamle tids tankemåder blev udfordrede. Columbus havde opdaget Amerika og (det) medførte voksende handel og øget velstand i Europa. Dette galt også for det danske kongerige, som også omfattede Norge.

Musik: (*Benedictus fra Missa brevis*)

Det danske samfund var et standssamfund, hvilket betød at befolkningen var delt op i fire stænder. Dette system var ikke kun en ramme for befolkningen daglige virke og tilværelse, men også indgroet i hele verdensopfattelsen. Fælles for disse stænder var at de hver især havde sine pligter, men første og fremmest rettigheder, som dog i overvejende grad var berettiget et fåtal.

Den første af stænderne var bondestanden. Det var bønderne, der dyrkede jorden. Den næste stand var borgerstanden, som bestod af håndværkerne og købmændene, der boede i byerne. Disse to stænder blev betegnet som nærestænderne, efter som at de skulle ernære samfundet og forsørge befolkningen.

Den tredje stand var gejstligheden, det vil sige præster og bisper. Dette var lærestanden, eftersom at gejstligheden skulle sørge for at belære befolkningen, opretholde moralen og sørge for menneskets forhold til Gud.

Den sidste stand var den såkaldte værgestand. Den bestod af ridderskabet og betegnelsen værgestand kommer af, at denne gruppe skulle sørge for at beskytte befolkningen, sikre ro og orden og føre krig. Et af hovedkendetegnene ved ridderstanden var, at denne gruppe var adelig.

Musik: (*The Royal Lewters nr. 5*)

Ordet adel stammer fra ordet *ædel*, og som følge af det ansvar som beskyttelsen af riget var, havde adelstanden mange rettigheder. Disse var bl.a. skattefrihed og eneret til de såkaldte len. Et len var ejendomsretten til jord som man fik som belønning for tjeneste. Dette betød at

adelen var den dominerende samfundsgruppe både økonomisk og politisk, men også socialt. Samtidig havde adelen sikret sig at man kun kunne blive adelig af fødsel og dermed var dette en lukket samfundsgruppe.

Over dette samfund stod så kongen som var det kristnes samfunds overhoved. Men i 1500-tallet betød det ikke at han var enerådende. På den tid var kongeriget et valgrige, og dette betød, at kongen skulle vælges af Rigsrådet, som var en samling af rigets mest magtfulde mænd, som alle var adelige. Kongen skulle også styre i fællesskab med Rigsrådet. Så magten var delt mellem konge og adel.

Magnus' ungdom

Musik: (*Lachrimae nr.1*)

Da Magnus var halv voksen flyttede hans fader tilbage til Norge, og Magnus tog med. I Bergen kom han gennem sin familie i købmandslære og fik skib at føre, og dermed blev Magnus del af borgerskabet.

Bergen var på det tidspunkt den største by i Norden, og mange udenlandske sømænd og handelsfolk rejste igennem og var bosiddende i byen. I byen kom Magnus i kontakt med disse og han fik lyst til at søge ud og prøve lykken i den store verden.

Musik: (*Royal lewters nr. 2*)

Nederlandene

Magnus' veje gik til Nederlandene. På dette tidspunkt var byerne i Nederlandene blevet del af Europas handelscentrum, og handelen havde medført vækst og stor rigdom.

I Nederlandene kom Magnus til at opleve et samfund som var markant anderledes end det han havde forladt. For Nederlandene adskilte sig fra Danmark og de fleste andre europæiske stater på det sociale område. Hvor Danmark tydeligt var præget af at være et standssamfund, med en dominerende adel og kongemagt, så havde det nederlandske borgerskab stor rigdom, men også politisk indflydelse og magt.

I Nederlandene fortsatte Magnus i handelsfaget. Nederlandene var oprindeligt del af det spanske kongerige, men var begyndt på en uafhængighedskrig mod Spanien. Magnus gik i nederlandsk krigstjeneste og lærte krigskunsten.

I sin tid i Nederlandene fik Magnus troen på, at selvom han var borgerlig så kunne han få rigdom, men han havde også fået viljen til at bryde de barrierer der skulle til for at opnå status i samfundet.

Magnus' samtid – de urolige årtier i begyndelsen af 1500-tallet

(Páll)

Musik: (*The Royal lewters nr. 1*)

På Magnus' tid i anden halvdel af 1500-tallet var der fred indenrigs i kongeriget, men nogle i de første årtier af 1500-tallet havde Danmark oplevet politisk uro og konflikt, samt en blodig borgerkrig der senere skulle blive kendt som Grevens Fejde.

Musik: (*Braveheart nr. 5*)

(Zak)

I de første årtier i 1500-tallets begyndelse under Kong Hans og Christian 2. var der konflikt mellem konge og adel. Kong Hans havde forsøgt at begrænse adelens magt ved at inddrage borgerlige i sin regering. Men det var ikke kun i samfundets øverste lag at uroen ulmede. Adelen overdådige livsførelse skete på først og fremmest bøndernes bekostning. Under Kong Hans' søn, Christian 2. endte det med åben konflikt. Christian begyndte at bekæmpe adelens magt ved at inddrage borgerlige i regeringen og tildele dem len. I flere tilfælde tilsidesatte han også adelige deres rettigheder og misfornøjelsen bredte sig i adelen og enden blev, at Christian 2. blev fjernet fra magten. Han blev erstattet af sin onkel, Frederik 1. og roen sænkede sig over kongeriget de næste ti år. Men da Frederik 1. døde var det ikke kun et spørgsmål hvem der skulle efterfølge. For Luthers reformation var for alvor kommet til Danmark. Flere aktører meldte sig i tronstriden, og gik ind i konflikten. I kølvandet af dette begyndte borgerne i de største byer at gøre modstand mod adelen, da de ønskede at få genindsat Christian 2. Samtidig gjorde bønderne i Jylland og på Fyn oprør, og en borgerkrig brød ud. Grevens Fejde varede i to år og kom til at blive en hård og blodig krig. Bondehære drog hærgende gennem landet. Herregårde blev brændt af, og mange adelige blev dræbt. Men enden blev at Frederik 1. ældste søn Christian 3. sejrede. Bønderne blev besejrede, og til sidst måtte borgerne i byerne også overgive sig. Christian 3. var protestant og reformationen blev gennemført.

Efter Grevens Fejde

Musik: (*Royal lewters nr. 1*)

Efter Grevens Fejde og reformationen kom kongemagten at stå stærkere end nogensinde før. Kirkens jord og ejendomme blev langt under kongen, og samtidig begyndte man langsomt at opbygge en stærk statsmagt. Dette gjorde man ved at udbygge administrationen og lægge lenene sammen i større len for at effektivisere landbruget. Men adelen beholdt sin dominerende position. Kongen havde brug for adelens støtte, for man ønskede fred i riget. Der var brug for embedsmænd til at styre riget og adelen havde stadig eneret til disse len.

Musik: (*Royal lewters nr. 5*)

Men adelstanden havde i mange år været i krise. Adelen position afhang af ressourcer, og der var i adelen stor konkurrence om jorden. Sammenlægningen af lenene resulterede i, at der blev færre lensposter.

Den voksende handel betød, at en lille gruppe købmænd opnåede stor velstand og kunne leve overdådig. Adelen var derfor truet, da adelens førende position, især blev manifesteret i luksuriøs livsførelse.

Dette købmands-aristokratis position var dog kun økonomisk og de havde ingen politisk indflydelse. Man brugte også lovgivningen i et forsøg på at underminere denne trussel. Bl.a. blev de såkaldte Luksuslove indført, som fastsatte befolkningens ret til luksus og begrænsede overdådig livsførelse.

Men Grevens Fejde havde sendt chokbølger gennem samfundet. Selvom bønderne og borgerstanden var knækket efter borgerkrigen, så fandtes der en frygt for opstand i samfundets top og man ville for alt undgå de kaotiske tilstande som havde hersket under Christian 2.

Magnus vender tilbage til kongeriget

Musik: (*Lacrimae nr. 1*)

I 1578 vendte Magnus tilbage til Bergen. Han fortsatte med at drive handel og ønskede også at få handelen på Færøerne.

I mange år havde handelen på Færøerne været præget af problemer. Varetilførselen var ustabil, så til tider var der mangel på varer og svindel var udbredt.

Rentemesteren, som var en slags finansminister, ønskede at få ordnede forhold. Derfor havde kongen, Frederik 2., efter rentemesterens opfordring og ønske afgjort selv at drive handelen.

Musik: (*Royal Lewters nr.3*)

Men Magnus ville det anderledes, og tog til Færøerne. På Færøerne havde han gode forbindelser, først og fremmest gennem sin halvbror Jon som var blevet Lagmand. Magnus fik derfor samlet en folkelig opbakning på øerne og færingerne sendte efterfølgende kongen en begæring om at lade Magnus få Færøhandelen.

Kongen indvilligede her i, og beordrede derfor sin rentemester, at forhandle handelsrettighederne på plads.

Rentemesteren var Christoffer Valkendorf, og Magnus kom for første gang at møde manden, der skulle komme at spille en særdeles afgørende rolle Magnus' liv.

Valkendorf

Musik: (*The Nightingale... nr. 6*)

Christoffer Valkendorf blev født i 1525 og tilhørte af fødsel den højadel, som dominerede samfundet både socialt og politisk.

Men i sin barndom kom Valkendorf at være vidne til uroen og bøndernes blodige oprør, under Grevens Fejde.

Som andre højadelige fik Valkendorf uddannelse som barn, og kunne derfor som ung blive embedsmand for statsmagten. Han viste sig tidligt som en dygtig embedsmand, og fik allerede som 30 årig, tildelt et af rigets betydningsfulde, men vanskeligste poster. I 1556 blev han lensmand i Bergen.

Musik: (*Braveheart nr.12*)

Kongen havde problemer i Bergen. De tyske handelsmænd, de såkaldte Hanseater, havde fået stor magt i byen. De tyranniserede den lokale befolkning og opførte sig som herskere over byen. Dette måtte standses for de respekterede hverken konge eller adel.

Valkendorf handlede kontant og hårdt, og tyskerne gjorde sig klar til kamp, for at true Valkendorf. Men Valkendorf var frygtløs. Han beordrer sine mænd på slottet at være klare med kanonerne. Hvis de hørte, at han var blevet dræbt, skulle de bombardere Tyskerbryggen, hvor Hanseaterne holdt til.

Valkendorf slog også til på andre måder. Tyskerne havde ikke tilladelse at gifte sig, mens de var i Bergen. Dette havde medført, at prostitutionen i byen florerede og de havde elskerinder. Valkendorf lukkede horehusene og indførte særlige love for tyskernes friller.

Det lykkedes Valkendorf at få kontrollen over Bergen. Men han demonstrerede også tendenserne i sin embedsførelse, som kom at forfølge ham i karrieren – hårdheden og evnen til at gå for vidt. Han krævede, at når en tysker forlod byen, så skulle denne møde for ham personligt og takke for god tjeneste og behandling.

Hanseaterne klagede til den nye konge, Frederik 2. Selvom Valkendorf havde udført kongemagtens ønske, så havde kongen brug for alliancen med Hanseaterne. Derfor fjernede kongen Valkendorf fra posten i Bergen. Dette medførte gnidninger mellem Frederik 2. og Valkendorf, og endte med en konflikt. Valkendorf drog i eksil, men folk ved hoffet mæglede og Valkendorf vendte tilbage.

Musik: (*The Nightingale... nr. 6*)

Men forholdet mellem dem to var fortsat problemfyldt. De første år måtte Valkendorf finde sig i at blive sendt ud til rigets yderkanter. Først i 1574 da Valkendorf var 49 år, blev han udnævnt til rentemester og til trods for, at han til hørte den velhavende og indflydelsesrige højadel, blev han først medlem af rigsrådet i 1576.

Valkendorf var en dygtig og særdeles arbejdsom embedsmand, men trods dette så undlod Frederik 2. at ophøje ham til Rigshofmester. Men trods uviljen fra Frederik 2. side, så var Valkendorf loyal og viede sit liv til arbejdet i kongemagtens tjeneste. Det lykkedes også ham langsomt gennem sin ihærdige indsats at tilegne sig stor indflydelse og magt.

Valkendorf var en ejendommelig personlighed, med et voldsomt temperament. Han forblev ugift og levede et afholdende liv. Denne pebersvend blev betragtet som en særling, og mange ikke mindst Frederik 2. holdt sig ikke tilbage for at gøre grin med ham.

Magnus får handelen

Musik: (*Royal Lewters nr.3*)

I februar 1579 fik Magnus handelsrettighederne på Færøerne. Ifølge dem skulle han betale afgifter af varerne til kongen, som sammen med regnskabet skulle afleveres til rentekammeret i København.

Men allerede inden Magnus kom til Færøerne om efteråret igen, var der problemer. Om sommeren 1579 havde den engelske pirat Klerck plyndret i Thorshavn og havde taget de varer, som Magnus skulle opkøbe.

Derfor var Magnus' muligheder for indtjening det år formindskede. Men Magnus fandt på råd. Ingen vidste præcist hvor meget Klerck var stukket af med, for man havde kun en opgørelse fra efteråret før. For at slippe for afgifterne, overdrev Magnus størrelsen af plyndringerne, og fik sin bror Jon og nogle præster at bekræfte oversigten, som han sendte til København.

Musik: (*The Nightingale... nr. 6*)

Valkendorf fik med det samme mistanke. Han ønskede også at få frataget Magnus sine handelsrettigheder. For så kunne han arrangere det således, at enten kongen selv igen drev handelen eller, at købmænd i København fik handelen. For i København havde han mere kontrol med handelen. Men selvom oversigten var mistænkelig så havde Valkendorf ingen beviser.

Musik: (*William Byrd nr. 3*)

For at takkes Frederik 2. tilbød Magnus ham sin tjeneste som kaprer. En kaprer var en fribytter som fik tilladelse af f.eks. en konge til at angribe landets fjenders skibe. Magnus fik kaprerbrev, og skulle bekæmpe piraterne som hærgede i Nord-Atlanten. Men kongen havde ikke kun brug for Magnus i kampen mod pirater. Danmark havde dengang magten over Øresund og krævede told af alle handelsskibe der sejlede igennem. Dette var en god indtjening for kongeriget for handelen med Østeuropa gik gennem sundet. For at undgå at betale told sejlede mange nord om Norge for at handle med Rusland, og Magnus skulle også forsøge at standse disse skibe.

Magnus havde fået kongens velvilje, og slap med halvdelen af afgifterne fra sin handel.

Magnus' kaprervirksomhed

Musik: (*Barbara nr. 8*)

De næste par år udførte Magnus sit kaprervirke i de Nordatlantiske farvande. Der var mange hårde kampe mod pirater, som ofte var i overtal, men Magnus viste et enestående mod og opfindsomhed i kampene.

Musik: (*Braveheart nr. 9*)

Engang mens Magnus lå ved Norges kyst fik han at vide at et sørøverskib lå ved anker ikke langt væk.

Da han fandt ud af at fjenden havde flere kanoner, klædte han sig ud som en fattig bonde og fyldte lommerne med småsten. Imens Magnus sejlede til skibet i en jolle, lå hans eget skib og mænd skjult i nærheden. Da han kom ombord hos piraterne lod han som om han var fuld og opførte sig tåbeligt, til piraternes morskab. Pludselig spurgte han om han kunne få lov til klatre op i masten og da sørøverne ikke anede uråd, lod de ham det. Kommet op i masten begyndte han kaste sten efter piraterne, som grinende søgte tilflugt under dæk. Da blæste han i en fløjte som tegn til sine mænd, som stormede skibet, låste dækslugerne og overmandede piraterne.

Magnus kaprerforetagende var et barskt miljø. Hans mænd var en broget skare af lejesoldater, forbrydere og lykkeriddere. Engang forsøgte flertallet af dem at gøre mytteri, men Magnus overvandt dem.

Musik: (*Braveheart nr. 8*)

Men Magnus demonstrerede også andre dyder. Engang blev han og hans mænd overraskede af sørøvere, mens de lå ved havn på Færøerne, fordi han selv og hans besætning var faldet i søvn af druk. Fribytterne sneg sig i land og førte ham ombord på et af deres skibe og førte ham for deres leder. Denne spurgte Magnus, hvad han nu tænkte?

Magnus svarede: *Hvis jeg havde samme magt over dig, skulle jeg give dig den værste død, jeg kunne finde på.*

Piraten blev imponeret over Magnus' mod, men også så bange, at han lod Magnus slippe hvis han svor på aldrig at angribe disse sørøvere.

Men kort tid efter angreb Magnus alligevel disse pirater og overvandt dem.

Efterhånden begyndte rygtet om Magnus' gerninger og at sprede sig over hele kongeriget.

Nye problemer

Musik: (*Lacrimae nr. 1*)

Der skulle dog ikke gå lang tid igen før den var gal igen. I foråret 1580, havde en købmand fra Hamborg, været på Færøerne og havde handlet ulovligt med indbyggerne. Om sommeren pågreb Magnus købmanden, på kongens befaling. Men han havde en klage fra Færøerne med sig og ifølge klagen skulle Magnus ikke forsyne Færøerne med tilstrækkeligt med varer.

Musik: (*The Nightingale...nr.6*)

Valkendorf benyttede nu muligheden. Han fik overbevist kongen om, at Magnus vanrøgtede handelen. Han overtalte kongen til at fratage Magnus handelen og lade ham arrangere det således, at købmænd fra København fik handelen. Dermed ville Valkendorf få den kontrol over færøhandelen, som han ønskede.

Musik: (*William Byrd nr.3*)

Men så snart Magnus fik nys om dette, skyndte han sig til kongen og det lykkedes ham at få talt sin sag. Valkendorf havde dog fået overbevist kongen om at færøhandelen skulle gå fra København. Det endte med, at handelen skulle drives af to Købmænd fra København. Men det skulle ske i fællesskab med Magnus. For Frederik 2. havde også hørt om Magnus' bedrifter og han var blevet fascineret af Magnus.

Man sagde: *Kong Frederik sidder på Koldinghus. Med riddere og svende han drikker god en rus.*

Kongens hovedinteresser var krig og druk, og dette selskab passede Magnus særdeles godt i, og han vandt plads ved kongens bord.

Grønland

Musik: (*William Byrd nr.3*)

Mens Magnus var hos kongen så tilbød han at genopdage Grønland.

I vikingetiden havde nordboere bosat sig på Grønland, og Grønland var blevet del af det norske og danske kongerige. Men i slutningen af Middelalderen havde man mistet forbindelsen med Grønland. Man troede dog, at der stadig boede undersåtter så man havde stor interesse i at få kontakt med dem. Samtidig var man bange for at udenlandske magter skulle genopdage Grønland og gøre krav på landet. Så det drejede sig især om overherredømme over Nord-Atlanten.

Men det var ikke kun tjeneste for kongeriget, som Magnus tilbød. Det var også en gave til kongen personligt. For Magnus ønskede, at Frederik 2. skulle blive hans patron.

Patronage

(Páll)

Musik: (*Royal Lewters nr.6*)

Patronsystemet var et magt og afhængighedsforhold, som datidens samfund var præget og gennemvævet af.

Da en person som Magnus – klienten, ønskede at indgå et sådant forhold, gav man som regel patronen en gave.

Patronforholdet gik ud på, at klienten fik beskyttelse og tjenester fra patronen, som var en person med indflydelse, højere oppe i samfundshierarkiet. Dette system var nødvendigt i datidens samfund, hvor der ikke fandtes en udbredt administration og fastlagde procedurer. Det var også et samfund hvor den enkeltes rettigheder ikke var nøje fastlagde og derfor var patronen et sikkerhedsnet for klienten. Hvis man ville gøre karriere var det desuden nødvendigt at have en patron.

For patronen handlede det først og fremmest om magt, for datidens stat var en magtstat.

Derfor var det, at man som patron, havde en klient som man favoriserede og beskyttede, en synliggørelse af sin egen overlegenhed og en demonstration af at man havde magt. For magt er ikke noget man har, det noget man udøver.

Frederik 2. blev Magnus patron, og kongen var rigets mest magtfulde person. Magnus havde sikret sig den bedste tænkelige forbindelse, og sammen med tilladelse til at finde vejen til Grønland fik han et værgebrev, hvor kongen lovede ham beskyttelse, mens han var væk.

Grønlandsekspeditionen

Musik: (*Royal Lewters nr.3*)

(Zak)

Magnus begyndte at arrangere ekspeditionen og han skrev til sine medredere i Bergen Han havde lovet kongen at udruste ekspeditionen for egen regning. Men i brevet skrev han, at

kongen havde befalet ham at foretag ekspeditionen og bad dem hjælpe ham med finansieringen. Inden han forlod Danmark købte desuden han nogle tønder øl i København.

Musik: (*Barbara nr. 28*)

Magnus sejlede om sommeren 1581 til Færøerne med to skibe. På Færøerne bekendtgjorde han at kongen havde befalet ham at finde vejen til Grønland. Derfor skulle færingerne hjælpe ham med udrustning, og han fik proviant og besætning. Øllet han havde købt i København var almindeligt, men han satte det til salg som luksus øl, til en langt større pris. Så gik rejsen mod nord.

Magnus kendte kun de ældgamle henvisninger til ruten og der fandtes ingen nøjagtige søkort. Man kendte hellere ikke strømforholdene.

Musik: (*Barbara nr. 22*)

Skibene endte i drivis og i den stærke polarstrøm. I dage og nætter kæmpede de i tåge og blæst, mod isen og strømmen. Enden blev at de blev nød til at vende om, og i slutning af september vendte Magnus tilbage til Norge.

Anklager om blodskam

Musik: (*Barbara nr. 12*)

Kort tid efter Magnus var vendt tilbage til Norge, forførte han en ung adelsjomfru, Sofie Gyntersberg. Sex udenfor ægteskab var dengang en synd og ulovligt.

For at undgå en skandale, arrangerede hendes fader, Axel Gyntersberg, at Magnus skulle giftes med hende.

Dette var ikke dårligt for Magnus, for Sofie var et godt giftermål. Hun var adelig og desuden ejede hendes familie meget jord på Færøerne.

Musik: (*Barbara nr. 15*)

Men dette var ikke første gang, at Magnus havde fået unge kvinder i uføre. Nogle år før havde han forført Sofies søster, Margrethe. Hun var blevet gravid, men da hun fortalte Magnus det, havde han blot svaret: *Hvis en kvinde ligger med en mand, kan det sket, at hun bliver gravid.*

Margrethe stod derfor alene med sine problemer. Hun var taget til sin moster for at gemme graviditeten og havde der født barnet i det skjulte. Barnet døde dog ved fødslen og hele affæren forblev hemmeligholdt. Margrethe var siden blevet gift med adelsmanden, Peder Hanssøn.

Men nu afslørede Margrethe sin hemmelighed for sin mand og hun anklagede Magnus for at have voldtaget hende. Det var ikke kun hævn over Magnus for at fået hende i uføre. Årsagen var at dengang blev kønsligt omgang med to søskende betragtet som blodskam og kætteri, og straffen for dette var døden. Margrethe ville derfor også redde sit eget skind. For hvis hemmeligheden kom frem, ville hun også være skyldig og derfor anklagede hun Magnus for voldtægt, for derfor ville kun han bære skylden.

Margrethe og hendes mand gik til Axel Gyntersberg, som stævnedes Magnus og den 11. september 1581 mødte parterne for retten i Bergen.

Musik: (*Barbara nr. 16*)

Under retssagen kom Margrethe med sin anklager, men Magnus tilbageviste alle anklager og derfor stod man med ord mod ord. Men Magnus fik en hjælpende hånd. Lensmanden i Bergen var hans gode ven Hans Lindenov, som var tilstede ved retten. Lindenov krævede, at Magnus skulle for lov at afgive ed. Magnus fik lov og han svor på at alle anklagerne var løgn. Retten godkendte Magnus' ed og fri dømte ham.

Hans Lindenov lod derefter Margrethe fængsle og Magnus tog til Danmark for at aflægge rapport for kongen.

Musik: (*William Byrd nr. 3*)

Selvom ekspeditionen var mislykkedes, så havde Magnus fået kongen anerkendelse. Hofdigteren lavede en digt om ekspeditionen. I digtet blev Magnus' mod hædret og han blev hyldet ved hoffet.

Brylluppet

Musik: (*Barbara nr. 15*)

Magnus vendte tilbage til Bergen, men ægteskabet med Sofie var stadig ikke gennemført. Problemet var at Gyntersberg familiens ære stadig var krænket. For at gennemoprette æren gik en af sønnerne ind til Margrethe i hendes fangekammer. Med vold tvang han hende at underskrive en erklæring, hvor hun svor at hun havde løjet og det var hendes mand der havde tvunget hende til det, fordi han hadede Magnus.

Musik: (*William Byrd nr. 2*)

Nu var alle forhindringer væk og Magnus blev gift med Sofie. Hans Lindenov var vært for brylluppet som var på slottet i Bergen - samme sted som Margrethe stadig sad fængslet.

Magnus var nu for alvor kommet frem i verdenen. Han var blevet gift med en adelig og havde adelige venner. Selvom Magnus kun var borgerlig så opførte han sig som om han var adelig. Han levede overdådigt og gik i fine klæder som dem. Og ikke mindst havde han kongens hengivenhed og støtte.

Valkendorf forsøger at få handelen fra Magnus

Musik: (*The Nightingale... nr. 6*)

Valkendorf havde sørget for, at færøhandelen gik fra København, men selvom han havde fået sin vilje var han ikke tilfreds. Han ville fælde Magnus. Det handlede for ham ikke længere kun om handelen, for han var begyndt at foragte Magnus.

Magnus var en drikfældig horkarl, som krænkede adelsjomfruers ære. Valkendorf var også fortørnet. For Kong Frederik, som ikke anerkendte hans indsats og tilsidesatte sin loyale tjener, favoriserede Magnus, og det havde vagt Valkendorfs bitterhed.

Men Valkendorf så også Magnus sociale medgang med anelser af frygt, for han var begyndt at bryde standssamfundets barrierer, da han som borger nærmest var blevet en del af adelsstanden.

Valkendorf var bekendt med den urolige tid under Christian 2. og kunne huske den blodige borgerkrig i sin barndom. Og Magnus var et ondt minde om denne kaotiske tid, for han udfordrede adelens dominerede position og status.

Valkendorf var begyndte at frygte, at Magnus kunne blive en trussel mod standssamfundets orden.

Magnus stævner Peder Hanssøn for æreskrænkelse

Musik: (*Lacrimae nr.1*)

Selvom Magnus var blevet gift med Sofie, ville han dog ikke lade beskyldningerne fra Margrethe og hendes mand stå. Han stævnedes Peder Hanssøn og kongen beordrede, at der skulle nedsættes en kommission i Trondheim for at afgøre sagen. Men Peder Hanssøn

nægtede at møde for denne kommission. Han og Margrethe var adelige, og derfor kunne de i en sag om ærekrænkelse kun dømmes af Rigsrådet og kongen ved et såkaldte Retterting. Derfor arrangerede kongen, at sagen skulle afgøres på Københavns slot og beordrede nogle medlemmer af Rigsrådet at være dommere. Og en af disse dommere skulle være Christoffer Valkendorf.

Den 26. januar 1583

Musik: (*Braveheart nr. 17*)

Den 26. januar 1583 mødte Magnus på Københavns slot hvor retten var samlet. Han stod ikke længere kun overfor Peder Hanssøn, for Margrethes familie havde nu skiftet side. Margrethe mødte ikke for hun var blevet syg, men Valkendorf havde sendt præster til hendes sengeleje, for at få hendes vidnesbyrd skriftligt.

Magnus fremlagde ikke mindre end 28 breve som skulle bevise hans uskyld, men dommerne betvivlede disse beviser så meget, at retten ikke engang gad nedskrive dem.

Så kom Peder Hanssøn med alle sine beviser. Deres svigerfar, Axel Gyntersberg, vidnede også mod Magnus, og Margrethes skriftlige vidnesbyrd blev også fremlagt for retten, hun svor, at hun under fængslingen var blevet tvunget til at tage sine anklager tilbage. Mens Margrethe havde været fængslet på slottet i Bergen havde hun også afsløret, hvor liget af hendes barn var blevet begravet. På hendes krav, havde Hans Lindenov sendt folk ud til stedet, og man havde fundet et barnlig.

Beviserne var overvældende mod Magnus, og Peder Hanssøn blev frifundet. Men Magnus blev ikke dømt, for han var anklager i denne sag. Frederik 2. var ikke selv til stede, men retten anmodede ham at genoptage sagen.

Magnus var nu for alvor i problemer. Men han undveg og nægtede at anerkende dommen, fordi han påstod, at retten ikke var gyldig eftersom, at hele rigsrådet ikke var blevet samlet og derfor var det ikke et Retterting. Derfor endte det med, at sagen skulle genoptages ved de næste Herredage, hvor kongen og hele rigsrådet samledes. Og de næste herredage kom først halvandet år senere. Magnus havde nu vundet sig tid.

Søren Flue

Musik: (*Braveheart nr. 12*)

Men Valkendorf havde ikke tænkt sig at lade Magnus slippe. Forinden, om foråret 1582 havde han sendt fogeden, Søren Flue, op til Færøerne for at undersøge Magnus' handelsvirksomhed. Nogle måneder senere var Søren Flue vendt tilbage, og med sig havde han en rapport om tilstanden på Færøerne.

Rapporten afslørede omfattende embedsmisbrug af Magnus, og at broderen Jon støttede ham i det. Magnus tog ågerpriser for sin varer og lod sine handelssvende opkøbe bøndernes varer og dermed kunne de ikke betale deres skatter til kongen.

Søren Flue havde også fået vidnesbyrd fra to af Magnus' handelssvende, Palle Kristensøn og Hans Didriksøn. De fortalte om omfattende svindel i Magnus' handel. Der blev brugt en falsk alen som måleenhed og man havde ladet fordærvet korn blande op i kornet som man solgte.

De to afslørede også bedrageriet da Magnus udrustede sin Grønlandsekspedition.

Søren Flue skrev til sidst i sin rapport: *Om hans kongelige Majestæt lader Magnus Heinason beholde landet, og lader ham regere som han gør, vil det blive forarmet. Thi han opfører sig ikke som en købmand, men som en regent over landet, som de fattige frygter.*

Valkendorf får handelen fra Magnus

Musik: (*Braveheart nr. 12*)

Med Søren Flues rapport havde Valkendorf fået de beviser han ønskede, og nu begyndte retssagerne mod Magnus.

I Bergen blev Hans Lindenov beordret at arrangere en retssag omkring anklagen om den falske alen. Ved retten kunne flere vidner bekræfte, at alenen havde været for kort, men at Magnus da fandt ud af det, havde brækket den i stykker. Derfor eksisterede den omtalte alen ikke længere. Retten afgjorde, at alenen havde været for kort, men kunne ikke sige om det var bevidst, og om den var falsk. Hans Lindenov kunne også hjælpe sin ven og skrev til kongen, at det ikke var muligt at få en dommer at dømme Magnus at miste sine ejendomme eller sit liv, da der ikke fandtes klare beviser.

Men Valkendorf havde også stævnet Magnus for retten i København for anklagerne fra Søren Flue. Men da sagen kom for retten, mødte Magnus ikke op.

Derfor beordrede kongen, at Magnus ikke måtte drive handel, indtil han havde modbevist alle anklagerne. Efterfølgende blev Jon også afsat som Lagmand på Færøerne.

Musik: (*Lacrimae nr. 1*)

Men Magnus vidste hvad der var i vente og skrev et brev til kongen. *Jeg fattige mand*, skrev Magnus, for at fremhæve sin udsatte person og vække kongens sympati. Han bedyrede sin uskyld. Palle Kristensøn og Hans Didriksøn var skalke, som havde lavet falske regnskaber, for at ramme ham. Desuden var de slyngler der før var flygtet fra godtfolks tjeneste.

Magnus endte brev med at skrive: *man har i længere tid været efter mig fordi man ønsker mit endelig fordærv og undergang. Jeg ved derfor ingen anden end at gå til end deres kongelige majestæt.*

Magnus ville udnytte sit forhold til kongen og forsøgte at få kongens beskyttelse. Men Magnus vidste, at dette næppe var nok.

Magnus på Færøerne

Musik: (*En fantasirejse til Færøerne - Carl Nielsen*)

I stedet for at møde ved retten i København, var Magnus taget til Færøerne. Om sommeren 1583 samlede hans bror, Jon Lagtinget. Som modsvar på alle anklagerne fik de Lagtinget til at give dem det bedste skudsmål og de bevidnede, at Magnus kun havde gjort godt for landet i al den tid han havde været der.

Efterfølgende drog Magnus til Danmark for at forsvare sig hos kongen.

Men samme sommer fik kongens mænd på Færøerne også en skriftlig attest fra Lagtinget, hvor de bevidnede, at Magnus havde pålagt dem at betale skatter til ham og hvor meget.

Musik: (*William Byrd nr.3*)

I januar 1584 var Magnus og Jon hos kongen. De klagede over deres behandling. Kongen viste dem sin velvilje og lovede at hjælpe dem. Kongen skrev til Valkendorf og bebudede, at han ikke ønskede at uretfærdighed overfor brødrene da han ikke vidste noget om, hvorfor Jon var blevet afskediget og han anså Magnus rensat som for beskyldningerne. Han bad derfor Valkendorf komme sin erklæring og sagen.

Valkendorfs forklaring

Musik: (*The Nightingale... nr. 6*)

Men Magnus' bestræbelser var forgæves. For Valkendorf havde samlet så mange beviser at selv ikke kongen kunne hjælpe ham.

I februar 1584 skrev Valkendorf en indberetning til kongen om, hvorfor Magnus havde mistet sine handelsrettigheder. Han redegjorde for alle beviserne mod Magnus og Jon. Han afviste også brødrenes skudsmål som værdiløse, da nogle af de samme mænd havde afgivet falsk vidneforklaring omkring Klercks plyndringer.

Men det var ikke kun beviserne, der var afgørende. Kongen var afhængig af Valkendorf til at administrere finanserne, og Valkendorf påpegede også, at siden Magnus havde mistet handelen var kongens indtjening fra Færøerne, vokset med mere end en halvdel.

Magnus var dog sluppet billigt, for han blev ikke dømt for svindelen. Og andre handelsmænd, der havde svindlet, var blevet dømt til døden.

Men selvom Magnus ønskede at få handelen tilbage, så var han fuldt optaget af sagen med Peder Hanssøn og Margrethe, som stadig ikke var afsluttet.

Herredagene 1584

Musik: (*Braveheart nr. 8*)

Herredagene, hvor sagen skulle afgøres oprandt. Parterne kom i slutningen af juni 1584 til Odense, hvor Herredagene skulle være. Men pest udbrød i byen og Herredagene blev flyttet til Sjælland.

Nogle dage senere var Herredagene samlet i Antvorskov. Men da sagen skulle for Rettertinget, var Magnus væk. Der blev udsendt en arrestordre efter Magnus, men Magnus var flygtet ud af landet.

Musik: (*Lacrimae nr. 1*)

Noget tid senere sendte Magnus et brev til kongen, hvor han forklarede sin flugt. Magnus fortalte, at han var blevet truet i Odense og derfor frygtede han en uretfærdig rettergang. Kongen skrev tilbage. I brevet lovede han Magnus frit lejde at komme tilbage og forsikrede ham at ingen skulle gøre ham skade, indtil sagen var blevet afgjort ved en Herredag. Det var også lykkedes Frederik 2. at lægge låg på sagen. Så Magnus kunne frit rejse tilbage til kongeriget, for sagen blev ikke genoptaget. Men Magnus ønskede ikke at vende tilbage, på dette tidspunkt, for han havde mistet handelen og dermed muligheden for indtjening.

Musik: (*Royal Lewters nr. 2*)

Og han havde fundet en ny mulighed for at blive velhavende.

Magnus i Holland

Magnus var taget til Nederlandene og havde bosat sig der. Nederlandene var stadig i krig mod Spanien, og Magnus ønskede atter at gøre krigstjeneste for Nederlandene. Men inden det, gjorde han en stor fangst.

Musik: (*Braveheart nr. 9*)

Den 14. marts 1585 standsede han sammen med den skotske pirat, Knightson, et engelsk skib *The John* i den Engelske kanal. Englænderne nægtede at overgive sig, så Magnus og hans mænd entrede skibet, og Magnus dræbte selv to engelske sømænd for at få dem at overgive sig. *The John* havde en værdifuld last ombord, og Magnus og hans medsammensvorne tog lasten og delte den i mellem sig.

Musik: (*Royal Lewters nr. 2*)

Nogle måneder senere fik Magnus kaprerbrev fra statsholderen for Nederlandene, Mortiz af Oranien.

De næste år kæmpede Magnus mod spaniolerne og vandt sig hædrer og anerkendelse. Hans kaprervirksomhed voksede sig større med flere skibe og gav stort udbytte.

Brevet

Musik: (*The Nightingale... nr. 6*)

Mens Magnus var i eksil, fik Valkendorf i 1585 fat på et brev, som Magnus nogle år før havde sendt til fogeden i Bergen. I brevet stod der blandt andet, at Magnus og Valkendorf var handelspartnere.

Valkendorf var rasende. Et var at Magnus var en svindler og anstødelig kætter. Men at han - Christoffer Valkendorf, et ædelbyrdigt regeringsmedlem, skulle sættes i forbindelse med Magnus, var en ærekrænkelse. Derfor stævnedes han Magnus for Rettertinget året efter, og det lykkedes at få stævningen bragt til Magnus.

Imens begyndte Valkendorf at samle en større sag mod Magnus. Han ville ikke kun have genoprettet sin ære, han ville sørge for, at hele Magnus' fordærvede personlighed skulle for retten – han arrangerede et karaktermord.

Han fandt forskellige beviser for Magnus usømmelige og svindelagtige virksomhed og person. Han skaffede desuden et skriftligt bevis fra nogle fiskere som Magnus havde udplyndret for nogle tønder fisk og brød kort tid inden.

Rettertinget

Musik: (*Braveheart nr. 17*)

Den 3. juni 1586 kom sagen for Rettertinget og Magnus mødte, for han følte sig sikker. Under retssagen bedyrede Valkendorf, at han aldrig nogen sinde havde haft nogle forbindelser med Magnus. Derefter fremlagde han alle sine beviser der skulle bevise Magnus' letfærdighed.

Magnus beklagede brevet, men sagde at det ikke var ham som havde skrevet brevet. Brevet var skrevet af en skriver, som var en slyngel der var flygtet fra hans tjeneste. Han tilbage viste alle Valkendorfs andre anklager. Fiskerne havde sejlet ind i hans skib og beskadiget det, og han havde fået tønderne som erstatning.

Retten dømte. Valkendorf fik medhold i, at påstanden om at han havde været i handelsforretning med Magnus var usand, men Magnus gik fri. For Frederik 2. var til stede ved retten og Magnus havde hans beskyttelse.

Magnus vender tilbage

Musik: (*Royal lewters nr.3*)

Året efter vendte Magnus tilbage til kongeriget. Han var blevet velhavende og bosatte sig som købmand i Aalborg. Hans gode ven, Hans Lindenov var blevet overdommer i Nordjylland og han blev andelshaver i Magnus' handelsforretning.

Frederik 2., havde tidligere lovet Magnus et len og han fik tildelt øen Egholm. Magnus ønskede også at få handelsrettighederne på Færøerne tilbage. Han sejlede derfor om foråret 1588 til Færøerne for at undersøge muligheden for at få samlet opbakning til at få handelen tilbage.

Frederik 2 dør

Musik: (*Barbara nr. 29*)

Men mens Magnus var på Færøerne, skete der noget, som skulle få skæbnesvangre betydning. Den 4. april 1588 døde Frederik 2.

Frederiks søn Christian var stadig kun barn og derfor blev der udnævnt en Formynderregering, som skulle regere riget til kronprinsen blev myndig. Formynderregeringen bestod af 4 højadelige mænd, og en af dem var Christoffer Valkendorf.

Slutspillet

Musik: (*Lacrimae nr.1*)

I juli måned vendte Magnus tilbage til Danmark og ankom til Helsingør. Men skæbnen var endnu en gang imod ham. For samtidig var den engelske ambassadør Daniel Rogers kommet til byen. De engelske myndigheder havde tidligere skrevet til Frederik 2. og klaget over Magnus' kapring af *The John*. Da Rogers hørte, at Magnus var i byen, bad han regeringen om at sørge for at Magnus skulle forsvare sig mod anklagerne.

Magnus aftalte med Rogers, at han skulle møde i København, så sagen kunne afgøres. Men Magnus følte sig truet, for han havde ikke længere Frederik 2. støtte og beskyttelse. Magnus forsøgte at flygte ud af landet. Men Valkendorf var denne gang forberedt og skyndte sig at sende en arrestordre ud. Magnus blev arresteret i Bergen, og ført i lænker til København, hvor han blev fængslet. Imens blev Magnus' skibe og ejendomme beslaglagt.

Musik: (*Barbara nr. 14*)

Senere på året kom advokaten, Thomas Humfrey, til København. Han var repræsentant for de købmænd som ejede lasten ombord på *The John*.

For Humfreys vedkommende var det en svær sag, for han stod alene overfor den danske statsmagt, men han havde en støtte i København – Valkendorf.

Humfrey ønskede først og fremmest kun at få erstatning for det røvede gods, for der var tale om store værdier og flere af de engelske købmænd var i store økonomisk vanskeligheder på grund af deres tab. Men Valkendorf anbefalede ham at kræve Magnus dødsdømt, da han påstod, at det ville hjælpe ham med at få erstatning.

Musik: (*Lacrimae nr.1*)

Selvom Magnus ikke længere havde Frederik 2. beskyttelse så havde han støtter. Flere adelsmænd havde, som Hans Lindenov, investeret i Magnus handelsforretning. De ønskede derfor at beskytte deres investeringer og Magnus, for hans virksomhed gav dem stort udbytte. Det lykkedes Magnus og hans adelige støtter at trække sagen i langdrag. Magnus tilbød Humfrey pant i sine skibe som erstatning, men Magnus' adelige støtter forhindrede dette under påskud af, at de ejede andel i skibene.

Umfredts penge begyndte at slippe op. Men Valkendorf lånte ham penge, så han kunne fortsætte sit ophold i København og holde liv i sagen.

Det drejede sig for Valkendorf ikke længere kun om at få fældet Magnus, det drejede sig også om magt.

(Páll)

Musik: (*The Nightingale... nr.6*)

Selvom Valkendorf var medlem af formynderregeringen, så havde han gennem sin karriere fået mange modstandere, også i formynderregeringen. Man mente, at han havde tilranet sig for megen magt og det på de andre regeringsmedlemmers bekostning. Derfor drejede det sig også for Valkendorf at vise, at han havde magt. For hvis Magnus endnu engang skulle slippe, ville Valkendorfs fremstå som svag, overfor sine modstandere.

(Zak)

Musik: (*Barbara nr.5*)

Valkendorf fik presset en retssag igennem. Lindenov skrev til regeringen og forsøgte at få den udsat endnu engang.

Men Valkendorf sendte brev tilbage Lindenov, som fik det svar, at samme dag den 16. januar var Magnus dømt til døden ved Rådstueretten i København. Da Magnus kun var borgerlig og ikke var adelig, behøvede man ikke at stille ham for Rettertinget, for at få ham dømt.

To dage senere blev Magnus henrettet, og blev begravet på kirkegården i København mellem forbryderes og andre synderes grave.

Englænderne fik dog aldrig nogen erstatning. De forsøgte i flere år, og Humfreys endte med at blive i København i 5 år. Et var at få en borgerlig som Magnus dømt til døden, men at få prominente adelsmænds dømt til at betale erstatningen, var noget helt andet.

Efterspillet

Musik: (*Lacrimae nr.1*)

Magnus var blevet henrettet, inden Lindenov havde kunnet hjælpe ham. Men han lod ikke sagen ligge, for der var sket juridiske fejl. Magnus havde ret til at appellere dommen og dette havde han ikke fået mulighed for, men var blevet henrettet i en hast.

Lindenov stævnedes, sammen med enken Sofie, Valkendorf for Rettertinget året efter.

Men Valkendorf var ikke kun oppe imod Lindenov og Sofie. Magnus adelige investorer var rasende på Valkendorf og beskyldte ham for at være skyld i, at de mistede deres investeringer og indtjening fra Magnus handelsvirksomhed. Desuden så Valkendorfs modstandere en mulighed for at få ham fjernet fra magten.

Den 6. august 1590 blev Valkendorf nød til at indgå et ydmygende forlig. Han skulle betale Lindenov og Sofie erstatning. Dommen over Magnus blev omstødt, og Sofie fik tilladelse at grave Magnus lig op igen.

Musik: (*Barbara nr. 24*)

Få dage senere trådte Valkendorf ud af regeringen og opgav alle sine poster.

Kort tid efter lod Sofie Magnus' jordiske rester grave op fra kirkegården, mens kirkeklokkerne ringede over København. Resterne af Magnus blev ført til Nordjylland og begravet i kirken på Lindenovs gods.

Som en hyldest lod Lindenov en gravtavle opføre over sin døde ven.

Gravskriftet.

At Gud Magnus har kaldet mig,
Det stor betydning har i sig,
Thi stor har jeg været før,
Men store sejre har gjort mig større,
Vel an den største, bør mig nu alle
Efter min død med rette kalde.
Thi den som stor væld havde før,
Vind lagde på mig lille at gøre;
Men dog forgæves, af Magnus navn
Nu større end før går vide savn.
Efter døden lever dyden

Men hvad med Valkendorf?

Musik: (*The Nightingale...nr. 6*)

Valkendorf var blevet vanæret og havde mistet sine embeder. Men der skulle kun få år inden han igen fik magtfulde poster. Selvom Valkendorf var blevet gammel så havde riget havde stadig brug for en dygtig embedsmand. I 1596 blev han endelig ophøjet til Rigshofmester af den nu myndige Christian 4.

5 år senere døde Valkendorf, og på gravskriftet som han forinden havde ladet udføre, hyldede han sin indsats og loyalitet overfor kongemagten, med de bibelske ord: *giv kejseren hvad kejserens er.*

Hvem var Magnus Heinason?

(Páll)

Musik: (*Fuld af nattens stjerner.*)

Men hvem var så Magnus Heinason og mennesket bag myten?

Han var en lykkeridder med usædvanlige evner til at udnytte omgivelserne for at nå sine mål. En enestående personlighed - og dog en skruppelløs og hensynsløs person der ikke lod noget stå i vejen for sine drifter og ambitioner.

Men han var også et barn af sin samtid – renæssancen. En individualiseret person, som nægtede at anerkende de grænser som samfundet lagde for ham. Han brød disse grænser i sin søgen efter guld og status, og måtte betale prisen.

Men dog kun et menneske der søgte efter lykken. Og det er nok årsagen til, at jeg og andre stadig efter alle disse hundrede år, stadig bliver fascineret af Magnus Heinason...

Bilag 2.1

Musik

(Henvisning i manuskriptet er markeret i kursiv)

Gunner Møller Pedersen: *Barbara*. 1998

nr.5: In the rain. nr. 8: The French. nr. 12: In the Elf hill. nr. 14: Funeral and prayer.
nr. 15: A sinner. nr. 16: Pardoned. nr. 22: The storm. nr. 24: Reunion. nr. 28: Exit Rev. Paul
nr. 29: Barbara free.

Giovani Pierluigi Palestrina: *Benedictus fra Missa brevis*. Musikstuderendes Kammerkor,
Musikhistorien – Renæssancen, red. Orla Vinter. 2002

James Horner: *Braveheart*. 1995

nr. 1: Main Title. nr. 5: Attack on Murrion. nr. 8: Making Plans. nr. 9: Sons of Scotland
nr.12: Falkirk. nr. 17: Freedom.

Hanus G. Johansen: *Deyði Magnus Heinasonar*. Gaman og álvara - Hanus syngur Poul F.,
1988.

Carl Nielsen: *Rhapsodic Overture – En Fantasirejse til Faerøerne*. Koncert for fløjte og
orkester - Philadelphia Orchestra, 2002.

Sebastian og Lis Sørensen: *Fuld af nattens stjerner*. Déjàvu, 1995.

John Dowland: *Lachrimae*. Norsk Barokkorkester, 2003.

nr.1: Lachrimae Antique.

John Bull og Giles Farnaby: *The Nighingale and the Sparrow*. Derek Adlam, 2001

nr. 6: Woody-cock.

Paul O'Dette: *The Royal lewters*. 2002.

nr. 1: Pastyme with good Companie. nr. 2: Fantasie. nr.3: Philip's Dump.

nr. 5: My Lady Careys Dompe. nr.6: Fantasy

Andreas Staier: *William Byrd*. 2001

nr. 2: Sellinger's Round. nr. 3: Hugh Aston's Ground

Bilag 3

Mogens Heinesen af Norge

Emod denn løstige sommer saa blid
kommer frydg och fule sang,
de urter udspringer saa vide,
fordriffuer denn vinters tuang

*Jeg haffuer det trist
och ved det vist
atth tancher løber vide.*

Och vandrett haffuer ieg udi fremmede
landt,
alt sidenn ieg vaar ett barnn;
mig er saa megit ganget handt,
for Gud klager ieg denn harm.

Ganske saa ere de udi verdenn till,
Som udenn forrig nu er;
Hvem det ey troer, hand prøve sig selff,
Y hvorre mechtig hand kand verre.

Enn fuld tro ven aff hu och sind,
Naar enn trenger y nød,
Hand lignis ved perler och eddelige steene,
Som leggis y gullit saa røde.

Nogin tid ieg leffde udi fredenn godt,
Att ingenn kunde offuer mig klage;
Denn ieg trode best och hauffde till modt,
Hand kunde det ikke fordrage.

Saa mange lund løber hiulet om kring,
Y hem der paa vill giffue agth;
Der er saa mangenn eddell och from
Skilldt vidt velde och magtt.

Nu er her nogenn iblandt,
Som vill minn lykke misunde;
Endog ieg dølgger, de erre vell kientt,
Falske erre alle deris grunde.

Heller det er dennom kiertt eller leidt,
Det passer ieg inted paa:
Denn Gud vill giffue lykken blidt,
For dennom kand hand vell bestaa.

Udi Norge er ieg født och boeren,
Gud giffue mine venner gode naatt,
Besynderlig nogle udkoerenn,
Som y nødenn mig ikke haffuer forlaatt.

Dett alle de klaffere y verdenn er till
Haffuer skøntt udsaatth deris snaare,
Gud han seer visselig her till,
Uskyldige vill hand bevare.

I graffuenn daa ligger den snedige reff,
Dog det hannom lidet kand baade;
Er iegerenn snilld, hand maa der aff,
Forgeffuis er alle hans raade.

Enn dog ieg de tolmodige beer,
Denn store nød och quide,
Att de mig saa for minn herre haffue
beførtt,
Baade met falsk och met svig.

Sidenn kom ieg till Dannemarkk
Och menthe minn saag att for svare,
Der hauffde de verrit paa min baag,
Thi vandrer ieg nu udi faare.

Nu viste ieg ingenn andenn raadt,
Enn herre motthe ieg tienne
Ephter di ieg vaar lagtt saa for haadt,
Lidit gaath monne de mig mene.

Uff Dannemarkk till Nedderlandt
Denn unge prindss att følge;
Hand gauff mig befalling sterk och faast,
Ephter min magtt motthe ieg mig prøffue.

Fordriffer der met denn tid saa laang
Met mine krigsmend, som monne mig
følge;
Der eblandt er eddell och veddelle mendt,
For deris fiender de sig ikke dølgge.

O Gud, for degh maa ieg nu klaage minn
brøst,
Som alle kand hufuaale;

Du verr minn hustru och børns deris trøst,
Ieg vill dig dem befaale.

Redebon vaar ieg baade tid och stundt
for Dannemark och Norge
minn herre till villige att tienne, hvor ieg kunde,
sorgefulld er ieg der fraa draagenn.

Gud giffue, den fuaann vell gaa,
hindis fierre de erre allt saa huide;
ieg ligger met hinde for bølgen denn blaa,
minn herris venskaab att forbide.

Enn beslutling er nu giott paa denne digtt,
Allt om en søfaarendis mandt
Formellder oss denne schriffitt,
Hans naffnn det er vide bekientt.

*Jeg haffuer det trist
och ved det vist
atth tancher løber vide.*

Bilag 4

Gravskrift

Over gudfrygtig, forstandig, mandhaftig og velsøgt mand

Magnus Heinesøn

Hvilken, efter megen ustanden møje og mandelige bedrifter udaf hannem både inden og udenlands herligen bedrevet, er udi københavn for en mørk sag anklaget, og derefter, ikke uden alle gode menneskens gråd og klagemål, halshuggen.

At Gud Magnus har kaldet mig,
Det stor betyd haver i sig,
Thi stor haver jeg været før',
Men store sejer haver gjort mig størr',
Vel an den størst, bør mig nu all'
Efter min død med rette kall'.
Thi den som før stor væld monn' før',
Vind lagde på mig liden at gør';
Men dog forgæv's, af Mognsis navn
Nu størr' end før går vide savn.
Efter døden lever dyden

HANS LINDENOW den gamle
haver dette skrevet Anno 1590.⁴¹⁴

⁴¹⁴ Debes s. 107. Oversat af Debes fra latin.

Studieforløbsbeskrivelse for Páll Nolsøe

Historie overbygning

Modul 1

Projekt: *Det danske rigsråd 1536-96 – mellem adel og konge.*

Dimensioner: Danmark/Norden, Ældre tid.

Breddeværker: E. Ladewig Petersen: *Dansk social historie 3 – Fra standssamfund til rangssamfund 1500-1700.* (1980)

Alex Wittendorf: *På Guds og Herskabs nåde 1500-1600.* (1989).

Kurser: Historisk teori og metode, Europa – center og periferi.

Modul 2

Projekt: *Iran – kampen for reformer.*

Dimensioner: Europa/Verden, Moderne tid.

Breddeværker: Eric Hobsbaum: *Ekstremernes Århundrede.* (1997)

Kurser: Kultur og samfund – Danmark og Europa - I det 19-20 årh., Informations- og litteratursøgning

Specialemodul

Breddeeksamen: Magtens udvikling - En diskussion af magtstrukturerne og hvordan de kom til udtryk i det danske samfund fra reformationen og til den tidlige enevælde.

Pensum:

Leon Jespersen og Asker Svane-Knudsen: *Stænder og magtstat – De politiske brydninger 1648 og 1660.* (1989)

Leon Jespersen: *Adel, hof og embede i adelsvældens tid. Riget, Magten og Æren* (2001)

Leon Jespersen: *Indledning om det 17. århundrede (1600-1660). Riget, Magten og Æren* (2001)

Knud J. V. Jespersen: *Fra fødselsadel til rangadel – Den danske adel 1600-1800. Riget, Magten og Æren* (2001)

Sebastian Olden-Jørgensen: *Historien om et ritual: de danske kongekroninger fra Christian III (1537) til Christian IV (1596).*

Sebastian Olden-Jørgensen: *Statsceremoniel, hofkultur og politisk magt i overgangen fra adelsvælde til enevælde – 1536 til 1746.*

Jakob Danneskiold-Samsøe: *Patron og klient i 1600-tallets Europa.*

Sebastian Olden-Jørgensen: *At vi maa frygte dig af idel kjærlighed - magtudøvelse og magtscenesættelse under den ældre danske enevælde.*

Kommunikation overbygning

Modul 1

Projekt: *Pigehuset*.

Værkstedskurser: Mundtlig formidling, Skrift/billede medier.

Modul 2

Projekt: De fortrængte – historien om de danske tyskerbørn.

Kurser: Videoværksted, dokumentarisme, Den medieskabte virkelighed.

Humanistisk Basisuddannelse:

Modul 1

Projekt: *Naut – En fremmed kvalme*.

Dimension: Tekst, Litteratur & Kommunikation, Filosofi.

Kurser: Tekst, Litteratur & Kommunikation, Pædagogik, Psykologi & Sociologi.

Modul 2

Projekt: *Survival of the fittest*.

Dimensioner: Historie, Pædagogik, Psykologi & Sociologi.

Kurser: Historie, Filosofi, Engelsk B.

Modul 3

Projekt: *Hemmingway & Los Deillusionados*.

Dimensioner: Historie, Tekst, Litteratur & Kommunikation, Pædagogik, Psykologi & Sociologi, Ikke-nordisk kulturområde, Fremmedsprog.

Kurser: Historie

Modul 4

Projekt: *NO KEY – Dante i den moderne storby*.

Dimensioner: Tekst, Litteratur & Kommunikation, Fremmed sprog.

Kurser: Journalistik, Kultur og Sprog møde.